

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Winston Churchill a Dardanely

Vanda Štěrbová

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Katedra Historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Moderní dějiny

Diplomová práce
Winston Churchill a Dardanely
Vanda Štěrbová

Vedoucí práce:

prof. RNDr. Ivo Budil, Ph.D., DSc.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2014

Na tomto místě bych ráda poděkovala prof. RNDr. Ivo Budilovi, Ph.D., DSc. nejen za odborné vedení, cenné rady a připomínky, ale i za čas, který mi věnoval v době tvorby této diplomové práce.

OBSAH

1 ÚVOD.....	1
2 WINSTON CHURCILL A BRITSKÉ IMPÉRIUM	5
2.1 Dětství a školní léta.....	5
2.2 Služba v Indii a první skutečné boje	8
2.3 Severní Afrika	9
2.4 Búrská válka.....	11
2.5 Cesta do parlamentu	16
3 VZNIK VÁLEČNÉHO KABINETU	20
3.1 Agadirská krize a Haldaneho mise.....	23
3.2 První lord admirality	25
4 PRŮBĚH VÁLEČNÝCH OPERACÍ V ROCE 1914	29
4.1 Západní fronta	31
4.2 První střety na moři.....	36
4.3 Winston Churchill v prvních měsících války.....	38
5 VÝCHODNÍ OTÁZKA.....	42
6 OPERACE GALLIPOLI	52
6.1 Předvečer První světové války	52
6.2 Únik dvou bitevních křižníků a vstup Turecka do války	53
6.3 Příprava Dardanelské operace.....	58
6.4 Dardanely a turecká obrana.....	61
6.5 Námořní útok	62
6.6 Poslední pokus o ovládnutí úžiny na moři	63
6.7 Vylodění na Gallipoli	66
6.8 Zákopová válka na Gallipoli	70
6.9 Námořní akce v době pozemní operace	71
6.10 Další průběh bojů na Gallipoli a situace v Londýně	72
6.11 Evakuace Dohodových jednotek z Gallipoli.....	75
7 ÚSTUP ZE SLÁVY A NÁVRAT DO VRCHOLNÉ POLITIKY	78
7.1 Winston Churchill a operace Gallipoli.....	78
7.2 Francouzská fronta a návrat do vlády	83
7.3 V poválečné koalici.....	86

8 ZÁVĚR	92
9 SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	96
9.1 Literatura	96
9.2 Časopisy a sborníky	98
10 RESUMÉ	99
11 PŘÍLOHY	100

1 ÚVOD

Winston Churchill byl jedním z nejvýznamnějších britských politiků 20. století. Jeho dlouholetá politická kariéra nesklízela vždy jen úspěch. Za svého působení v politice dokonce dvakrát změnil stranickou příslušnost, a přesto dokázal politicky přežít. Nejslavnější Winstonovy okamžiky přinesla až Druhá světová válka, kdy si splnil svůj sen a stal se premiérem britské vlády. Dávno před tím, než se vydal na politickou dráhu, budoval kariéru v armádě. Válka v Churchillovi vždy vzbuzovala touhu po dobrodružství. Ačkoli politika stála v popředí Churchillových zájmů, vojenské, spisovatelské a zpravodajské zkušenosti napomáhaly k získání vyššího politického kreditu. Tato diplomová práce je věnována ne příliš známému období Churchillova života, kdy sbíral první válečné zkušenosti a obsadil významné funkce v parlamentu i vládě. Ve funkci prvního lorda admirality se stal duchovním otcem Dardanelské operace, která skončila fiaskem a přivedila Churchillov odhod z vrcholné politiky.

Předložená diplomová práce je členěna do několika kapitol, které se věnují vzestupu Churchillovy kariéry v kontextu s obdobím viktoriánské Anglie a situací před, během a krátce po První světové válce. Práce se nezabývá vylíčením podrobného Churchillova životopisu, který je již zpracován v mnoha podobách. Úvodní kapitola stručně popisuje průběh Winstova dětství a školních let, která prožíval v době takzvaného „zlatého věku“ Britského impéria. Churchill byl často označován za problémového žáka, neboť již od malička se projevovala jeho svérázná povaha. Jeho výstřední a arogantní chování mu v průběhu života nadělalo hodně nepřátel. Winston Churchill byl velmi rozporuplnou osobou, která byla buď velmi obdivována, nebo bezmezně nenáviděna. Po absolvování Královské vojenské akademie nastoupil k výkonu vojenské služby. V Indii a následně v severní Africe a Búrské válce Winston sbíral své první válečné zážitky. První setkání s krvavými boji Churchillovi umožnilo pohlížet na válku jinak než jako na romantizující pohled války představující velké dobrodružství. Po splnění vojenské služby se Churchill vrátil do Londýna, kde využil své slávy nabyté úspěšným útekem z búrského zajetí. V roce 1906 získal první významnou funkci v parlamentu, když se ujal funkce náměstka ministra kolonií. Následně působil v předválečných vládách nejprve jako ministr obchodu a poté jako

ministr vnitra. Ve stejném roce, kdy se rozhořela takzvaná agadirská krize se Churchill stal prvním lordem admirality.

Paralelně s Churchillovým politickým vzestupem se v druhé kapitole zabývám mezinárodní situací na přelomu století a situací před První světovou válkou. Britská vláda byla nucena upustit od politiky izolacionismu. Britská politika se v zachování síly svého koloniálního panství uchýlila ke sbližování s Francií a Ruskem. Po vypuknutí První světové války se Spojené království přidalo na stranu právě dvou zmíněných mocností. Churchill jako první lord admirality považoval za své hlavní poslání přípravu britského loďstva na válku. Churchill upozornil na hrozbu tak rozsáhlého válečného konfliktu již několik let před tím, než válka skutečně vypukla. Krátce po zahájení války patřil k těm, kteří věřili v rychlý konec válečného konfliktu. S nepříznivou situací na frontě brzy změnil názor. Churchill nebyl jen vojákem a politikem, ale také vizionářem, který svými nápady přispěl k vývoji moderního vedení války.

Jako hlavní cíl práce jsem si stanovila především problematiku Dardanelské operace, kterou vždy Churchill prosazoval. Churchill vynaložil obrovské úsilí, aby riskantní operaci prosadil a nakonec přeci jen dokázal válečnou radu přesvědčit. Po některých nezdarech britského námořnictva v prvních měsících války, se Dardanely mohly stát skvělou příležitostí pro demonstraci síly britského válečného loďstva. Operace však dopadla pro Spojence katastrofou a za hlavního viníka neúspěchu byl označen Churchill. Dardanely se staly Churchillovou nezkrotnou vášní ale také jeho hrobem. V případě úspěchu operace by Churchill sklídl nezapomenutelnou vlnu slávy a obdivu. Bohužel pro Velkou Británii se operace již od počátku nevyvíjela dobře. Turecká armáda prošla během působení německých poradců zásadní obnovou a reorganizací. Neschopnost vyřadit z boje turecké mobilní houfnice a nedostatečné naplánování pozemní operace vedlo k ztroskotání celého plánu. V důsledku porážky byl Churchill nucen opustit funkci prvního lorda admirality a dále zastával funkci kancléře lancasterského vévodství. Působení v křesle řadového poslance rozhodně neodpovídalo Churchillovým představám a rozhodl se pro návrat k armádě. V zákopové válce ve Francii se ujal velení 6. praporu královských skotských střelců. Po návratu z Francie byl Churchillovi umožněn opětovný návrat do vlády, kde setrval až do rozpadu vládní koalice v roce 1922.

Práce se opírá o množství zdrojů, především literatury. Pro zpracování vybraného tématu jsem použila jak česky psanou literaturu, tak literaturu cizojazyčnou a to zejména v anglickém jazyce. Téma je zpracované především na základě sekundárních pramenů. Na doplnění informací jsem použila několik studií v odborných časopisech. V kapitolách týkající se přímo osoby Winstona Churchilla jsem využila několik monografií mapujících život Winstona Churchilla. Nejpodrobněji se Churchillovi věnuje dílo Martina Gilberta a Cliva Pontinga. Obsáhlou Churchillovu biografii vytvořil také Henry Pelling. Základní přehled o osobnosti Churchilla lze získat v díle Normana Rose, Malcolma Thomsona či ve starší monografii ruského autora Vladimíra Truchanovského. Z cizojazyčných biografií jsem využila monografii Andrew Normana a dále knihu Richarda Toye s názvem *Lloyd George & Churchill*.

Winston nebyl jen státník a voják, ale věnoval se také spisovatelské činnosti. Při zpracování diplomové práce jsem využila především Churchillovy *Mé životní začátky*, které vyšly i v českém jazyce. Monografie vypráví o dětství, dospívání, studiích a o prvních vojenských i politických zkušenostech. Velmi čtivou formou Churchill pojednává o atmosféře viktoriánské Anglie a celého Britského impéria. *Mé životní začátky* rovněž ukazují na autorovu činnost a spisovatelský talent. Své první zážitky ze skutečných krvavých bojů Churchill promítá v dílech *The Story of Malakand Field Force* a *The River War*. *The Story of Malakand Field Force* je zpráva začínajícího válečného dopisovatele *Daily Telegraph* vypovídající o boji britských jednotek proti vzbouřencům v Indii. V *The River War* Churchill popisuje dobývání Súdánu britsko-egyptskými jednotkami, kterého se jako aktivní voják zúčastnil. Dílo zabývající se První světovou válkou *The World Crisis* vyšlo v několika svazcích. Pro svoji potřebu jsem využila první svazek vydaný v roce 1923. Tento díl se zabývá léty 1911-1915, kdy Churchill působil ve funkci prvního lorda admirality.

K pochopení mezinárodního postavení Turecka před První světovou válkou a k nastínění důvodů vstupu Turecka do války na straně Centrálních mocností jsem čerpala z monografie českého arabisty a historika islámských zemí Eduarda Gombára s názvem *Moderní dějiny islámských zemí*. Výklad se zabývá především mezinárodněpolitickými problémy Východní otázky a reformními snahami Osmanské říše. Obecný souhrn událostí Osmanské říše poskytuje také dílo Alana Palmera *Úpadek a pád Osmanské říše*. Ze zahraničních autorů se východní otázce věnoval například

John Arthur Ransome Marriott v díle nazvaném *The Eastern Question an Historical Study in European Diplomacy*.

Samotné Dardanelské operaci se z českých autorů věnuje Jaroslav Hrbek v druhém díle *Velké války na moři*. Jak již napovídá název díla, autor se soustředí především na námořní operace. O průběhu kombinované operace poskytuje spíše základní informace. Z českých autorů jsem nahlédla ještě do díla české historičky Yvette Heřtové *Operace Gallipolli*. Autorka poměrně podrobně a čtivě zpracovává průběh jak samostatné námořní operace, tak průběh vylodění a pozemní operace. K vypracování jádra práce, které představuje právě Dardanelská operace, jsem dále využila i několik anglicky psaných zdrojů. Jmenovala bych například *The Dardanelles* od Charlese Callwella z roku 1919. Podrobně operaci zpracovává také dílo Henryho Nevinnsona *The Dardanelles Campaign* rovněž z roku 1919 nebo kniha Andrewa Melrose *The Dardanelles* s podtitulem *Their Story and their Significance in the Great War* přímo z roku 1915.

Jedna z kapitol je věnována začátku války a vývoji válečných operací v prvních měsících války a to především na západní frontě. V této kapitole jsem pracovala několika monografiemi zabývajícími se obecně problematikou První světové války. V souvislosti s tématem První světové války zmíním například rozsáhlou publikaci Martina Gilberta *První světová válka*. Dále jsem pracovala také s dílem Nialla Fergusona *Nešťastná válka* a s několika dalšími monografiemi věnovanými První světové válce. Začátek První světové války zpracovala autorka knihy *Srpnové výstřely* Barbara Tuchmanová. Tuchmanová popisuje také cestu bitevních křižníků *Goebenu* a *Breslau* prchajících před britskými pronásledovateli. Kromě literatury zmíněné v přechozích odstavcích jsem ke zpracování tématu využila také množství doplňkové literatury.

2 WINSTON CHURCILL A BRITSKÉ IMPÉRIUM

Konec napoleonských válek přinesl Británii výsadní postavení. Velká Británie se stala světovou velmocí, dosáhla své největší slávy i velikosti. Poválečná Evropa byla roztržštěná a jen pomalu se vzpamatovávala z následků války. Impérium se začalo soustředit pouze samo na sebe. Nezasahovalo do konfliktů v kontinentální Evropě a soustředilo se pouze na své zájmy. Britská zahraniční politika prosazovala kurz politiky izolacionismu. Druhou důležitou součástí britské zahraniční politiky bylo udržování rovnováhy sil v Evropě. Tento politický kurz výrazně přispěl k nastolení rozsáhlé expanze. Britské impérium 19. století představovalo nejrozsáhlejší říši v dějinách.¹

Ke změně situace dochází v druhé polovině 19. století. Mezinárodní stabilita je silně otřesena. Stále sílící Prusko porazí nejprve Habsburskou monarchii a následně v Prusko-francouzské válce také Francii. Francie přijde o prosperující oblast Alsaska a Lotrinska, čímž vzroste zájem Francie o nové zdroje příjmů mimo Evropu. Roste také vliv mimoevropských mocností a to zejména Spojených států amerických a Japonska. Mezi evropskými zeměmi se začínají uzavírat silná spojení a britská politika izolacionismu, zdá se být neudržitelná.²

2.1 Dětství a školní léta

Winston Churchill přichází na svět v době, kdy se rodí noví silní soupeři a impérium začíná postupně upadat. Winston Leonard Spencer Churchill se narodil 30.11.1874, jako první potomek Randolpha Spencera Churchilla a jeho manželky Jeannette Jeromeové Churchillové na zámku Blenheim nedaleko Woodstocku.³

Vztahy v rodině byly velmi chladné. Malému Winstonovi se rodičovské lásky příliš nedostávalo. Winston byl svěřen do péče chůvy, což bylo ve viktoriánské Anglii pro vyšší společnost nezbytné. Rodiče se tak nemuseli omezovat a mohli se účastnit četných společenských akcí. Winstonovou chůvou byla Elizabeth Anne Everestová, která představovala významnou osobu v chlapcově dětství. Temperamentní Američanka

¹ CESAR, Jaroslav, *Britská říše v období imperialismu*, Praha 1970, s. 25.

² V roce 1879 dojde k uzavření spojenecké smlouvy mezi Rakousko-Uherskem a Německem, 1882 se připojí Itálie a vznikne spojení nazývané Trojspolek. K francouzsko-ruskému spojení dojde v roce 1891.

³ Manželé Randolph a Jenii Churchillovi měli ještě mladšího syna Jacka.

Jennii, Churchillova matka, byla považovaná za jednu z nekrásnějších žen té doby. Pocházela z bohaté rodiny a uměla si užívat života. Nevynechala jediný významný společenský večírek. Lord Randolph Churchill byl politikem působící nejprve v konzervativní straně. V roce 1886 se rozhodl rezignovat na svůj post ministra financí. Rezignace byla přijata. Randolphův odchod od konzervativců zapříčil jeho politický pád. Randolphovo rozhodnutí uvalilo na rodinu mnoho problémů, především finančních. Winston se potýkal s finančními problémy po celé dospívání. I přes nezáměr rodičů, nad nimi Winston nikdy nezanevřel. Otce neustále bránil a podporoval. I matku velmi miloval.⁴

Malý Winston byl velmi výřečné, umanuté a špatně zvladatelné dítě. Pokud si něco usmyslil, vynaložil všechny možné prostředky, aby toho dosáhl. Jeho bouřlivá a svéhlavá povaha se projevila i při studiích. První internátní škola, do které Churchill nastoupil, byla škola Svatého Jakuba. Zde si osmiletý Winston prožil velmi špatné období. Ve škole se používaly tělesné tresty. Winstonův třídní učitel velice často a rád žákům uštědřil několik ran rákoskou. Sám Winston se zmínil ve svých pamětech takto: „*Jak já tuhle školu nenáviděl a jak zoufalý život jsem tam po více než dva roky vedl*“.⁵ Kvůli svému výstřednímu a vzpurnému chování se Winston netěšil oblibě ani u svých spolužáků. Jediný únik z reality, představovala pro Winstona četba dobrodružných románů. Útěchu mu přinášela milovaná chuva paní Everestová, která Winstona pravidelně ve škole navštěvovala.⁶

Právě paní Everestová upozornila Randolpha a Jennii, jak špatně se Winstonovi vede. Chlapcovy zdravotní komplikace oba rodiče přiměly, aby svého staršího syna přeložili na jinou školu. Další tři roky strávil Winston na škole v Brightonu. Byla to škola, ve které nepanovala tak přísná pravidla. Winston se zde zbavil nenáviděného studia latiny a mohl se věnovat oblíbené historii a francouzštině. Churchill také posiloval své vratké zdraví jízdou na koni a plaváním.⁷

Na přání svého otce začal Winston v roce 1887 navštěvovat elitní školu Harrow. Harrow byla prestižní škola, kde získávali vzdělání mladíci z vyšší společnosti. Na Harrow se Churchill projevil jako silná nedisciplinovaná osobnost. Stejně tak jako na

⁴ JOHNSON, Paul, *Churchill*, Brno 2010, s. 9-15.

⁵ CHURCHILL, Winston, *Mé životní začátky*, Praha 1996, s. 18.

⁶ HAFFNER, Sebastian, *Churchill*, Olomouc 1996, s. 14-17.

⁷ CHURCHILL, *Mé životní začátky*, s. 19.

škole Svatého Jakuba, také zde, byl Winston nepopulární u vyučujících i u svých spolužáků.⁸ Churchill věnoval hodně času historii a poezii. Tradiční předměty jako latinu a matematiku odsunul do pozadí. Churchill byl podprůměrným studentem, ale vždy si dokázal zapamatovat velké množství informací. Na Harrow se Churchill věnoval také praktickým činnostem. Stal se velmi dobrým jezdcem, zdokonalil se v plavání a šermu, úspěšný byl i ve střelbě. Dokonce vyhrál jednu ze střeleckých soutěží. Na Harrow získal jen takové vzdělání, které on sám považoval za důležité, odešel tak jako nepříliš vzdělaný mladík.⁹

Britské impérium, ve kterém Winston Churchill prožíval své dětství, bylo na vrcholu své moci, představovalo největší koloniální mocnost na světě. Pod britským vlivem se nacházela Severní Amerika, Jižní Tichomoří, Jihovýchodní Asie a Jižní Afrika. Mezi zastánce expanzivní politiky patřili především Cecil Rhodes, Alfred Milner, lord Curzon, polní maršál Kitchener a polní maršál Roberts. Nedílnou součástí imperiální politiky byla také propaganda, která působila na široké masy lidí. Konaly se honosné výstavy a oslavy královny Viktorie. Nositelem expanze byla konzervativní strana. Obdobím prosperity, si tak konzervativní strana zajišťovala velké množství voličů. Dalším důležitým krokem konzervativní vlády v čele s Disraelim, bylo zakoupení značného podílu akcií Společnosti Suezského průplavu, kterým posílil britský vliv na Blízkém východě a Střední Asii. V roce 1876 britský premiér Disraeli jmenoval královnu Viktorii císařovnou indickou.¹⁰

Británie vedla během 19. století mnoho koloniálních válek.¹¹ V období Churchillových studijních let byla příslušnost k důstojnickému sboru otázkou prestiže a vyšší společenské třídy. Churchill byl již dávno fascinován vojenstvím a válkou. Rozhodl se nastoupit na Královskou vojenskou akademii v Sandhurstu.¹² Sandhurst připravoval své žáky na budoucí důstojnickou kariéru. Podmínkou přijetí na akademii bylo zvládnutí písemného testu, který se Churchillovi podařilo překonat až napotřetí.¹³

⁸ I přesto si zde Winston Churchill našel prvního skutečného přítele Lea Ameryho. Nejvíce se na Harrow spřátelil s Jackem Milbankem, který v Búrské válce získal Viktoriin kříž a zahynul při operaci na Gallipoli.

⁹ D'ESTE, Carlo, *Válečný vůdce. Život Winstona Churchilla ve válce 1874-1945*, Praha 2012, s. 30-39.

¹⁰ JUDD, Dennis, *Vzestup a pád Britského impéria*, Praha 1999, s. 33-34.

¹¹ Byly to například opiové války s Čínou, vzpoury v Indii, sikhské války, zulské války, krymská válka proti Rusku.

¹² V přílohách lze nahlédnout na Churchillův portrét z doby studií v Sandhurstu (obrázek číslo 1).

¹³ PELLING, Henry, *Winston Churchill*, Praha 2006, s. 37-40.

V Sandhurstu se Winston mohl konečně naplno realizovat, i když zde vládla velmi přísná disciplína. Vyučovala se taktika opevňování, topografie, válečné právo, dále také pořadová příprava, tělocvik a jízda na koni. Koně se zde stali jeho největší vášní. V době studií v Sandhurstu se zlepšil Churchillův vztah s otcem. Randolph se začal o svého syna více zajímat. S jeho studiem v Sandhurstu byl spokojen a konečně si přestal myslet, že je jeho syn úplně k ničemu. Ale i nadále zůstával otcův vztah k synovi velmi chladný. Randolphův zdravotní stav se postupně horšil i přesto se rozhodl podniknout cestu kolem světa. Při návštěvě Indie se Randolphův zdravotní stav stal natolik kritickým, že jeho návrat do Anglie byl nevyhnutelný. Randolph Churchill zemřel 24.1.1895. V témže měsíci Churchill úspěšně absolvoval vojenskou akademii a s hodností podporučíka a nastoupil ke 4. husarskému pluku.¹⁴

2.2 Služba v Indii a první skutečné boje

Jako nový člen 4. husarského pluku, pluku lehkého jezdeckva, musel Churchill projít základním výcvikem. Základní výcvik Winstonovi nečinil žádné velké potíže a dokonce se mu povedlo výcvik zvládnout za polovinu času, jenž byl pro výcvik určený. V této době také vzrostl Churchillův zájem o politiku. I když věřil, že politika je jeho hlavním posláním, stále setrval u armády. Chtěl totiž poznat podobu skutečné války, zažít boj z bezprostřední blízkosti. Na přelomu roku 1895-1896 ale v Britském impériu, až na nějaké regionální potyčky v koloniích, vládl mír. V této době probíhal konflikt mezi Španěly a kubánskými rebely. Churchill se tedy vydal vstříc svému prvnímu dobrodružství na Kubu, kam dorazil v listopadu roku 1895. Churchill se zde zúčastnil komplikované gerilové války na straně Španělska.¹⁵ Na Kubě strávil necelé tři týdny.¹⁶

Zanedlouho po návratu z Kuby, během roku 1896, byl 4. husarský pluk odvelen na službu do Indie. Indie se nacházela pod britským vlivem již od počátku 17. století, kdy byla Indie součástí Východoindické společnosti. Po vítězství Východoindické společnosti v bitvě u Palásí v roce 1757, Británie získala pod svůj vliv Bengálsko. Postupně se britský vliv rozšiřoval na další území. Po porážce indického povstání v roce 1857 se celé území Indie ocitlo pod nadvládou Británie. Indie byla důležitou součástí britské ekonomiky. Od roku 1873 byl v čele Indie generální guvernér. Byla zde

¹⁴ PELLING, s. 31-42.

¹⁵ Churchill dokonce získal španělský červený kříž. Po svém návratu byla jeho účast v těchto bojích na straně Španělska silně kritizována, protože jak USA, tak Británie stála na straně kubánských rebelů.

¹⁶ D'ESTE, s. 51-59.

přítomna i britská armáda, která společně s indickou armádou zajišťovala pořádek v zemi.¹⁷

Novým Winstonovým působištěm se stalo město Bangalúru nacházející se v jižní Indii. V době Churchillova příjezdu vládl klid a mír. Churchill se tedy mohl věnovat svým koníčkům a hlavně sportu. V Indii doslova propadl hraní póla, hry velmi tvrdé a nevyzpytatelné. Pokud zrovna nebyl na hřišti, věnoval volný čas studiu, a to především studiu historie, filozofie a ekonomie. Při službě v Indii, v době kdy se zrovna neváležilo, téměř každý propadl stereotypu, ne jinak tomu bylo i u Winstona, který o svém pobytu v Bangalúru hovořil jako o nudném.¹⁸

Možnost účastnit se dalšího dobrodružství přineslo až povstání kmenů na severozápadní hranici Indie. Povstání ohrožovalo britské pevnosti v této oblasti.¹⁹ Potlačení místních kmenů byl pověřen nově vytvořený malakandský polní sbor. Jeho velitelem se stal Bindon Blood, se kterým se Winston seznámil na jednom ze zápasů póla. Churchill požádal Blooda o zařazení do malakandského sboru. To mu bylo umožněno, Churchill odjel vstříc nové zkušenosti jako válečný zpravodaj.²⁰ V malakandském polním sboru se zúčastnil několika velmi krvavých bitev a mohl tak naplno pocítit pach války. Poté, co vypršela Churchillova dovolenka, nemohl dále zůstat u sboru a musel se vrátit k zaběhnuté rutině v Bangalúru. V Bangalúru Churchill napsal svoji literární prvotinu s názvem *Příběh Malakandského polního sboru*.²¹

2.3 Severní Afrika

Poté, co byla dokončena stavba Suezského průplavu, vzrostl strategický i obchodní význam Egypta. V Egyptě se střetávaly zájmy Británie a Francie, obě tyto země do oblasti dlouhodobě investovaly. Británie se stala vlastníkem velkého podílu akcií Suezského průplavu, a tím získala Egypt do sféry svého vlivu. Součástí království Egypta bylo také území Súdánu, kde docházelo k častým potyčkám mezi egyptskými

¹⁷ FERGUSON, Niall, *Britské impérium. Cesta k modernímu světu*, Praha 2007, s. 164-180.

¹⁸ ROSE, Norman, *Churchill. Nepoddajný život*, Praha 1995, s. 37.

¹⁹ V tomto místě se dnes nachází území mezi Pákistánem a Afghánistánem.

²⁰ Churchill se stal dopisovatelem pro indické noviny *Allahabad Pioneer* a pro britské *Daily Telegraph*.

²¹ CHURCHILL, Winston, *The Story of Malakand Field Force. An Episode of Frontier War*, London, 1892. Dostupné na <https://archive.org/stream/thestoryofthemaal09404gut/mkdff10.txt> [7.3.2014].

místodržícími a místními, kteří žádali samosprávu. Fanatičtí mahdističtí vojáci²² započali svůj boj v roce 1883, vytlačili Egyptany a vážně ohrožovali i hlavní město Súdánu Chartúm. Do Chartúmu byla odeslána britská jednotka pod velením Charlese George Gordona, aby zajistila pořádek a bránila město před derviškými nájezdníky.²³ Gordon nedokázal náporu vzbouřených kmenů odolat a byl členy mahdistického hnutí zabit i se všemi členy své jednotky. Gordonova smrt britskou veřejnost hořce zasáhla a britská vláda začala připravovat odplatu. V roce 1895 byl v Egyptě vytvořen expediční sbor. Velitelem sboru se stal Horatio Kitchener, který byl pověřen zásahem proti povstalcům a jejich vyhnáním z Chartúmu.²⁴

Súdánské tažení nezůstalo dlouho v Churchillově nevědomosti a samozřejmě by si nemohl nechat ujít možnost účastnit se tohoto konfliktu. Pro Churchilla ale nebylo jednoduché získat místo u Kitchenerova sboru. Kitchener choval k Churchillovi značnou nevraživost i osobní nesympatie. Sebemenší úctu nechoval ani k válečným zpravodajům. Za Churchilla se přimluvila jeho matka, ale ani ona se nesečkala s úspěchem. Churchill získal v Indii propustku na čtvrt roku. Mohl se tedy vrátit do Londýna a naplno se snažit, aby byl odeslán do Egypta. V počátku se Winstonovi nedařilo propustku získat, nakonec téměř z ničeho nic propustku získal. Na konci července roku 1898 přicestoval do Káhiry, kde se přidal k 21. pluku kopiníků.²⁵

Na podzim roku 1898 došlo k dovršení příprav a vybudování pevných postavení Kitchenerových jednotek. Připravené jednotky čekaly na příchod svých protivníků. Po prvních střetech následovala velká a krvavá bitva, nazvaná bitva u Ummduřmánu. Sám Churchill se zúčastnil otevřených bojů. Pro Churchilla byla účast v bitvě jakýmsi adrenalinovým sportem, sám si vůbec nepřipouštěl, že by ho bitevní vřava mohla připravit o život. Bitva skončila obrovským masakrem derviškých povstalců. Churchill zhodnotil bitvu těmito slovy: „*Tak skončila bitva u Ummduřmánu největší triumph, jakého kdy zbraně vědy dosáhly nad barbary.*“²⁶

Vítězství v súdánské válce znamenalo další úspěch pro britský imperialismus. Oslavováno bylo jak toto velké vítězství, tak osobnost Kitchenera jako hlavního hrdiny.

²² Mahdistické hnutí se nazývalo podle Muhammada Ahamada „Mahdího“. Jejich cílem bylo osamostatnit své území pod islámskou vírou.

²³ Dervišové jsou stoupenci islámu, kteří se snaží často až mysticky přiblížit svému bohu.

²⁴ FERGUSON, *Britské impérium*, s. 286-289.

²⁵ TRUCHANOVSKIJ, Vladimír, *Winston Churchill*, Praha 1986, s. 44-45.

²⁶ CHURCHILL, Winston, *The River War*, Londýn 1899. Dostupné na <https://archive.org/stream/theriverwar04943gut/8rivr10.txt> [7.3.2014].

Británie si stále držela postavení největší mocnosti na světě. Kitchenerova armáda byla tvořena především Súdánci a Egypťany, kteří po vyhrané bitvě začali masakrovat Mahdího příznivce. V rámci odplaty došlo i k znesvěcení Mahdího hrobky. V knize *The River war* Churchill barvitě popsal, jak vypadalo místo po bitvě. Všude ležely stovky tlejících mrtvol a mnoho raněných, kteří byli ponecháni na pospas osudu. Churchill smekal nad obrovskou odvahou dervišů. V Súdánu pochopil skutečné nebezpečí a útrapy války.²⁷ Po bitvě u Ummdurmánů odcestoval zpět do Londýna. Válka v Súdánu pokračovala ještě celý rok. Hned po návratu začal pracovat na knize *The River War*, kde barvitě vylíčil podobu bojů v Súdánu.

Na jaře roku 1898 skončila Churchillova služba u 4. husarského pluku. Ukončil tak čtyřletý závazek vůči britské armádě. Během těchto čtyř let se stal známou osobností v britské armádě a díky svým válečným dopisům a knihám i známou osobností v britské společnosti.

2.4 Búrská válka

Další ohnisko konfliktu se objevilo v jižní Africe, kterou Británie ovládala od přelomu 18. a 19. století. Británie nejprve získala Kapskou kolonii a v polovině 19. století připojila i území zvané Natal. Na sklonku 70. let vypukl konflikt se zulským státem, který sousedil s Natalem. Británie vyšla z tohoto konfliktu vítězně a zulský stát přestal existovat. Koncem 19. století si Britové začali podmaňovat další území jižní Afriky Transvaal a Oranžský stát. Tyto oblasti byly bohaté na nerostné suroviny a proto velmi ekonomicky výhodné. Britská expanzivní politika zapříčinila rozpoutání dalšího konfliktu, který je znám jako búrská válka.

Od 17. století přicházeli na jih Afriky holandští osadníci, kteří si zde vybudovali farmy a začali hospodařit. Postupně si vytvořili vlastní kulturu i jazyk a začali si říkat Búrové. Búrové žili na svých farmách izolovaně a vztahy s Brity bylo možné označit za poklidné. S postupným nárůstem britského vlivu v jižní Africe rostl búrský nacionalismus a nenávisť k britskému imperialismu. Búrští osadníci se usadili v oblasti Natalu, kde založili vlastní stát. Postupně rozšířili své území do Transvaalu a Oranžska.

²⁷ Tamtéž.

S likvidací zuluského státu a anexí Transvaalu docházelo k prohlubování nepřátelství a aktivizaci búrského obyvatelstva.²⁸

Prvním transvaalským prezidentem byl Paul Kruger. V čele s Krugerem Búrové počátkem 80. let, povstali a vypukla první búrská válka, která přinesla částečnou búrskou nezávislost. Vztahy mezi britskými kolonizátory a búrskými osadníky zůstávaly dále napjaté. K vyostření vztahů došlo s příchodem jednoho z velkých britských kolonialistů, Cecilem Rhodem. Cecil Rhodes působil jako premiér Kapské kolonie a založil významný diamantový kartel v jižní Africe.²⁹

Búrové svojí tvrdošíjností bránili britské rozpínavosti. Přes búrský odpor si Britové nemohli zajistit nadvládu nad Transvaalem. Búrové se nenechali přesvědčit ani odstoupením Cecila Rhoda a již tak napjatá situace se stále zhoršovala. V říjnu roku 1899 napětí eskalovalo. Búrové vpadli do Kapska a Natalu. Britové podcenili búrské osadníky a byli přesvědčeni, že budou slavit rychlé vítězství. Búrští partyzáni se ukázali jako těžcí soupeři. Dokázali výborně využít výhod domácího prostředí, přírodních podmínek, i svých vojáků, kteří se jen těžko rozpoznávali od civilního obyvatelstva, neboť nenosili žádné uniformy. Britové museli vynaložit velké úsilí, aby mohli obstát v této náročné gerilové válce.³⁰

Válka s Búry byla další možností pro Churchilla, získat zkušenosti ze skutečné války. Churchill neváhal a oslovil deník *Morning post*. Deník souhlasil s angažováním Churchilla jako válečného zpravodaje.³¹ V polovině října roku 1899 opustil Anglii a vydal se do Kapského města. Churchill se plavil na lodi *Dunottar Castle* ve společnosti kolegy Johna Atkinse a generála Bullerra.³² Do Kapského města Churchill dorazil 31.10. v době, kdy se odehrály dvě bitvy u natalského města Ladysmith. Britové pod velením generála George Whita, byli v bitvě poraženi. Búrové donutili ke kapitulaci až na 1200 britských vojáků.³³

Britská vláda stále věřila, že válka s Búry bude rychlá a vítězná. Ministerstvo války nebralo příliš vážně zprávy zasílané válečnými zpravodaji. Dle odhadů válečných pozorovatelů bylo potřeba ve válce nasadit nejméně 200 000 mužů. Tohoto počtu

²⁸ NERAD, Filip, *Búrská válka*, Praha 2004, s. 11-13, 22.

²⁹ D'ESTE, s. 122.

³⁰ NERAD, s. 82-88.

³¹ Churchillův portrét z doby búrské války je přiložen v přílohách (obrázek číslo 2).

³² Generál Buller velel sboru o síle 47 000 mužů, kteří se rovněž plavili do jižní Afriky.

³³ GILBERT, Martin, *Churchill. Život*, Praha 2002, s. 115.

nedosahoval ani celkový počet mužů britské armády. V době útoku Búrů se v jižní Africe nacházelo jen 14 000 vojáků. Nakonec bylo nutné v této válce nasadit až 450 000 mužů.³⁴

Ještě ten samí večer po příjezdu Churchill s Atkinsem opustili Kapské město. Dále cestovali vlakem do East Londonu. Z East Londonu pokračovali v cestě parníkem. Churchill neměl v oblibě cestování lodí, neboť trpěl mořskou nemocí. Velmi si oddechl, když o půlnoci 4.11. dorazili v pořádku do Durbanu. V Durbanu navštívil Churchill nemocniční loď, kde našel svého přítele Reggieho Barnes, který utrpěl zásah do stehna. Churchill s Barnesem pronesl krátký rozhovor o podobě bojů v této válce: „*Vyprávěl mi vše o bojích i o tom, s jakou obratností Búrové ovládají koně či pušky.*“³⁵

Churchillova cesta společně s tou Atkinsovou pokračovala do Colensa, které leželo nedaleko Ladysmithu. Dále již nebylo možné postupovat, neboť železniční spojení bylo přerušeno. Nakonec se utábořili v železničním depu v nedalekém Eastcourtu. K oběma mužům se přidal také válečný zpravodaj *The Times* a Winstonův dávný přítel Leo Amery. Amery ale nebyl posledním přítelem, kterého Winston potkal v eastcourtském železničním depu. Setkal se zde také s přítelem z Indie kapitánem Aylmerem Haldanem, který se zúčastnil bitvy u Ladysmithu.³⁶

Klidné a pohodové posezení u ohně, to nebylo nic pro dobrodružnou a aktivní duši Winstonovu. Churchill neváhal a naléhal na svého přítele Haldana, aby ho vzal na průzkumnou výpravu obrněným vlakem. Haldane nakonec povolil neodbytnému Churchillovi se průzkumu na nepřátelské území zúčastnit. Obrněný vlak provádějící průzkum se stal snadným cílem búrských osadníků. Vlak utržil několik zásahů a nebylo možné pokračovat v cestě ani ustoupit. Hrozilo, že celá posádka vlaku padne do búrského zajetí. Churchill se zde ukázal jako schopný a nebojácný velitel, i když byl civilista. Churchill společně se skupinou dobrovolníků se pokusili pod krycí palbou vyčistit trať a umožnit vlaku ustoupit. Churchill si velení doslova užíval, vydával jasné rozkazy a vůbec si nepřipouštěl, že by ho búrská palba mohla zasáhnout. Ústup se i přes všechno vynaložené úsilí nezdařil a Haldane i se svými muži padl do zajetí. Zajat byl i sám Churchill.³⁷

³⁴ D'ESTE, s. 126.

³⁵ CHURCHILL, *Mé životní začátky*, s. 218.

³⁶ Tamtéž, s. 219.

³⁷ TRUCHANOVSKIJ, s. 50.

Churchill jako civilista neměl v průzkumném obrněném vlaku co dělat. Toho si byli vědomi i Búrové. Churchill vyžadoval, že jako civilista a válečný zpravodaj by měl být propuštěn. Jeho naléhání ale nebylo nic platné. Následně byl připojen ke skupině zajatých britských důstojníků, kde se opět setkal s Haldanem. Po převozu do Pretorie byli zajatí důstojníci společně s Churchillem umístěni v místní škole.³⁸

V zajetí pro důstojníky panovaly přijatelné životní podmínky. Nekonalo se pravidelné přepočítávání vězňů i strava byla dostačující. Churchill měl čas, aby napsal zprávy pro *Morning post*, poslal také dopisy svým přátelům. Dostatek času měl i na sprádání plánů na útek. Útěk plánoval také Haldane se štábním rotmistrem Brockiem. Když se Churchill dozvěděl, že také hodlají utéci, naléhal na ně, aby ho zahrnuli do svého plánu. Haldane, ne příliš ochotně, nakonec Churchilla do svého plánu zapojil. První pokus o útěk se nezdařil. Churchilla to velmi rozrušilo a byl odhodlán se o útěk pokusit následující den, i když Haldane chtěl raději vyčkat. Churchill opravdu následujícího večera využil příležitosti a dostal se mimo areál školy, očekávající že ho jeho druzi budou následovat. Haldane a Brockie již takové štěstí neměli a situace jim nedovolila útěk provést. Ač nerad, byl Churchill nucen pokračovat v útěku sám. Cesta zpět již nebyla možná.³⁹

Churchill postupoval dle plánu, který vypracovali Haldane a Brockie. Poté, co se mu podařilo dostat se na předměstí Pretorie, naskočil na jeden z projíždějících vlaků. Takové cestování bylo velmi náročné, neboť Churchill neměl žádnou mapu, jídlo ani vodu. Především palčivá žízeň donutila Churchilla předčasně vlak opustit. Churchill se potloukal pustou krajinou, až dorazil k uhelnému dolu. Naštěstí důl vlastnil anglický majitel John Howard. Howard poskytl Churchillovi bezpečné útočiště, kde čerpal síly k další cestě. Následně byl ukryt do vlaku, který ho zavezl až do Mosambiku. Z Mosambiku dále plul na lodi mířící do Durbanu. Útěk ze zajetí Churchilla velmi proslavil a byl oslavován jako hrdina. Churchillův příběh sloužil také jako povzbuzení britské bojové morálky, neboť britská armáda v té době zaznamenala sérii drtivých porážek a bylo jasné, že válka jen tak neskončí.⁴⁰

Během jednoho týdne, kdy Churchill prchal ze zajetí, utrpěli Britové tři těžké porážky. Koncem listopadu se Britům podařilo mírně postoupit od soutoku řek Riet a

³⁸ PONTING, Clive, *Churchill*, Praha 1997, s. 31-32.

³⁹ ROSE, s. 41-42.

⁴⁰ PONTING, s. 33-34.

Modder. Následně byl ale postup zastaven a britské jednoty byly 11.12. poraženy v bitvě u Magersfonteinu. Porážce u Magersfonteinu předcházela další britská porážka tentokrát u Stormbergu. Takzvaný „černý týden“ ukončila v pořadí třetí prohra 15.12. u Colensa. Britové spoléhali především na počty, v těch měli vždy navrch. Ani neustálé porážky, které Britové inkasovali, je nedokázaly přesvědčit ke změně taktiky. Aby mohli nad Búry zvítězit, bylo nutné přizpůsobit se jejich partyzánskému způsobu boje.⁴¹

Na počátku roku 1900 si Churchill zajistil hodnost poručíka u kavalérie a stal se opět důstojníkem a válečným zpravodajem v jedné osobě. Hodnost poručíka zajistil Winston také svému mladšímu bratrovi Jackovi a oba se tak stali přímými svědky pokračující války s Búry. Churchill zásoboval *Morning Post* skutečnými zprávami o tom jak si Britové vedou, nebo přesněji řečeno spíše nevedou. I Churchill nabýval dojmu, že se britské velení snad nikdy nepoučí. Ani „černý týden“ nepřinesl žádné změny a Britové opět skončili na straně poražených v jedné z nejkrvavějších bitev na vrcholu hory Spion Kop.⁴²

Změna ve vedení války nastala až s příchodem maršála Robertse s lordem Kitchenerem. Britským jednotkám se podařilo postoupit přes území Transvaalu i Oranžského státu a zmocnit se významných měst jako byla Pretoria, Johannesburg nebo Rand. Při dalším postupu se podařilo vyprostit z obležení i město Ladysmith. Tato velká vítězství, vybojovaná během roku 1900 přinesla naději na konec války. Búrové ale nikterak neztráceli bojovou morálku a dál velmi houževnatě bránili svá území. Kitchener vedl proti Búřům velmi nelítostný boj, aplikoval takzvanou taktiku „spálené země“. Britové vypalovali stovky farem a připravili tak o střechu nad hlavou tisíce civilistů. Obyvatelé vypálených farem, byli vězněni v izolovaných koncentračních táborech. Otřesné hygienické podmínky a nedostatečná strava si vyžádala velký počet obětí. Vysoká úmrtnost především žen a dětí v táborech postupně zlomila bojovou morálku búrských odpůrců. V květnu roku 1902 Búrové kapitulovali. Búřská území byla přičleněna k Britskému impériu.⁴³

⁴¹ NERAD, s. 94-95.

⁴² D'ESTE, s. 147-150.

⁴³ JUDD, s. 183-185.

2.5 Cesta do parlamentu

Krátce poté, co byla dobytá Pretoria Churchill, ukončil své africké dobrodružství. Do Anglie se vrátil 20. července roku 1900. Po návratu hodlal využít všechno úsilí a nabytou slávu, aby získal křeslo v parlamentu. Poprvé kandidoval jako zástupce konzervativní strany za obvod Oldham v roce 1899. Ve volbách ale neuspěl a tak se možnostmi v politice dále nezabýval a odjel do jižní Afriky. Na podzim roku 1900 proběhly takzvané „khaki volby“. V těchto volbách již Churchill uspěl. Získal křeslo za obvod Oldham. Rokem 1900 Churchill zahájil svoji dlouhou politickou kariéru.⁴⁴

V prosinci 1901 skončila jedna velká éra britských dějin, zemřela královna Viktorie. Na trůn nastoupil Viktoriin syn Eduard, jako král Eduard VII. V Británii došlo ke změně panovníka a zanedlouho také k významné politické události. Jako první problém se ukázal parlamentní boj o celní reformy, které prosazoval Neville Chamberlain. Británie fungovala na zásadě volného obchodu. Dle Chamberlaina by zavedení pevných tarifů oživilo britské upadající hospodářství. Zavedení cla by přineslo nutné zvýšení cen potravin, což by vyvolalo odpor především dělnické třídy. Otázka této reformy nakonec rozštěpila konzervativní stranu. Na jedné straně stál Chamberlain a na straně druhé byl premiér Balfour. Churchill v otázce reformy hlasoval společně s liberální stranou pro zachování volného obchodu. Hlasoval proti své straně a zasekl tak klín mezi sebe a stranu.⁴⁵

Balfourova vláda padla na podzim roku 1903. Churchill usiloval o získání vládního postu v nové Balfourově vládě. To se mu ale nepodařilo, na Churchillův úkor získal vládní křeslo jiný mladý politik Bonar Law. Churchill na neúspěch reagoval opuštěním konzervativní strany. Od roku 1904 se stal oficiálním členem liberálů. Ve svých projevech jako liberál ostře kritizoval konzervativce. Dále hlásal potřebu sociálních reforem pro zlepšení životních podmínek prostého lidu. Na podzim roku 1905 nastala další krize konzervativní vlády a Balfour v prosinci podal demisi. Liberálové v čele s Campbell-Bannermanem vytvořili prozatímní vládu a vyhlásili termín nových voleb. Volby proběhly v lednu roku 1906 a ukončily tak desetiletou nadvládu konzervativců. Churchillovi byla nabídnuta funkce náměstka ministra financí. Tuto významnou funkci ale odmítl. Požádal o místo náměstka ministra kolonií a funkci

⁴⁴ JOHNSON, s. 29-30.

⁴⁵ JUDD, s. 203-204.

získal. Churchill se tak poprvé dočkal významné pozice v parlamentu. Ve funkci náměstka ministra kolonií měl Churchill právo na vlastního tajemníka. Vybral si Edwarda Howarda Marsche, který se stal jeho spolupracovníkem i přítelem na celý život.⁴⁶

Další Churchillův významný počin bylo vydání biografie o otci Randolphovy Churchillovi. Dílo bylo vydáno ve dvou svazcích v roce 1906. V září roku 1908 se Churchill rozhodl k velkému životnímu kroku a to ke vstupu do manželství. Jeho ženou se stala půvabná dívka z aristokratické rodiny Clementine Hozierová. Clementine Winstona vždy respektovala, snášela jeho vrtkavé nálady a i přes jejich rozdílné povahy byla vždy milující ženou.⁴⁷ Bylo to manželství, které vzešlo z lásky a přineslo slavnému páru pět dětí.⁴⁸

V dubnu roku 1908 odstoupil kvůli horšícímu se zdravotnímu stavu premiér Campbell-Bannerman. Novým premiérem se stal Herbert Henry Asquith. V Asquithově vládě obsadil Churchill křeslo ministra obchodu. Churchillovou povinností bylo kandidovat také v doplňovacích volbách. Nejprve kandidoval v severozápadním obvodu Manchesteru, kde byl poražen oponentem z řad konzervativců. V dalších doplňovacích volbách kandidoval v Dundee a tentokrát se mu podařilo zvítězit. Jako ministr obchodu se snažil především snižovat nezaměstnanost. V pochopení sociálních problémů, o kterých Churchill příliš nevěděl, mu pomohl jeho stranický kolega Lloyd George. Oba muži byli velmi silné osobnosti. Vždy šli velmi ostře za svým a nebáli se diskuzí. I přesto dokázali spolupracovat. Společně se pustili do řešení problémů s nezaměstnaností. Nástrojem snižování nezaměstnanosti se staly zprostředkovatelné práce. Na budování těchto zprostředkovatelen se Churchill osobně podílel. Dalším krokem v boji s nezaměstnaností se stalo vytvoření systému pojištění v případě ztráty zaměstnání. Churchill se rovněž zasloužil o zavedení osmihodinové pracovní doby a dále vytvořil opatření, která zajišťovala vyplácení stanovené minimální mzdy.⁴⁹

David Lloyd George zastával funkci ministra financí. V dubnu roku 1909 sestavil nový rozpočet a předložil návrh Dolní sněmovně. V rozpočtu byly zahrnuty i výdaje na sociální pojištění. Rozpočet počítal se zvýšením daně z příjmu, dědické daně

⁴⁶ TRUCHANOVSKIJ, s. 66-72.

⁴⁷ D'ESTE, s. 170-175.

⁴⁸ Churchill měl celkem pět dětí Dianu (1909), Randolpha (1910), Sarah (1914), Marigold (1918) a nejmladší Mary (1922).

⁴⁹ PONTING, s. 70-82.

a nově zaváděl daň z půdy. Výše stanovené daně nebyla nikterak přemrštěná, přesto vyvolala ve vlastnících půdy nevoli. S návrhem rozpočtu nesouhlasila ani Sněmovna lordů. Lloyd George se díky své rozsáhlé kampani mohl opřít především o podporu lidových mas. Spor týkající se rozpočtu vedlo k vypsání nových voleb. Nové volby se uskutečnily v lednu roku 1910 a přinesly porážku liberální strany, která si nedokázala udržet nadpoloviční většinu. Liberální strana měla nyní téměř stejný počet hlasů jako konzervativci. Tato situace vedla k postupnému sblížení obou stran a k možnosti vytvoření koalice.⁵⁰ Churchillovi se opět podařilo v Dundee zvítězit a byl zvolen do parlamentu.⁵¹

V křesle premiéra vládl dále Asquith, který neprovedl v nové vládě zásadní změny až na dvě výjimky. Ke změně došlo na postu mistra pro Irsko a na postu ministra vnitra, které obsadil Winston Churchill. Churchillovým úkolem ve funkci ministra vnitra bylo udržovat pořádek v zemi. V této době rostly počty různých stávek dělnické třídy. Rozmohla se také různá feministická hnutí, jakým bylo například hnutí sufražetek, které bojovalo za práva žen a především o získání volebního práva. Churchill zaváděl často velmi tvrdá opatření. Nástrojem udržování pořádku se stala policie a v některých případech i armáda. Policie nebyla nasazena jen na rozeznání dělnických stávek, ale Churchill nasadil policejní sílu také proti demonstrujícím sufražetkám. Za tvrdé postupy k demonstrujícím, které Churchill vynaložil k udržení pořádku, sklízel kritiku od svých stranických kolegů. Pro širší vrstvy se stal nepopulární osobou.⁵²

Během roku 1910 se liberální vláda opět musela vrátit k problémům s Horní sněmovnou. Premiér Asquith navrhoval, aby došlo k rozpuštění parlamentu a následně k novým volbám. V prosinci roku 1910 se konaly v pořadí druhé parlamentní volby v tomto roce. Výsledek byl téměř stejný jako ve volbách v lednu. Liberálové opět nedosáhli na nadpoloviční většinu. Nové vládě se postupně podařilo prosadit omezení práv Horní sněmovny. Zákon z roku 1911 odebral Sněmovně lordů právo veta ve finančních otázkách. Během těchto parlamentních sporů zasáhla Británii ještě jedna

⁵⁰ K vytvoření vládní koalice liberálů a konzervativců došlo až během První světové války v roce 1915. V čele koaliční vlády zůstal Henry Asquith.

⁵¹ PELING, s. 128-134.

⁵² GILBERT, s. 210-219.

významná událost. Král Eduard VII. zemřel 6.5.1910. Na trůn nastoupil Eduardův syn Jiří.⁵³

⁵³ TRUCHANOVSKIJ, s. 105-106.

3 VZNIK VÁLEČNÉHO KABINETU

Na přelomu 19. a 20. století docházelo k postupnému vyostřování mezinárodní situace. Smrt královny Viktorie ukončila „zlatý věk“ britského imperialismu. Velká Británie se stále držela politiky izolacionismu. Pokud chtěla Británie s kurzem této politiky pokračovat, bylo nutné udržovat světovou rovnováhu sil. Britské politické špičky si byly vědomy, že je třeba ustoupit od izolacionismu. Většinu problémů, které Británie měla s ostatními mocnostmi, byly spory o kolonie. Ponížení z prusko-francouzské války vedlo Francii k hledání nových území mimo Evropu. Ke střetu britských a francouzských koloniálních zájmů docházelo zejména v Africe. Ambice Ruska a Británie se střetly v oblasti střední Asie a v otázce Bosporu a Dardanel. Toto soupeření donutilo Británii uvažovat o uzavření spojení s Německem.⁵⁴ Německo představovalo od vítězství nad Francouzi nejsilnější evropskou velmoc. Německo považovalo Velkou Británii za svého osudového spojence, neboť dle německých politických špiček je uzavření spojení mezi Velkou Británií a Francií, kvůli sporům v koloniích, vyloučené.⁵⁵

Již roku 1890 byla mezi Německem a Velkou Británií uzavřena takzvaná Helgolandská smlouva, která přisuzovala Německu ostrov Helgoland. Uzavřením této smlouvy Německo Británii ustoupilo v afrických koloniích. Dále tlačilo na Británii, aby obě země mezi sebou uzavřely formální spojení.⁵⁶ Velká Británie neměla zájem o spojení s Německem. Ač Německo bylo nejsilnější evropskou mocností na kontinentě, nepředstavovalo pro Británie vážnou hrozbu. Britská vláda se obávala především sporů v koloniích. V souvislosti možným spojením s Německem se britský diplomat Francis Bertie⁵⁷ vyjádřil takto: „*Uzavřením dohody s Německem bychom nikdy nedosáhli rozumných vztahů s Francií, naším sousedem v Evropě a v mnoha částech světa, anebo s Ruskem s nímž máme společnou či velmi blízkou hranici ve větší části Asie.*“⁵⁸ Podle názoru Nialla Fergusona bylo pro Velkou Británii výhodnější uzavřít spojení se skutečnou koloniální velmocí, a tím se takticky

⁵⁴ SKŘIVAN, Aleš, DRŠKA, Václav, STELLNER, František, *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1648-1914*, Praha 1994, s. 177-200.

⁵⁵ GILBERT, Felix, LARGE, David, *Konec evropské éry. Dějiny Evropy 1890-1990*, Praha 2003, s. 125.

⁵⁶ KISSINGER, Henry, *Diplomacy*, New York, 1994, s. 183-185.

⁵⁷ Francis Bertie působil v letech 1903-1905 jako velvyslanec v Itálii. V letech 1905-1918 zastupoval Velkou Británii ve Francii.

⁵⁸ FERGUSON, *Britské impérium*, s. 306.

vyhnout nákladným koloniálním válkám. Politika izolacionismu již přestávala být výhodná, protože Britské impérium již nedosahovalo takové síly, aby tento politický směr udrželo. Nový kurz britské zahraniční politiky lze nazývat „politikou usmiřování s mocnostmi“. V zájmu Velké Británie bylo uzavřít dohodu alespoň s jedním ze svých koloniálních konkurentů.⁵⁹ Británie se postupně sblížovala s Ruskem a Francií.⁶⁰ Francie stále trpěla traumatem z porážky v prusko-francouzské válce a toužila stát se opět hlavní mocností na evropském kontinentě. Carské Rusko chtělo získat rozhodující postavení na Balkáně.⁶¹

Počátkem roku 1902 uzavřela Velká Británie smlouvu s Japonskem.⁶² Uzavřením této smlouvy definitivně opustila politiku izolacionismu. V dubnu roku 1904 byla podepsána smlouva mezi Velkou Británií a Francií.⁶³ Smlouva je také známa pod názvem Srdečná dohoda. Smlouva nepředstavovala žádný vojenský pakt. Jednalo se o dohodu řešící problémy v koloniích. Francie uznala britské postavení v Egyptě a Británie uznala francouzské nároky v Maroku. Další významnou dohodu uzavřelo Spojené království s Ruskem v srpnu roku 1907. Smlouva rozdělovala sféry vlivu na Středním a Dálném východě.⁶⁴ Smlouvy s Francií a Ruskem vytvořily základ pro utvoření mocenského bloku, který byl v období První světové války znám pod názvem Dohoda či Trojdohoda.⁶⁵

Velká Británie, nejsilnější námořní velmoc světa, se již od napoleonských válek držela zásady dvou předí.⁶⁶ Ovšem s rostoucím zbrojením Německa, byla tato zásada ohrožena. Duchovním otcem výstavby moderního německého válečného loďstva se stal Alfred von Tirpitz. Tirpitzovým cílem bylo vybudovat alespoň tak silné loďstvo, které

⁵⁹ FERGUSON, *Nešťastná válka*, Praha 2004, s. 76-78.

⁶⁰ Spojenecká smlouva mezi Francií a Ruskem vznikla již v roce 1892. Obě smluvní strany se zavázaly k vzájemné pomoci v případě německé agrese.

⁶¹ PROKŠ, Petr, *Válečná politika Velké Británie a rozpad Rakousko-Uherska*. In: PROKŠ, Petr (ed.), *České země a moderní dějiny Evropy*, Praha 2010, s. 71-102.

⁶² Britsko-japonská smlouva byla uzavřena na dobu pěti let. Smlouva se týkala zájmu obou smluvních stran v Koreji a Číně. Smlouva byla namířena především proti mocenským aspiracím Ruska.

⁶³ Velká Británie se začala sblížovat s Francií i přesto, že mezi oběma zeměmi proběhly velké spory v severní Africe. Tento spor je také nazýván takzvanou Fašodskou krizí. Fašodská krize proběhla v roce 1898. Obě země se snažily vytvořit souvislý pás svého koloniálního panství. Místem střetu zájmů obou zemí se stalo město Fašoda v Súdánu. Krize skončila francouzským uznáním britských nároků v oblasti Horního Nilu.

⁶⁴ Britsko-ruská smlouva rozdělila Persii na tři části (britskou, ruskou a neutrální). Afghánistán zůstal pod britským vlivem, s tím že Británie nebude zasahovat do vnitřních záležitostí země. Dále obě země uznali územní integritu Číny nad Tibetem.

⁶⁵ GILBERT, Martin, *První světová válka*, Praha 2005, s. 30-32.

⁶⁶ Dodržování zásady dvou předí znamenalo, že britské válečné námořnictvo musí mít větší sílu, než námořní síly dalších dvou velmocí.

by alespoň částečně tvořilo konkurenci pro britské námořnictvo. Pro Velkou Británii byla absolutní převaha na moři zásadní. Jednalo se také o otázku prestiže. Německé zbrojení tak vneslo do britské veřejnosti rozruch. Došlo totiž k největšímu ohrožení britské námořní síly od konce napoleonských válek.⁶⁷

První lord admirality Fisher prosadil stavbu nových moderních bitevních lodí nazvaných dreadnoughty.⁶⁸ První dreadnought byl představen již v roce 1906.⁶⁹ S příchodem dreadnoughtů zůstala britská admirality přesvědčena, že si udrží bezpečný náskok před Německem. Německo ale dokázalo rychle zareagovat a začalo vyrábět lodě, které byly schopné konkurovat britským dreadnoughtům. Tirpitz dokonce hlásal, že je Německo schopno vyrobit čtyři nové dreadnoughty ročně. Británie se zařkla, že za každý německý dreadnought vyrobí britské námořnictvo dva, čímž by si Britové udrželi jasnou převahu. Výstavba tak mohutného válečného loďstva si vyžádala vynaložení značných finančních prostředků v obou zemích. V tomto důsledku proběhlo několik pokusů o omezení námořního zbrojení. Všechna jednání však dopadla neúspěšně.⁷⁰

Německo se postupně dostávalo do izolace ostatních evropských velmocí. Sbližování Francie a Ruska uzavřelo okolo Německa mocenský kruh. Budovalo jak armádu, tak loďstvo. Německu se podařilo vytvořit nejsilnější moderní armádu v Evropě. Vybudování loďstva, které by se mohlo rovnat britské válečné flotile, již nebylo v ekonomických silách Německa. Měsíčník *Marine-Rundschau*⁷¹ zveřejnil roku 1908 článek, ve kterém se autor vyjádřil takto: „*Británii může porazit pouze mocnost, jež trvale ovládne britské moře. Pro tento účel by potřebovala loďstvo, které by v počtu lodí nejen dostihlo Royal Navy, ale mělo by nad ní také převahu ve velkých křižnících. Německo, jež je uzavřeno mezi Francií a Ruskem, musí udržovat největší armádu na světě. Je zjevně mimo možnosti německé ekonomiky v téže době hradit výdaje spojené s budováním flotily, jež by mohla počtem a silou lodí převýšit britské loďstvo.*“⁷²

⁶⁷ NÁLEVKA, Vladimír, *Koncert velmocí. Mezinárodní vztahy v letech 1871-1914*, Praha 2006, s. 187-188.

⁶⁸ Dreadnought byl vybaven deseti dvanáctipalcovými děly, mohutným pancéřováním a předčil starší bitevní lodě svojí rychlostí. Název je odvozen od první lodi tohoto typu *HMS Dreadnought*.

⁶⁹ *HMS Dreadnought* z roku 1906 je vyobrazen v přílohách (obrázek číslo 3).

⁷⁰ MARDER, Arthur, *The Anatomy of british Sea Power*, New York 1940, s. 538.

⁷¹ *Marine-Rundschau* byl německý měsíčník věnovaný námořnictvu. Zabýval se novými technologiemi, námořními bitvami, významnými osobnostmi. Vycházel v letech 1890-1989.

⁷² FERGUSON, *Nešťastná válka*, s. 103.

3.1 Agadirská krize a Haldaneho mise

Rostoucí mocenské nároky Německa a křehká situace mezi evropskými velmocemi se prokázala v takzvané agadirské krizi v červenci roku 1911. Agadirskou krizi lze nalézt také pod názvem Druhá marocká krize.⁷³ V Maroku došlo k povstání berberských kmenů. Berbeři vystoupili proti profrancouzsky orientovanému sultánovi.⁷⁴ Francie odeslala do Maroka své jednotky. Konflikt mezi domorodými berberskými kmeny a francouzskými jednotkami přerostl téměř v mezinárodní konflikt. Ve chvíli, kdy se berbeři pokusili ovládnout jeden z marockých přístavů Agadir, odeslalo Německo do oblasti dělový člun *Panther*, který byl zanedlouho vystřídán křižníkem *Berlin*. Němci se již dlouho pokoušeli získat do svého vlivu nějaký marocký přístav. Odesláním člunu údajně Německo bránilo své obchodní zájmy.⁷⁵

Francie reagovala na postoj Německa velice podrážděně. Francouzi se obrátili na britskou vládu, aby je v této situaci podpořila a vymohla odvolání dělové člunu. Winston Churchill se o této situaci vyjádřil těmito slovy: „*Všechny poplašné zvony po celé Evropě začaly okamžitě vyzvánět.*“⁷⁶ Němci požadovali za stažení křižníku část území Francouzského Konga. Francie s územním požadavkem Německa nesouhlasila a Británie Francii v rozhodnutí podpořila. K této situaci se vyjádřil ve své řeči i někdejší ministr financí David Lloyd George. Lloyd George přímo odmítl německé požadavky, ale také pronesl, že Británie bude hájit své zájmy i za cenu války.⁷⁷

Agadirská krize opravdu vyvolávala pocit, že válka je na spadnutí. Postupně se situace začala uklidňovat. Mezi Francií a Německem nakonec došlo ke kompromisní dohodě, na jejímž základě Německo získalo část Francouzského Konga. Maroko bylo rozděleno na španělskou část a francouzskou část. Hrozba války, byla pro tuto chvíli zažehnána.⁷⁸

⁷³ Srdečná dohoda uzavřená mezi Francií a Velkou Británií přiznala francouzský nárok na Maroko. Proti tomu se postavilo Německo, které podpořilo marockou nezávislost. Británie se pevně postavila za zájmy Francie a Německo zaznamenalo v otázce Maroka diplomatickou porážku. První marocká krize proběhla v roce 1905.

⁷⁴ Jednalo se o marockého sultána Mawláj Abd al Háfize.

⁷⁵ CHURCHILL, *The World Crisis*, Toronto 1923, s. 38-40.

⁷⁶ Tamtéž, s. 39.

⁷⁷ GILBERT, Martin, *Dějiny dvacátého století 1900-1933*, Praha 2005, s. 159.

⁷⁸ Tamtéž, s. 159-160.

Co se týče otázky Maroka, zaujal ministr zahraničí Edward Grey jasně profrancouzský postoj. Greyovi oponenti, především Edmund Dene Morel a Athur Ponsonby, vyžadovali, aby se Británie opět začala sblížovat s Německem. Oba muži kritizovali úzké spojení s Francií a také neustále závody ve zbrojení, které silně zatěžovaly britský státní rozpočet. Jedním z těch, kterým se sblížování s Německem zamlouvalo, byl i lord Haldane. Ministr zahraničí začal také uvažovat o možnosti jednání s Německem, ale nikoliv na úkor Srdečné dohody s Francií. Grey měl zájem především na tom, aby došlo k omezení závodu ve zbrojení.⁷⁹

V této situaci vznikla takzvaná Haldaneova mise. Obrovské náklady na námořní zbrojení samozřejmě nezatěžovaly jen Velkou Británii, ale vyčerpávaly i německou ekonomiku. Německých kancléř Bethmann-Holweg si toho byl plně vědom. Bylo v jeho nejlepším zájmu začít s Brity jednat. Britské politické špičky, Grey, Lloyd George i Churchill, požadovaly záruky, že britskému loďstvu zůstane nadále absolutní převaha a německé loďstvo se nebude dále rozrůstat. Jako kompenzaci nabídli uznání německých koloniálních nároků. Císař i kancléř byli ochotni na tuto dohodu přistoupit, pouze v případě, že Británie uzná nově upravený plán na výstavbu německého loďstva. Tento plán počítal s výstavbou třech dreadnoughtů ročně po dobu šesti let, tím by se výrazně zvedl stav německého válečného loďstva. Pro Británii by to znamenalo opětovné navýšení výroby nových lodí, dále by bylo třeba navýšit počty mužů v námořnictvu. Británie by tak musela vynaložit množství finančních prostředků, aby si udržela absolutní převahu.⁸⁰

Poté, co britská vláda obdržela německý návrh, odeslala lorda Haldaneho jednat přímo do Německa. Haldane jednal s Vilémem II., Bethmannem-Holwegem i s admirálem Tirpitzem. Němci se nechtěli vzdát svého nového plánu námořního zbrojení. Navrhovali zastavení zbrojení pouze v případě, že Británie slíbí v případě války neutralitu. S tímto návrhem Haldane nesouhlasil a odcestoval zpět do Londýna. Ministr zahraničí se ještě jednou pokusil o sblížení s Německem. Ve chvíli, kdy německý kancléř představil zbrojní plán Říšskému sněmu, Grey jednání ukončil. Sblížování Británie s Německem samozřejmě vneslo neklid do britsko-francouzských vztahů. Jak Haldane, tak Grey ale uklidňovali francouzského premiéra Poincarého, že

⁷⁹ KOVÁŘ, Martin, *Nepřátelé či spojenci? Příspěvek ke studiu britsko-německých vztahů*. In: Acta Oeconomica Pragensia 16, 2008, 1, s. 66-73.

⁸⁰ Tamtéž.

francouzská pozice je stále silná. Stoupenci spojení s Francií nedopustili žádný zásadní obrat v britské zahraniční politice. Aktivita v německém námořním zbrojení a neúspěch v jejím omezení, přinesla Británii ještě větší semknutí s Francií.⁸¹

3.2 První lord admirality

Agadirská krize silně zapůsobila i na Winstona Churchilla. V této době se začíná zabývat myšlenkou, že válka opravdu dřív nebo později přijde. Winston Churchill začal přemítat o podobě britské válečné strategie. Výsledkem těchto úvah byl plán, jak by eventuální válka s Německem mohla proběhnout. Následně Churchill obeznámil s plánem i Výbor imperiální obrany. Churchillův plán také počítal s tím, že Francie nedosahuje takové síly, aby mohla porazit Německo ofenzivní válkou. Z toho vyplývá, že Francie bude muset Německo porazit na svém území. Tento dokument, byl jeden z nejvýznamnějších dokumentů Churchillových úvah o válce. Výbor imperiální obrany ale Churchillovy plány a úvahy neoceníl.⁸²

Překážku ve vytváření válečných plánů představovala nejednotnost námořnictva a pozemní armády. Námořnictvo se chovalo velmi arogantně a nekompromisně. Kvůli neshodám obou stran Británie trpěla nedostatkem v plánování války. Premiér Asquith si uvědomoval, že tato situace se musí změnit. O reorganizaci armády se postaral lord Haldane. Britská armáda byla sice málo početná, ale za to dobře vycvičená a organizovaná. Nyní bylo nutné provést zásadní změny v admiraltě.⁸³

V říjnu roku 1911 se Asquith rozhodl odvolat Reginalda McKenna z pozice prvního lorda admirality. Novým prvním lordem admirality byl zvolen Winston Churchill, který dostal přednost před druhým kandidátem lordem Haldanem. Winston Churchill se stal pánem největšího loďstva na světě a pánem velmi významné vojenské složky v zemi. Churchill byl od nástupu do této funkce odhodlán zavést nutné reformy a připravit britské námořnictvo na válku s Německem.⁸⁴

Churchill se stal mužem činu již od prvních dnů v admiraltě. Ve své pracovně si nechal na zeď pověsit velkou mapu Severního moře. Na mapu byly každý den zaznamenávány polohy německých lodí, tím Churchill budil dojem, že válka

⁸¹ KOVÁŘ, s. 66-73.

⁸² TRUCHANOVSKIJ, s. 108-109.

⁸³ D'ESTE, s. 196-197.

⁸⁴ HAFFNER, s. 42-43.

s Německem opravdu vypukne. Při svém nástupu do funkce měl pramálo zkušeností s řízením námořnictva. Jako svého poradce si vybral zkušeného lorda Fischera, který byl zvolen do funkce prvního námořního lorda.⁸⁵ První z jeho úkolů bylo vytvořit štáb, podle vzoru armádního štábu, který vytvořil Haldane. Churchill se nebál ani personálních změn. Před tím, než došlo k vytvoření nového štábu, bylo třeba vyměnit mnoho admirálů, kteří představovali překážku pro novou organizaci námořnictva. Úkolem nově vytvořeného válečného štábu byla příprava vojenských plánů na přepravu expedičních vojsk. Churchill si ani v admiralitě příliš oblíby nezískal. Kvůli své panovačnosti a tendencím poučovat nevycházel s admirály zrovna dobře. Našli se ale i tací, kteří neúnavně pracujícího Churchilla obdivovali, pro jeho představivost, dynamiku a smysl pro změnu. Churchillovi přívrženci byli přesvědčení, že pracuje především ve prospěch admirality. Lord Fisher začal v admiralitě prosazovat důležitost ponorkových torpéd. Churchill z počátku nepřicházel tomuto způsobu boje vůbec na chuť. Ale nakonec se nechal přesvědčit a stal se zastáncem ponorek jako součástí britského námořnictva.⁸⁶

Churchill se společně s Fisherem zasloužil o velké změny v britském válečném loďstvu. Na super moderních lodích jako byla na příklad *Queen Elizabeth*,⁸⁷ nechali naistalovat patnácti palcová děla. Místo používání uhlí pod parními kotly, přišli s další významnou inovací, vyměnili uhlí za naftu. Používání nafty přineslo mnoho výhod například lepší manévrování či možnost rychlejší plavby. Nafta se také lépe doplňovala. Nevýhodou bylo, kde obstarat dostatečné množství nafty. Na Britských ostrovech se nacházela bohatá naleziště uhlí, ale naftu bylo nutné dovážet. Britská vláda se rozhodla investovat do oblasti Perského zálivu. Británie zakoupila přibližně polovinu akcií Anglo-Perské společnosti. Díky Churchillovi se tak britské zájmy rozšířily i do oblasti Perského zálivu.⁸⁸

Narůstající německé námořní zbrojení nahánělo hrůzu v britské admiralitě. Počátkem roku 1912 německý admirál Tirpitz zveřejnil plán na výstavbu nových bitevních lodí. Haldaneho pokus o sblížení s Německem a omezení zbrojení skončil neúspěchem. Churchill při projevu v Glasgow ostře vystoupil proti německému námořnímu zbrojení a prohlásil, že Velká Británie se rozhodně nenechá novým plánem

⁸⁵ Portrét Churchilla a lorda Fischera k dispozici v přílohách (obrázek číslo 4 a 5).

⁸⁶ ROSE, s. 91-92.

⁸⁷ Bitevní loď *Queen Elizabeth* je ke shlédnutí v přílohách (obrázek číslo 6).

⁸⁸ PELLING, s. 156-159.

zastařit a v řádném pŕípadě se nenechá pŕezbrojit. Němci byli tímto projevem velmi pohorřeni a řádali omluvu, které se jim ale nedostalo. Po nezdaru v jednáních tak Churchillovi nezbylo nic jiného než vybudovat nákladné a silné válečné loďstvo.⁸⁹

Churchill odvedl v admiralitě velmi dobrou práci. Započal novou éru velkých bitevních lodí a nesporně zvýřil bojovou pohotovost Královského loďstva. Vřechny provedené změny ale silně otřásly britským rozpočtem. V roce 1913 se Churchill pokouřel v parlamentu prosadit nový rozpočet, ve kterém by dořlo k výraznému navýření finančních pŕostředků určených pro námořnictvo. S tímto návrhem se Churchill dostal do křířku se svým bývalým spolupracovníkem Lloydem Georgem. Oba muži dokonce pohrozili demisí. Lloyd George požadoval zásadní sníření rozpočtu na výstavbu nových lodí. Churchill nakonec svolil k menřím řkrtům v rozpočtu na výrobu malých křířníků a v náboru námořníků. Churchill stále pŕesvědčoval parlament, že k udržení silného britského loďstva je nutné postavit za následující rok tři velké bitevní lodě. Nakonec návrh uhájil, s tím že v následujícím roce budou náklady na námořnictvo zásadně snířeny. Churchill byl také jeden z pŕvních, co se po několika desetiletích zaslouřili o mírné zvýření platů námořníků.⁹⁰

Konflikt s Lloydem Georgem vedl ke konci spolupŕáce mezi oběma muži. Zatím co Churchill se plně věnoval námořnictvu a zahraničním záležitostem, Lloyd George věnoval pozornost vnitropolitické situaci a pŕoblémům dělnictva. Churchill se výrazně vzdálil od kurzu liberální strany a jeho názory se začínaly upínat zpět ke konzervativcům. Návrat ke konzervativní straně ale nebyl pro tuto chvíli možný. Churchill se tak ocitl v jakési politické izolaci. Pro lepší postavení v liberální straně se aktivně zapojil do otázky týkající se Irřka.⁹¹ Liberální strana podporovala irřkou samospŕávu a stejné stanovisko zaujal také Churchill. V únoru roku 1912 dokonce vystoupil ve městě Belfast. Ve svém projevu rázně hájil irřkou samospŕávu. Churchillův projev vzbudil v Dolní sněmovně obrovské rozruření. Tímto vystoupením na sebe

⁸⁹ D'ESTE, s. 206-207.

⁹⁰ GILBERT, *Churchill*, s. 246-249.

⁹¹ Liberální vláda chtěla zavést v Irřku omezenou samospŕávu. Horní sněmovna ale návrh zamítla. Konzervativci chtěly za každou cenu zastavit snahy o získání samospŕávy. Ohniskem konfliktu se stala severoirřská provincie Ulster. Návrh na udělení samospŕávy v Irřku byl schválen v roce 1914, aby byl následně zase odlořen kvůli začínající válce. Jednání o udělení samospŕávy pro Irřko bylo odloženo na poválečnou dobu.

Churchill připoutal pozornost a docílil toho, že jeho napnutý rozpočet pro námořnictvo byl schválen.⁹²

Jednou z dalších Churchillových vášní se stalo létání. Churchill se stal velkým obdivovatelem letadel. Roku 1912 poprvé nasedl do letadla a zúčastnil se zkušebního letu. Létání Winstona natolik nadchlo, že se rozhodl pro absolvování leteckého kurzu. Po úspěšném splnění kurzu si mohl konečně vyzkoušet řídit letadlo. To co představovalo pro Winstona zábavu a adrenalin, bylo noční můrou pro jeho manželku Clementine, která se o svého muže velice bála. Poté, co Churchill vzlétl do nebe více jak stokrát, slíbil své manželce, že již dále nebude riskovat a pro klid v její duši se létání vzdal. Churchill se velmi výrazně zasloužil o založení Královské námořní letecké služby. Mezi léty 1912 a 1913 proběhly úspěšné pokusy shazování torpéd letadly.⁹³

Churchill byl odhodlaný řešit každý problém, který se v admiraltě naskytl. Aby lépe poznal život námořníků a chod námořních základen rozhodl se osobně tyto námořní zařízení navštívit. Cestoval nejen po základnách na Britských ostrovech, ale navštívil také Maltu, Korsiku a Sicílii. Při svých cestách zjistil, že obrovský problém v admiraltě činil nedostatek znalostí v námořním vedení války. Důstojníci nebyli povinni se tímto studiem zabývat. O tomto zjištění vypracoval Churchill podrobnou zprávu. Ve zprávě zmínil podobu potřebného vojenského výcviku pro štábní důstojníky. V roce 1914 byla založena Vysoká škola válečná, kde se vyučovaly schopnosti a dovednosti potřebné k vedení války. Churchill ukázal svoji bojovnou povahu i ve službě námořnictvu. Byl plně odhodlaný pro svoji věc a dosáhl všeho potřebného, aby dokázal připravit Královské námořnictvo proti německé agresi.⁹⁴

⁹² TRUCHANOVSKIJ, s. 117-119.

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ PONTING, s. 109-113.

4 PRŮBĚH VÁLEČNÝCH OPERACÍ V ROCE 1914

Situace v Evropě byla napjatá již delší dobou. Válka hrozila již v době agadirské krize. Záminkou pro vypuknutí války se stal atentát, který byl spáchán 28.6.1914 na arcivévodu Františka Ferdinanda D'Este v Sarajevu.⁹⁵ Atentát byl proveden srbskými nacionalisty, jejichž skupina se nazývala Černá ruka. Smrtelné výstřely rakouskému dědici trůnu uštědřil student Gavrilo Princip.⁹⁶ Tato událost rozpoutala nejprve vysokou diplomatickou hru, nakonec však situace vyústila ve válečný konflikt.⁹⁷

Dne 23.7. Rakousko předložilo Srbsku obtížně splnitelné ultimátum.⁹⁸ Ve stanovené lhůtě Srbsko podalo Rakousku odpověď, ve které sděluje, že navržené ultimátum z větší části přijme. Srbsko souhlasilo se splněním všech bodů s výjimkou povolení vstupu rakouských úředníků na srbské území. 28.7. vyhlásilo Rakousko-Uhersko válku Srbsku a hned další den byl odstřelován Bělehrad.⁹⁹ O dva dny později Rakousko-Uhersko a Rusko začalo s všeobecnou mobilizací. Následující den Německo odeslalo Rusku ultimátum, žádající demobilizaci.¹⁰⁰ I v této chvíli Británie ještě uvažovala o mezinárodních jednáních. Churchill byl stále přesvědčen, že se válce dá předejít. Navrhoval, aby bylo uskutečněno jednání všech evropských panovníků. Veškeré své naděje na odvrácení války ztratil v prvních srpnových dnech, kdy již všechny evropské velmoci zmobilizovaly své síly.¹⁰¹

Německé ultimátum Rusku vypršelo 1.8. V odpoledních hodinách přichází německý velvyslanec k ruskému ministrovi zahraničí Sazanovovi se zprávou vyhláující válku. Německo a Rusko byly od této chvíle ve válečném stavu. Německo se obávalo války na dvou frontách. Takřka na poslední chvíli zahájilo vyjednávání o možné francouzské neutralitě. Francie nechtěla za žádnou cenu vstoupit do války bez pevného spojení s Velkou Británií. Německo odeslalo Francii ultimátum. V ultimátu bylo

⁹⁵ Při atentátní akci zemřela také Františkova manželka Žofie Chodková.

⁹⁶ Gavrilo Princip byl dopaden, neúspěšně se pokusil pozřít jed. Jako mladiství nemohl být odsouzen k trestu smrti. Princip byl odsouzen na dvacet let. Vězněn byl ve velmi krutých podmínkách. V roce 1918 zemřel na tuberkulózu v Terezíně.

⁹⁷ SKŘIVAN, Aleš, *Sarajevo. 28. Červen 1914*. In: *Historický obzor* 5, 1994, 7/8, s. 146-150.

⁹⁸ Ultimátum požadovalo ukončení proti rakouské propagandy, odvolání srbských důstojníků. Srbsku bylo dáno 48 hodin na rozmyšlenou.

⁹⁹ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika. Rakousko-Uhersko a Německo v evropské politice v letech 1906-1914*, Praha 1996, s. 244-245.

¹⁰⁰ HEŘTOVÁ, Yvette, *Zákopová válka*, Praha 1988, s. 16-17.

¹⁰¹ D'ESTE, s. 221-225.

požadováno v případě neutrality Francie vydání pevností Toul a Verdun. Francie na toto ultimátum odpověděla, že „bude jednat v souladu se svými zájmy.“¹⁰²

Postoj Velká Británie stále nebyl jasný. Němci doufali, že Británie zůstane neutrální. Velká Británie zůstávala stále na vážkách. Válka mezi Německem a Ruskem dle ministra zahraničí Greye nepatřila do britských zájmů. Britská vláda zatím neměla důvod k zásahu do tohoto sporu. Nejprve bylo nutné vyřešit spory uvnitř samotné vlády. Jedna strana stále nedůvěřovala vzniku pevných aliancí. Druhá strana byla představována těmi, kteří považovali za britský zájem udržení nedotčené a silné Francie.¹⁰³ V napjaté mezinárodní situaci vláda rozhodla, že pokud Německo naruší belgickou neutralitu, vstoupí okamžitě do války. Německo se dopustilo velké strategické chyby, když se domnívalo, že Spojené království nevstoupí do války na evropském kontinentě.¹⁰⁴

Německo odeslalo 2.8. ultimátum Belgii. Belgický král německé ultimátum odmítl. Následujícího dne vpadlo německé vojsko do Belgie. Narušení belgické neutrality přimělo Británii konečně zaujmout rozhodný postoj. Když Berlín odmítl výzvu Londýna na okamžité vyklizení belgického území, britská a francouzská vláda vyhlásily válku Německu. Válka mezi Rakousko-Uherskem a Ruskem vypukla 6.8. Dne 12.8. Velká Británie společně s Francií vyhlásily válku Rakousko-Uhersku. Itálie byla formálním členem Trojspolku, nakonec se rozhodla pro neutralitu.¹⁰⁵

Zatímco všechny evropské velmoci měly jasnou představu o válečných cílech, měly vytvořené válečné plány, britské válečné plánování bylo v tomhle bodě pozadu.¹⁰⁶ V zájmu Británie bylo udržet si jasnou převahu na moři a hájit zájmy impéria. Spojené království jako jediné nemělo zavedenou brannou povinnost a její armáda se skládala

¹⁰² TUCHMANNOVÁ, Barbara, *Srpnové výstřely. Začátek první světové války*, Praha 2000, s. 81-84.

¹⁰³ KEEGAN, John, *První světová válka*, Praha, Plzeň 2003, 62-63.

¹⁰⁴ PROKŠ, 74-75.

¹⁰⁵ JINDRA, Zdeněk, *První světová válka*, Praha 1984, s. 74-77.

¹⁰⁶ Základním německým válečným plánem, byl plán vytvořen roku 1905 náčelníkem generálního štábu von Schlieffenem. Tento plán počítal s válkou na dvou frontách, tedy s válkou proti Francii a Rusku. Základem plánu bylo dosažení rychlého vítězství nad Francií a poté mělo dojít k přesunu sil na východ. Francouzský plán byl vypracován již po Prusko-francouzské válce. Plán vypracoval Ferdinand Foch. Jeho návrh byl přijat v roce 1913 náčelníkem generálního štábu Joffrem. Hlavním cílem bylo získat zpět ztracené území Alsaska a Lotrinska. Rakousko-Uhersko vypracovalo nejdříve plán B – Balkán, byl to plán zaměřen proti Srbsku, poté byl plán rozšířen na plán R – Rusko. Plán R počítal s otevřením fronty jak na Balkáně, tak v Rusku. Rakouský plán ale nemohl proběhnout bez podpory Německa, které hodlalo nejdříve zaútočit na západě. Rakousko tedy muselo vyčkat. Rusko počítalo s pomalou mobilizací. Ruský plán nejdříve počítal s prvořadým útokem Němců na východ. Plán byl ale přepracován a následně Rusové počítali, s tím, že Němci nejdříve zaútočí na západ.

z dobrovolnického expedičního sboru. Hlavní složku ozbrojených sil Velké Británie tvořilo námořnictvo.

Winston Churchill s přípravou na válku neváhal. Již na konci července dokončilo britské válečné loďstvo cvičení s plnými posádkami ve válečné síle.¹⁰⁷ Námořnictvo musí ochránit především své obchodní a zásobovací trasy, neboť Británie byla závislá na dovozu. Dále musela zajistit nadvládu nad Lamanšským kanálem, ochránit Britské ostrovy před invazí a rovněž se postarat o bezpečnost francouzského pobřeží. Dne 28.7. Churchill odeslal britské lodě na základu ve Scapa Flow.¹⁰⁸ První lord admirality a jeho válečné loďstvo bylo již na válku připraveno. Britské lodě zaujaly bojová stanoviště a Francie byla ujištěna, že se Británie postará o ochranu Lamanšského průlivu.¹⁰⁹

Stala se událost, která zapříčinila vypuknutí dlouho očekávaného konfliktu. Všechny evropské mocnosti byly ve válečném stavu. Stály proti sobě dva silné mocenské bloky. V této chvíli nikdo nepočítal s tím, že se válka protáhne na čtyři roky krutých bojů. Všechny mocnosti se domnívaly, že dlouhá válka není možná a to zejména z ekonomického hlediska. Obecně se počítalo s tím, že válka bude rozhodnuta během několika týdnů. Dlouhotrvající válku předpovídal jen málokdo. Patřil mezi ně například Moltke, Joffre nebo nově zvolený britský ministr války Kitchener.¹¹⁰

4.1 Západní fronta

Francouzi a Němci shromažďovali své síly u hranic a připravovali se na zahájení bojů. Německý útok směřoval směrem na belgický Lutych. Francouzi nevíšimaje si svého nepřítele, připravovali útok na severu Alsaska s cílem získat pevná postavení na Rýně. Lutych byl významný strategickým místem pro další postup německých vojsk. V Lutychu se nacházelo několik mostů, které by Němcům umožnilo hromadně se přepravit přes řeku Maasu. Lutych byl také významný z hlediska zásobování, neboť byl velkým železničním uzlem. Již v druhé polovině století byla v okolí Lutychu vybudována široká síť pevností, která měla nyní zabránit německému postupu.¹¹¹

¹⁰⁷ Síla válečného loďstva jednotlivých velmocí je k nahlédnutí v přílohách (tabulka číslo 1).

¹⁰⁸ Britská námořní základna Scapa flow leží na Orkneyských ostrovech v Severním moři.

¹⁰⁹ TUCHMANOVÁ, s. 102-103.

¹¹⁰ HEŘTOVÁ, *Zákopová válka*, s. 66-67.

¹¹¹ HART, Liddell, *Historie První světové války*, Brno 2001, s. 54-55.

Již 6.8. dokázala 14. brigáda pod velením Ludendorffa proniknout pevnostní obranou a pokračovat k předměstí Lutychu. Hlavní belgické obrané síly byly shromážděny ve středu země. Němci tak měli v bojích o Lutych jednoznačnou početní převahu. Belgičané žádali o posily u svého spojence Francie. Joffre ale neodeslal žádné posily a doporučil Belgii ustoupit a vyčkat. Joffreho rozhodnutí ovlivnila nepřítomnost britských expedičních sil ve Francii. V této době teprve britská válečná rada rozhodla o odeslání expedičních sil na kontinent. Vstupu německých vojsk do Lutychu předcházela nálet zepelínu, který byl završen ještě ostřelováním polními děly. Již 7.8. město kapitulovalo bez toho, aby se Němci zmocnili všech belgických pevností. Německá pěchota musela vyčkat příchodu těžkého dělostřelectva, s jehož pomocí se zmocnila téměř všech pevností během deseti dnů.¹¹²

Britská armáda byla složena z dobrovolníků tvořící expediční sbor. Armáda byla sice podrobena kvalitnímu výcviku, ale rozhodně nedosahovala takových počtů, jako armády jiných evropských velmocí. V době, kdy již Němci operovali v Belgii, britská vláda teprve jednala o přepravení armády do Francie. Britská vláda souhlasila s odesláním čtyř divizí z celkových šesti. S přepravou se začalo 9.8., jako shromaždiště bylo určeno město Amiens. Dále jednotky pochodovaly do oblasti La Cateau a Maubeuge.¹¹³

Poté, co Francouzi shromáždili své síly, zahájili útok do Lotrinska a obnovili ofenzívu v Alsasku. Němci byli na francouzský útok připraveni a vybudovali si pevná postavení. I přes nachystanou německou obranu dokázala francouzská armáda s velkým odhodláním postupovat. Počáteční úspěchy obrovsky posílily bojovou morálku Francouzů, kteří postupně získávali zpět svá ztracená území.¹¹⁴ Velitel francouzské armády v Belgii Lanrezac upozornil francouzský generální štáb, že hlavní německé síly míří ze severu přes Belgii nikoliv středem přes Ardeny. Generální štáb se ale nenechal přesvědčit a stále se připravoval na hlavní ofenzívu směřující k Ardenám. Joffre se nakonec nechal z části přesvědčit a odeslal na levé křídlo posilu v podobě 5. armády, která měla zůstat na rozhraní a postupovat podle útoku Němců nalevo či na střed. Poslední nekryté místo na levém křídle obsadil po Lanrezacově boku britský expediční sbor. Cílem hlavního francouzského útoku zůstávalo dále srdce Arden. Zatímco

¹¹² GILBERT, *První světová válka*, s. 71-73.

¹¹³ Tamtéž, s. 73-75.

¹¹⁴ V důsledku francouzské porážky v Prusko-francouzské válce byly průmyslově vyspělé oblasti Alsaska a Lotrinska připojeny k Německu.

Francouzi postupovali Ardenami, Němci pokračovali přes Belgii.¹¹⁵ Již 20.8. se Němci zmocnili Bruselu. Stejný den Lanrezac společně s Brity zaujal postavení na řece Sambre. Problém nastal v Lotrinsku. Zde došlo k odražení francouzského postupu. Lanrezacův postup k Samre odčerpal část sil útočících v Alsasku. Kvůli tomuto oslabení došlo k zastavení útoku i v Lotrinsku. V oblasti řeky Sambry se vše schylovalo k velké bitvě. Joffre nařídil kompletní stažení vojsk z Alsaska a jejich přesun na sever. Joffre si tedy na poslední chvíli uvědomil, že hlavní německé síly nebudou postupovat Ardenami, ale Belgií.¹¹⁶

Kolem 20.8. se rozhořela bitva v Lotrinsku. Dobře zakopaní Němci dokázali zatlačit Francouze do defenzívy. Německá armáda pod Ruprechtovým¹¹⁷ velením zvítězila u Sarrebourg a Morhange a pokračovala dále, směrem k hlavním francouzským pevnostem. V době, kdy německé pravé křídlo postupovalo, Joffre zahájil postup ve středu bitevní linie napříč Ardenami. Současně nařídil zahájit bitvu u Sambry. Útok u Sambry byl zahájen bez belgické i britské podpory, neboť Britové ještě nebyli k boji nachystáni a belgická armáda se stáhla do Antverp. Ve velmi obtížném terénu Arden se rozpoutaly těžké boje. Probíhaly bitvy u Virtonu, Tintigny, Rossignolu a Neufchâteau. Francouzi se zde dopustili chyby, když se Joffre zalekl postupujícího Ruprechta a odeslal tři záložní divize do Lotrinska. Francouzi ztratili v Ardenách převahu. Němci zde byli mnohem silnější, než si francouzské velení myslelo. Na večer 23.8. byla francouzská porážka v Ardenách jistá.¹¹⁸

V Ardenách, Alsasku i Lotrinsku byli Francouzi drtivě poraženi. Nyní se hlavním bojištěm stala oblast řeky Sambry. Lanrezac nařídil rozmístit na mostech předsunuté hlídky a hlavní síly rozmístit na výšinách odkud budou dobře odrážet útočící Němce. Francouzské předsunuté hlídky ale objevily další mosty, o kterých velení nevědělo. Německé hlídky tyto mezery objevily, a dokonale toho využily. Do německého držení padly dva říční zákruty, které se Francouzi neúspěšně snažili získat zpět. Francouzi utrpěli těžké ztráty a Lanrezacovi nezbylo nic jiného než uznat porážku.¹¹⁹

¹¹⁵ TUCHMANOVÁ, s. 216-241.

¹¹⁶ HEŘTOVÁ, *Zákopová válka*, s. 70-72.

¹¹⁷ Ruprecht byl dědicem bavorského trůnu. Nejprve se svými jednotkami ustupoval a následně zahájil na vyčerpané Francouze mohutný útok.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 242-254.

¹¹⁹ KEEGAN, s. 81-84.

Svoji první bitvu zahájili také Britové.¹²⁰ Britské velení předpokládalo, že bude postupovat ve stejné linii s jednotkami Lanrezaca. Britové nyní bránili před náporom Němců průplav Mons-Condé. Britské jednotky na rozdíl od Francouzů měly zkušenosti s budováním zákopů. Francouzi při výcviku svých mužů nepovažovali za důležité věnovat budováním zákopů pozornost, zatímco britská armáda získala zkušenosti v búrské válce, kde bylo nutné se dobře krýt před přesnou búrskou muškou. Britové si tedy v oblasti kanálu vybuodovali silná obranná postavení. První německý útok dopadl neúspěšně. Němci utrpěli těžké ztráty. Generál French, který velel britskému expedičnímu sboru, očekával, že dojde ke spojení s 5. armádou. 5. armáda byla nucena v důsledku porážky ustoupit. French si byl vědom, že není možné udržet pozice bez francouzské podpory a byl donucen učinit totéž. Britský expediční sbor ustoupil ještě, než Němci zahájili pokus o druhý průlom jejich pozic. V době, kdy byl britský expediční sbor na ústupu, padla i poslední belgická pevnost Namur.¹²¹

Spojenci se dali na ústup. Hlavním cílem následujících dnů byla se příprava na novou ofenzívu. Německá armáda byla povznesena velkými úspěchy, zatímco spojenecká bojová morálka klesala. Ustupující britské jednotky byly napadeny u Le Câteau. Němci měli sice v této bitvě převahu, ale podcenili sílu Britů, kterým se v krvavé bitvě podařilo Němce odrazit a pokračovat v organizovaném ústupu. 27.8. Joffre naplánoval zastavení francouzského ústupu a zahájení útoku. O dva dny později, proběhla bitva u Guise. Ofenzíva byla úspěšná a Francouzům se podařilo zbudovat pevná postavení. Hlavním důvodem této ofenzívy bylo odlehčení německého tlaku na ustupující Brity.¹²²

Zatímco obě armády Spojenců dále ustupovaly. Mnoho obyvatel Paříže začalo v důsledku nepříznivých zpráv opouštět město. Nezaostala ani vláda, která se přesunula do Bordeaux. Díky špatné orientaci jednoho z německých důstojníků se do rukou francouzských zpravodajů dostal do ruky dokument, v němž byl uveden další postup německých jednotek.¹²³ Z dokumentu bylo zjištěno, že Němci míří směrem k řece Marně nikoli na Paříž. Britské expediční překročily řeku Marnu 2. září. Následující den

¹²⁰ Britským jednotkám ve Francii velel sir John French. V prosinci 1915 byl nahrazen sirem Douglasem Haigem. Hlavním důvodem jeho nahrazení byla nedostatečná spolupráce s francouzským velením.

¹²¹ WILLMOTT, Hedley, *První světová válka*, Praha 2005, s. 40-45.

¹²² Tamtéž.

¹²³ Německý důstojník, který jel autem s rozkazem von Klucka na divizní velitelství špatně odbočil a byl zabit francouzskou hlídkou. Dokumenty nalezené v torně německého důstojníka byly okamžitě předány francouzským zpravodajům.

byli Němci jen několik desítek kilometrů od Paříže. Kolem Paříže se zatím zformovala 6. francouzská armáda pod velením generála Maunouryho. Francouzský a britský ústup probíhal organizovaně a jednotky pod rouškou tmy zaujímaly své nové pozice.¹²⁴ Němci mohli slavit dobytí Paříže, kdyby ovšem nepronásledovali ustupující Spojence k Marně. Zde německá armáda padla do pasti a narazila na zformované obránce. Bitva na Marně byla zahájena 4.9. a trvala čtyři dny. Spojenci se zde setkali konečně s úspěchem. Německý postup byl zastaven. Jednotky byly donuceny ustoupit až o sto kilometrů. Vidina rychlého vítězství a ukončení války během pár měsíců byla pro Němce v nedohlednu.¹²⁵ Poté, co Spojenci odrazili Němce u Marny, postupovali dále na pobřeží. Kdyby Němci postoupili až na pobřeží kanálu La Manche. Mohli by tak odříznout Brity od zásobování. Německá armáda sice neuspěla u Marny a nedobyla Paříž, ale byl obležen Fort Troyon, který ležel nedaleko pevnosti Verdun. Zde si Němci vybudovali palebná postavení a zasypávali pevnost množstvím dělostřeleckých granátů. Pevnost se ale nehodlala za žádnou cenu vzdát.¹²⁶

Pomalý postup Spojenců umožnil Němcům rychle obnovit své síly. Frontová linie se posunula k řece Aisně. Generál Joffre nařídil vytvořit obchvat německého pravého křídla. Němci tenhle spojenecký tah předpokládali a stihli se připravit. V první fázi přesunu zaujali Spojenci linii na řece Sommě. Nově vytvořená francouzská 10. armáda pokračovala k Arrasu, kde se jen za cenu těžkých ztrát dokázala udržet. Britové postupovali směrem na sever přímo k pobřeží, aby tak zkrátili své zásobovací cesty a také, aby provedli plánovaný obchvat, který se zatím francouzským jednotkám nezdařil. V této době Němci prováděli vojenské operace také v Belgii. Němci si uvědomovali strategickou pozici přístavu Antverpy a začali odstřelovat obranné pozice v oblasti města.¹²⁷

Britská vláda jednala o posílení expedičního sboru ve Francii. I Britové si uvědomovali význam Antverp. V době, kdy se Němci chystali na útok, odcestoval do Antverp i sám Winston Churchill. Churchill strávil v zákopech tři dny. Snažil se o povzbuzení bojové morálky belgické armády.¹²⁸ Setkal se i s belgickou vládou, která v Antverpách sídlila od obsazení Bruselu. Belgičtí vojáci byli již vyčerpaní a žádali

¹²⁴ WARNER, Philip, *První světová válka*, Ostrava 1997, s. 31-33.

¹²⁵ GILBERT, *První světová válka*, s. 105-119.

¹²⁶ Tamtéž, s. 118-123.

¹²⁷ WARNER, s. 56-59.

¹²⁸ Více viz. kapitola Winston Churchill v prvních měsících války.

posily. Britové odeslali všechny zálohy, které mohli pro danou chvíli poskytnout. Francouzi žádné síly do Antverp neodeslali. Z tohoto důvodu nakonec shromážděné britské posily nebyly na obranu města vůbec nasazeny. Dne 10.10. se Antverpy již nedokázaly bránit a kapitulovaly.¹²⁹

Pokračoval takzvaný závod k moři, 3.10. dosáhli Němci belgického města Ypres. Další postup pokračoval směrem na sever k Dunkerque a Calais. Ve stejnou dobu operovala německá jízda v okolí severofrancouzského města Lille. Lille bylo po dělostřelecké přípravě dobyt. V polovině října tak vznikla mezera, které mohly využít obě strany.¹³⁰ Právě do této mezery, nedaleko města Ypres v belgických Flandrech, dorazilo nyní již pět britských sborů. Na sever od britského expedičního sboru se nacházely vyčerpané zbytky belgické armády. Francouzské jednotky zaujaly linii od řeky Yser až k předměstí Ypres. Proti Spojencům stál v první bitvě u Ypres generál Falkenhayn.¹³¹ Rozhořela se bitva, která trvala téměř dva měsíce. Spojenci statečně čelili několikrát obnovené německé ofenzívě. Bitva skončila na konci listopadu bez jasného výsledku. Němci, Britové i Francouzi budovali pevné zákopy. Válka na západní frontě ustala na mrtvém bodě. S příchodem zimy se ani jedna strana nepokusila provést velkou ofenzívu. Do konce roku 1914 probíhaly boje o každý metr zpustošené země.¹³²

4.2 První střety na moři

Před vypuknutím První světové války došlo k rozsáhlé revoluci ve vývoji válečného loďstva. Největší námořní velmoci, Velké Británii, se zrodil nový velký soupeř Německo. Německo vynaložilo značné prostředky na budování válečného loďstva. Ani německé válečné loďstvo se zdaleka nemohlo rovnat síle britského námořnictva. Počátkem 20. století byla vyvinuta ponorka jako velice účinná zbraň. Úspěchy nebyly zase až tak vysoké vzhledem k počtu operujících ponorek, měly však značný morální dopad. Ponorky se staly obávanou zbraní a sehrály významnou roli v První světové válce. Výhodou ponorek bylo, že mohly zcela nepozorovaně jak zaútočit tak se pohodlně stáhnout.

¹²⁹ WILLMOTT, s. 58-59.

¹³⁰ HART, s. 74-76.

¹³¹ Generál Falkenhayn nahradil po prohrané bitvě na Marně generála Moltkeho v čele generálního štábu. Sám Falkenhayn byl nahrazen Hindenburgem po neúspěchu u Verdunu v roce 1916.

¹³² KEEGAN, s. 108-114.

V prvních dnech války se britské i německé válečné loďstvo nacházelo po obou stranách Severního moře. K první akci se odhodlali Němci, kteří nakladli miny v ústí Labe a následně v ústí Temže. Jedna z min v ústí Temže se 6.8. stala osudnou pro britský lehký křižník *Amphion*.¹³³ První z velkých námořních bitev, byla bitva u Helgolandu. Oblast Helgolandu sloužila jako největší námořní základna německého loďstva. Operace u Helgolandu měla sloužit jako krytí pro vylodění britské námořní pěchoty v Ostende. Bitva začala 28.8., kdy do helgolandské zátoky vpluly britské ponorky a torpédoborce, podporované bitevními křižníky. V počátku bitvy docházelo k přestřelkám lehkých křižníků. Němci postupně ustupovali na širé moře a po příplutí bitevních křižníků admirála Beattyho, získali Britové jasnou převahu. První velký střet dvou námořních mocností skončil vítězstvím britského loďstva. Němci přišli o tři křižníky *Cöln*, *Mainz*, *Ariadne* a jeden torpédoborec. Britové nepřišli o žádnou z lodí. Vítězství na moři zlepšilo bojovou morálku Spojenců v době, kdy Němci slavili úspěchy v Belgii a Francii.¹³⁴

První úspěchy začaly počátkem září zaznamenávat také ponorky, když 3.9. ponorka *U 21* zasáhla britský lehký křižník *Pathfinder*. V polovině září potopila britská ponorka *E 9* v helgolandské zátocce německý křižník *Hela*. Německé ponorky začaly operovat také v Doverské úžině. Zde ponorka *U 9* poslala ke dnu britský křižník *Aboukir*. Na pomoc potápějícímu se *Aboukiru* přípluly dva křižníky *Hogue* a *Cressy*. Obě lodě byly přesvědčeny, že osud *Aboukiru* zpečetila mina. Nic netušící křižníky se staly snadným cílem *U 9*. Nejdříve byl potopen *Hogue* a následně utrpěl smrtící zásahy i křižník *Cressy*. Zde se ukázalo, jak britští námořní důstojníci podcenili ponorkovou hrozbu. V polovině října zpečetilo torpédo ponorky *U 9* osud křižníku *Hawke*. Na konci října zaznamenala úspěch ponorka *U 27*, která poslala ke dnu loď *Hermes*. Britské námořnictvo nyní obrátilo k německým ponorkám větší pozornost a admirál Jellicoe často měnil postavení lodí. Kromě ponorek a hladinových lodí představovaly velké nebezpečí také miny. Stejně tak jako hrozbu ponorek, podcenili Britové i hrozbu min. Na počátku války trpělo britské námořnictvo žalostným nedostatkem minolovek. Kromě křižníku *Amphion* zpečetila mina osud ještě dreadnoughtu *HMS Audacios*.¹³⁵

¹³³ GILBERT, *První světová válka*, s. 85.

¹³⁴ TUCHMANOVÁ, s. 352-353.

¹³⁵ HREBEK, Jaroslav, *Velká válka na moři. 1. díl. Rok 1914*, Praha 2001, s. 95-104.

4.3 Winston Churchill v prvních měsících války

V době vypuknutí války i Winston Churchill patřil k těm, kteří si mysleli, že válka bude otázkou několika měsíců, ba dokonce týdnů. Od počátku usiloval o rozhodující střetnutí s německým loďstvem, které se mu prozatím vyhýbalo. Pod Churchillovým velením dokázalo britské loďstvo přepravit britský expediční sbor na evropský kontinent bez sebemenších ztrát. Churchill neplánoval jen námořní akce, ale výrazně zasahoval do celkového vedení války.

Churchill rozhodoval také nad postupy Královské námořní letecké služby. Nově zvolený ministr války Kitchener měl obavy z toho, že by německé vzducholodě mohly podniknout nálety na Britské ostrovy. Churchill zřídil letecké základny v Dunkerque a Calais. Z těchto přístavů mohli Britové provádět nálety na německé hangáry. První nálet na německé území Britové podnikli 22.9. Při náletu byly zasaženy hangáry vzducholodí nedaleko Kolína nad Rýnem.¹³⁶

V září roku 1914 hrozilo, že Němci předběhnou Spojence v závodě k moři a zmocní se důležitých přístavů kanálu La Manche. V době, kdy již Němci odstřelovali Antverpy, schválil Kitchener odeslání zálohy v podobě brigády námořní pěchoty. Brigáda byla přepravena do Dunkerque. Na přepravu z přístavu na frontu Churchill zrekvíroval na desítky autobusů a nákladních automobilů, které ještě nedávno jezdily po londýnských ulicích. Takto cestovala námořní pěchota po frontových liniích. Do bojů však prozatím nezasáhla.¹³⁷

Churchill trávil v prvních dvou měsících války velkou část svého času ve Francii. Při svých cestách navštěvoval letecké základny námořnictva a námořní pěchoty. Na obranu námořních leteckých základen nechal vyrobit obrněné automobily vybavené kulomety.¹³⁸ Pro jeho návštěvy na kontinentě a manévry námořní pěchoty se vžil posměšný název „dunkerqueský cirkus“ nebo také „Churchillův cirkus“. Proti Churchillovým cestám po Francii se začínali ozývat kritici. Dle kritiky svých kolegů by měl Churchill zůstat v Londýně a zaobírat se jen otázkami týkajícími se námořnictva,

¹³⁶ GILBERT, *První světová válka*, s. 131.

¹³⁷ TRUCHANOVSKIJ, s. 122-123.

¹³⁸ Původní obrněná auta se jen těžko pohybovala ve členitém terénu, protkaném zákopy. Churchill tedy přišel s další inovací, kterou by byl automobil s přenosným mostem. Jeho návrhy ale vláda odmítla dotovat. Churchill na vývoj použil prostředky admirality. Po odchodu z funkce prvního lorda admirality, byl vyroben jen jeden pokusný kus, který se stal jakýmsi prototypem tanku.

neboť úspěchy německých ponorek vznesly nervozitu do britské veřejnosti. Potopení třech bitevních křižníků během několika hodin a téměř 1500 utonutých námořníků bylo připisována na Churchillova bedra.¹³⁹

Počátkem října dosáhly německé jednotky až k pobřeží La Manche a byly odhodlány zmocnit se přístavního města Antverpy. Tou dobou Churchill plánoval již svoji pátou cestu do Francie, při které chtěl zjistit stav bojové morálky námořní pěchoty v Dunkerque. Churchill byl v poslední chvíli zadržen a obdržel naléhavou zprávu o špatné situaci v Antverpách. Churchill se odebral na jednání s Kitchenerem, Greyem a hrabětem Battenbergerem.¹⁴⁰ Z jednání bylo jasné, že Antverpy nejsou daleko od kapitulace. Churchill tedy navrhl, že místo do Dunkerque odcestuje přímo do Antverp. Churchill také odeslal k Antverpám brigádu námořní pěchoty. Dále si Churchill prosadil odeslání ještě dalších dvou brigád námořní pěchoty z Anglie. Tyto brigády neměly ještě dokončený základní výcvik ani výzbroj nebyla dostatečná. Po příjezdu do Antverp se Churchillovi podařilo povzbudit belgickou bojovou morálku. Byl dokonce přesvědčen, že pokud získá posily, bude schopen město udržet. Dále žádal Asquitha, aby ho propustil z funkce prvního lorda admirality a pověřil ho tak oficiálním velením obrany Antverp. Britská vláda Churchillův požadavek rázně zamítla a žádala jeho návrat zpět do Londýna. Antverpy se nedokázaly udržet a 10.10. kapitulovaly. Odeslané dvě brigády záložníků do bojů vůbec nezasáhly. Churchill se zde opět nechal zlákat ziskem vojenské slávy.¹⁴¹

Poté, co Churchill opustil svůj „cirkus“ a začal se opět věnovat námořnictvu, bylo nutné dosáhnout nějakého úspěchu. V první řadě hodlal propustit hraběte Battenberga z funkce prvního námořního lorda a informoval o svém úmyslu premiéra Asquitha. Churchill navrhl jako nového kandidáta opět lorda Fishera. Asquith souhlasil a lord Fisher se vrátil do funkce prvního námořního lorda. Povolán lorda Fishera, se zdálo býti jako dobrý tah. Nakonec to byl jeden z faktorů, který zapříčinil Churchillův pád. Fisher byl velmi dynamická a silná osobnost stejně tak jako Churchill. Oba muži měli své plány, které se snažili prosadit, což způsobovalo časté střety mezi nimi. Fisher prosazoval operace v Baltském moři. Churchill preferoval operaci v oblasti Dardanel.

¹³⁹ GILBERT, *Churchill*, s. 270-271.

¹⁴⁰ Hrabě Battenberg přijal v roce 1868 britské občanství a následně vstoupil do Královského námořnictva. V roce 1912 se stal prvním námořním lordem. Ve funkci prvního námořního lorda nahradil sira Francise Bridgeman. Bridgeman nastoupil v roce 1911 místo lorda Fishera.

¹⁴¹ PELLING, s. 188-195.

Fisher nakonec kývl na provedení dardanelské operace, ale nikdy neztratil myšlenku na ovládnutí Baltu.¹⁴²

Nová dvojice v čele admirality nezačala šťastně. Britské válečné loďstvo utrpělo těžkou porážku v bitvě u Coronelu nedaleko chilského pobřeží. Ve chvíli, kdy se německá eskadra blížila k pobřeží, byla Brity zpozorována. Britské lodě pod velením admirála Crandocka se zaujaly bitevní linii. Němci však britské lodě zpozorovali, využili vyšší rychlosti a ve vhodnou chvíli zaútočili. *Leipzig* pálil na *Glasgow*, *Dresden* měl za cíl *Oranto*, *Gneisenau Monmouth* a *Sharnhorst Good Hope*. V bitvě se prokázala jasná palebná převaha německých lodí. Admirál Spee mohl slavit velké vítězství. Na dno oceánu klesl *Monmouth* a *Good Hope*. Britové ztratili více jak 1600 námořníků, zatímco Němci neztratili ani jednu loď a ani jeden život námořníka. Bitvě podlehl i admirál Crandock.¹⁴³

O měsíc později Britové Němcům oplatili porážku u Falklandských ostrovů. Zničením eskadry admirála Spee byl pověřen nově zvolený vrchní velitel námořnictva v jižním Atlantiku a v jižním Pacifiku viceadmirál Doveton Sturdee. Sturdee se svojí eskadrou připlul k ostrovům 7.12. a zakotvil v přístavu Port Stanley. Předchozího dne Spee navrhl útok na Port Stanley. Jako cíl útoku určil radiovou stanicí a skladiště uhlí. Spee se ale domníval, že přístav bude prázdný. O své chybné domněnce se přesvědčil, když 8.12. dorazil k Falklandským ostrovům. V přístavu kotvilo osm britských křižníků a stará bitevní loď *Canopus*. V okamžik, kdy se Spee dozvěděl o přítomnosti britských lodí, rozhodl se pro částečný ústup. Na ústup se vydaly tři lehké křižníky pronásledovány křižníky *Kent*, *Cornwall* a lehkým křižníkem *Glasgow*. Německé obrněné křižníky, které byly ponechány na místě, zahájily palbu, *Scharnhorst* na *Invincible* a *Gneisenau* na *Inflexible*. Britské lodě měly výhodu v délce dostřelu, mohly se tak stáhnout z dosahu německé palby. V této bitvě měli Britové jasně navrch v rychlosti i v palebné síle. Po urputném boji byly oba obrněné křižníky, *Sharnhorst* i *Gneisenau*, odeslány ke dnu. Potopeny byly i dva lehké křižníky *Leipzig* a *Nürnberg*. Jediné lodi, které se podařilo uniknout z britských spárů, byl lehký křižník *Dresden*. Bitva skončila jasnou porážkou německého loďstva i přesto, že palba německých křižníků několikrát zasáhla své cíle. Škody i ztráty na životech však byli pro Brity minimální. Němci ztratili více jak 2000 námořníků včetně admirála Maximiliana von

¹⁴² THOMSON, Malcolm, *Fenoméni Winston Churchill*, Praha 2006, s. 117-119.

¹⁴³ HRBEK, I. díl, s. 148-151.

Speeho. Nyní mohl vítězství slavit Churchill a Fisher. Vítězství u Falklandských ostrovů bylo jedno z jejich prvních válečných úspěchů.¹⁴⁴

Během prvních měsíců války nedošlo k žádné rozhodující bitvě na moři, z čehož byl Churchill znepokojen. Ani Churchill ani admirálita se nemohla vypořádat s novým způsobem vedení boje, jako bylo kladení min či přepadávání obchodních lodí. Churchillovo přiklonění k drsnějšímu vedení války se projevilo v bojích ve vzduchu. Jako odplatu za bombardování přístavu Ostende navrhl podniknout nálety na vojenské cíle v německých městech. Tento návrh ale neuspěl především u ministerstva zahraničí. Dále Churchill naplánoval obsazení ostrova Borkum, zaminování ústí německých řek, vpád do Šlezvicka-Holštýnska, vpád do Kielského kanálu a operace loďstva v Baltském moři. Všechny tyto plány ale zůstávaly pouze na papíře a v Churchillově mysli.¹⁴⁵

Pohyblivá válka probíhající v prvních dvou měsících se zastavila a během roku 1914 se přeměnila na válku ve spleti zákopů. Ani jedna strana nevěděla, jak z této situace ven. Británie přišla opět se svojí tradiční strategií, jejíž základ tvořilo silné válečné loďstvo a expediční sbor odeslaný na evropský kontinent. Samotného života na Britských ostrovech se válka zpočátku příliš nedotýkala. Jen nějaká průmyslová odvětví přešla na válečnou výrobu. Britské jednotky bojující na kontinentě bylo nutné zásobovat, obrovské prostředky musely být vynaložené také pro potřeby námořnictva. S nárůstem výdajů na vedení války si britská vláda začala uvědomovat, že Velká Británie nemůže dále fungovat jako by žádná válka nebyla. Británie nevstoupila do války jen proto, aby se postavila rostoucí síle Německa či zajistila ochranu Belgie. Vstup Británie do války byl také otázkou prestiže.¹⁴⁶

¹⁴⁴ Tamtéž, 151-160.

¹⁴⁵ PONTING, s. 144-147.

¹⁴⁶ Tamtéž.

5 VÝCHODNÍ OTÁZKA

Osmanská říše dosáhla svého vrcholu za vlády Süleymana I. V období jeho vlády představovali Osmané hrozbu pro celou Evropu. Po vítězné bitvě u Moháče roku 1526 získala Osmanská říše pod svůj vliv velkou část Uher. Zdálo se, že osmanská expanze neměla v té době hranic. Osmané pronikali jak do Evropy, tak dále do Asie.¹⁴⁷ Turkům se podařilo postoupit až k Vídni, kterou v roce 1529 oblehli, avšak město do jejich rukou nepadlo. Po neúspěšném pokusu o dobytí Vídně se Turci soustředili na východ. Se smrtí Süleymana I. nastává postupný úpadek říše, který se projevoval po celé 17. století.¹⁴⁸

I přes rostoucí neúspěchy na konci 16. století, ovládala tato říše rozsáhlá území. Osmané měli značný vliv v Černém i Egejském moři. Ovládali také velkou část moře Středomořího. V osmanské moci byla rovněž povodí velkých asijských i evropských řek Tigris, Euphrat, Nil, Dunaj, Dněstr, Dněpr. Jejich vláda sahala i do severní Afriky a na Arabský poloostrov. V Evropě ovládala Balkán, velkou část Uher i Valašské a Moldavské knížectví. V první polovině 17. století dochází k prohlubování vnitřních problémů říše. Rostla nespokojenost tradičních janičářů, kteří bojovali za svá privilegia a stali se hlavními odpůrci jakýchkoliv reforem. Docházelo k velkému střídání sultánů, velkovezírů a velkoadmirálů, což krizi dále zhoršovalo.¹⁴⁹

V druhé polovině 17. století dochází v říši k mírnému zlepšení situace. Východisko z krize přinesl nový velkovezír Mehmed Köprülü a jeho následníci ze stejné rodiny. Köprülüové působili na dvoře sultána Mehmeda IV. a zasloužili se o reformy státní správy, financí i armády. Rovněž obnovili osmanskou expanzivní politiku. Již od 40. let byli Osmané ve válce s Benátskou republikou. Tato válka byla ukončena osmanským ziskem Kréty v roce 1669.¹⁵⁰

V červenci roku 1683 Osmané podruhé oblehli Vídeň. Ani druhý pokus o dobytí rakouské metropole nedopadl úspěšně a osmanská armáda byla donucena k ústupu. Rakouská armáda získala nad Turky převahu a postupně se zmocnila téměř celého Uherska. K podepsání míru došlo až počátkem roku 1699 v Karlovicích a o rok později

¹⁴⁷ V roce 1522 získali Osmané Rhodos. Východní hranice sahala až k ústí Euphratu a Tigrisu.

¹⁴⁸ SKŘIVAN, *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1648-1914*, s. 35-40.

¹⁴⁹ BUDIL, Ivo, *Úsvit rasismu*, Praha 2013, s. 376-386.

¹⁵⁰ Tamtéž.

byl uzavřen mír i s Ruskem. Turecko ztratilo ve prospěch Rakouska Uhry, Sedmihradsko, část Chorvatska i část Slavonie. Benátská republika získala dočasně Dalmácii a Moreu.¹⁵¹ Polsku připadlo Podolí a Ukrajina. Rusko získalo přístav Azov. Na počátku 18. století se Turecko vrhlo do protiofenzívy. Turci se zmocnili Azova a Benátčané byli nuceni vyklidit Moreu. Osmanům se dařilo také v bojích proti Rakousku. Rakušané ztratili většinu územních zisků získaných Karlovičským mírem. Po počátečních neúspěších se Rusům podařilo proniknout na Krym. Rakousko ale stále nedokázalo Turky zatlačit zpět. V roce 1739 došlo k uzavření míru v Bělehradě. Rusko získalo zpět ztracená území, kromě přístavu Azov, čímž ztratilo přístup k moři. Rakousko-turecká hranice se ustálila na Sávě, Dunaji a hřebenech Karpat.¹⁵²

Turecko dokázalo zadržet ambice Rakouska, ale nedokázalo dlouhodobě odolávat rostoucímu náporu Ruska. Rusko nemělo přístup k moři a to hodlal změnit ruský car Petr I. Veliký i ruská carevna Kateřina II. Veliká. Petr I. Veliký zvítězil v Severní válce a získal přístup k Baltskému moři, ale vlivem již zmíněné nové turecké ofenzívy ztratil přístav Azov. Se ztrátou Azova přišlo Rusko o přístup k Černému moři. Ten získalo za vlády Kateřiny II. Veliké. V letech 1768 – 1774 probíhala opět válka mezi Osmanskou říší a Ruskem. Ruské jednotky pronikly na Krym a dále do Moldavsko-valašského knížectví až na hranice Bulharska. Ruské loďstvo využilo přístupu k Baltu k proniknutí do Atlantiku a dále přes Středozemní moře až k moři Egejskému. V Egejském moři proběhla námořní bitva, ze které vyšlo vítězně ruské loďstvo. Přes ruské úspěchy byli Rusové nuceni uzavřít mír kvůli vnitřním problémům v zemi.¹⁵³ Mír byl uzavřen v červenci 1774 v Küçük Kaynarca. Mírovou smlouvou Rusko získalo definitivní přístup k Černému moři a začalo zde budovat válečné loďstvo. Rusko dále usilovalo o získání volného přístupu pro válečné loďstvo do Bosporu a Dardanel. Volný průjezd Úžinami by loďstvu umožnil operovat ve Středozemním moři. V této chvíli se začínají ozývat evropské velmoci, které jsou značně znepokojeny mocenskými aspiracemi Ruska.¹⁵⁴

Rusko jako první mocnost přišlo s možností rozdělení Osmanské říše. Bylo ochotno udržet celistvost Osmanské říše, jen pokud by získalo rozhodující vliv

¹⁵¹ Morea je historický název pro Peloponéský poloostrov.

¹⁵² SKŘIVAN, *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1648-1914*, s. 35-40.

¹⁵³ V letech 1773-1775 proběhlo v Rusku povstání kozáků pod vedením Jemeljana Pugačeva. Po úspěšném potlačení povstání byla upevněna vláda carevny Kateřiny II. Veliké.

¹⁵⁴ MARRIOTT, John Arthur Ransome, *The Eastern Question an Historical Study in European Diplomacy*, Oxford 1917, s. 133-135.

v hlavním městě Cařihradě. Rusko se ale rozhodlo pro radikální řešení a roku 1783 anektovalo celý Krym, kde začalo budovat své přístavy Sevastopol a Cherson. Roku 1787 předložil osmanský sultán Abdülhamit I. Rusku ultimátum, ve kterém požadoval okamžité opuštění Krymu. Rusové ale ultimátum nepřijali a opět vypukla válka. Na ruskou stranu se postavilo Rakousko, Turky podpořila Velká Británie, Nizozemí a Prusko. Sultán byl vyhlášením války překvapen. Rusové měli ve válce navrch a sultán Selim III. byl nucen uzavřít mír. K uzavření míru došlo v roce 1792 v Jasech. Mírovou smlouvou Rusko definitivně získalo Krym.¹⁵⁵

Osmanská říše udržovala po léta přátelské vztahy s Francií. Vzájemné vztahy Turecka a Francie se značně zhoršily během napoleonských válek. Turecko již nebylo tak silnou mocností jako během 16. století, ale stále se s ním muselo počítat. V případě války mohlo na sebe stáhnout značné množství sil svého protivníka. Evropské velmoci se tak pokoušely získat Turecko na svoji stranu. Vstup Napoleonových vojsk do Egypta přesvědčil Turecko podepsat spojeneckou smlouvu s Ruskem a Velkou Británií. Součástí spojenecké smlouvy byla garance celistvosti Osmanské říše. Zásada celistvosti, takzvaná „Integrity of Turkey“ se stala součástí britské zahraniční politiky po celé 19. století.¹⁵⁶

Po Napoleonově vítězné bitvě u Slavkova, docházelo k opětovnému sblížení Francie a Turecka. V roce 1806 se Osmanská říše opět dostala do válečného konfliktu s Ruskem, na jehož stranu se postavila Velká Británie. Již následujícího roku byl uzavřen tylžský mír mezi Francií a Ruskem. V roce 1809 byly boje mezi Francií a Ruskem obnoveny. Kromě demonstrace britské námořní síly zasáhla Británie také na poli diplomatickém a to přímo v Cařihradě. Britský velvyslanec v Cařihradě Canning se zasloužil na uzavření míru, jenž byl uzavřen roku 1812 v Bukurešti. Tímto mírem Rusko připojilo ke svému území Besarábii.¹⁵⁷

Osmanské říši vyvstaly počátkem 19. století nové vnitřní problémy. V balkánských državách se začal stále více prosazovat nacionalismus slovanských národů. Základem poválečného uspořádání se stala roku 1815 Svatá aliance. Osmanská říše však nebyla součástí Svaté aliance, a proto řešila problémy s nacionálním hnutím sama a po svém. Hlavním podporovatel slovanského nacionalismu bylo Rusko, které

¹⁵⁵ GOMBÁR, Eduard, *Moderní dějiny islámských zemí*, Praha 1999, s. 31-35.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 64-65.

¹⁵⁷ MARRIOTT, s. 169-171.

velmi stálo o zisk vlivu na Balkáně. Mimo Svatou alianci stála kromě Turecka také Velká Británie, která se tak mohla připojit na tu či onu stranu. Ještě během napoleonských válek povstali proti Turecku Srbové. Srbsko mělo vlastní samosprávu již od roku 1793. Samospráva Srbům umožnila vytvořit ozbrojené oddíly. Mezi srbskými ozbrojenými oddíly a tureckými janičáři docházelo k velkým krvavým střetům, které byly ukončeny drinopolským mírem roku 1829. Srbsko se stalo autonomním knížectvím.¹⁵⁸

Srbský úspěch podnítil k povstání další národ, tentokrát Řeky. Řekové zahájili povstání v roce 1821. Svatá aliance zaujala protiřecké stanovisko a řecké snahy o nezávislost odsoudila. Sultán Mahmud II. vyhlásil Řecku svatou válku. Docházelo k častým masakrům řeckého obyvatelstva a ke znemožnění pohybu řeckých lodí úžinami. Nový britský ministr zahraničí Canning se postavil na stranu řeckých povstalců a odsoudil tvrdé postupy tureckého sultána. Britové měli rovněž strach z ruské rozpínavosti, proto se rozhodli s carským Ruskem spolupracovat. Rusko zase pobouřilo omezení týkající se řeckých lodí, neboť omezovalo ruský obchod, který využíval řecké obchodní lodě. Řecké povstání značně odporovalo principu Svaté aliance. Svatá aliance zaručovala nedotknutelnost hranic a také potlačovala jakékoliv národnostní zájmy. S podporou Velké Británie a Ruska se zlepšilo řecké postavení v krutém boji o nezávislost, ve kterém ani jedna strana neznala slitování. Sultán zůstal v boji s povstalcí sám, avšak ne na dlouho. Mahmudovi II. poskytl pomoc egyptský místodržící Muhammad Alí. Za pomoc sultán slíbil Egyptu územní zisky.¹⁵⁹

Se zásahem jednotek Muhammada Alího se řeckí povstalci nedokázali vypořádat. Vzдор proti dobře vycvičeným egyptským jednotkám nebyl v silách řeckých povstalců. V roce 1826 byla uzavřena dohoda mezi Velkou Británií a Ruskem později se přidala ještě Francie. Všechny mocnosti uzavřely společnou dohodu s cílem ukončit boje v Řecku. Sultán toto spojení označil za vměšování se do vnitřních záležitostí země. Koalice podala veliteli egyptských jednotek ultimátum a žádala okamžité ukončení bojů v Řecku. Ultimátum ale zůstalo bez odpovědi, a tak koalice zasáhla. Ke

¹⁵⁸ HYNA, Alfréd, *Vybrané kapitoly z dějin novověku III. Dějiny Balkánu 1800-1913*, Plzeň 1999, s. 48-56.

¹⁵⁹ WEITHMANN, Michael, *Balkán. 2000 let mezi východem a západem*, Praha 1996, s. 205-210.

střetu obou mocenských bloků¹⁶⁰ došlo v námořní bitvě u Navarina v říjnu roku 1827. Bitva skončila naprostou porážkou turecko-egyptsko-tuniského loďstva.¹⁶¹ Na jaře roku 1828 ruský car Mikuláš I. vyhlásil sultánovi Mahmudovi II. válku. Ruská armáda obsadila Dunajské, Moldavské a Valašské knížectví, která po uzavření míru spadla do ruské sféry vlivu. Boje byly ukončeny v září roku 1829 v Drinopoli. Kromě uznání srbské autonomie byla uznána také autonomie Řecka. Úplnou nezávislost získalo Řecko v únoru roku 1830.¹⁶²

Velká Británie využila slabosti kontinentálních mocností po napoleonských válkách k vlastnímu hospodářskému rozvoji. Británie rozšiřovala své obchodní zájmy, kde se začala střetávat se zájmy zaostávajícího Ruska. Opětovné oživení Východní otázky přichází s expanzivními ambicemi Egypta. Během řeckého povstání slíbil turecký sultán Egyptu území Sýrie. Sultán ale tento slib nedodržel, tím vyprovokoval Muhammada Alího k povstání. Egypt získal na svoji stranu Francii, ta měla v severní Africe své koloniální zájmy. Osmanskou říši podpořilo Rusko. Pokud by válka dopadla ve prospěch Egypta, Francie by v Egyptě získala rozhodující vliv. V případě vítězství Turecka by Rusko získalo silnou pozici v Cařihradě. Velká Británie by tak vyšla na prázdno a to nemohla dopustit.¹⁶³ V zájmu britského ministra zahraničí Palmerstona bylo, co nejrychleji ukončit konflikt a udržet celistvost Osmanské říše. Francie odmítla poskytnout pomoc Turecku. Británie radila vyčkat na postoj Rakouska. Rozhodné stanovisko zaujalo Rusko, které nabídlo Turecku okamžitou pomoc. Velká Británie i Francie se obávaly pronikání ruské moci do Cařihradu a tak se staly zprostředkovateli míru. Mír mezi Egyptem a Tureckem byl uzavřen v Kūtahyi.¹⁶⁴

Mikuláš I. nebyl s uzavřením dohody mezi Egyptem a Tureckem spokojený. Ruský car stále usiloval o získání co největšího vlivu na Osmanskou říši. Úspěchu hodlal dosáhnout uzavřením spojenecké smlouvy. Spojenecká smlouva byla uzavřena v červenci roku 1833 v Hünkâr Iskelesi. Smlouvou se turecká vláda zavázala, že v případě války nebudou do Úžin vpuštěny žádné válečné lodě ostatních států. Tato smlouva velmi znepokojila Velkou Británii i Francii. Dle lorda Palmerstona, by ruský

¹⁶⁰ V dubnu roku 1826 byl podepsán protokol mezi Velkou Británií a Ruskem v Petrohradě. V červenci roku 1827 se v Londýně přidala k Velké Británii a Rusku Francie. Proti této silné koalici stála Osmanská říše, Egypt a Tunisko.

¹⁶¹ ŠEDIVÝ, Miroslav, *Bitva u Navarina – 20. Října 1827*. In: *Historický obzor* 21, 2010, 3/4, s. 50-57.

¹⁶² GOMBÁR, s. 111-112.

¹⁶³ MÍŠEK, Roman, ONDRÁŠ, František, ŠEDIVÝ, Miroslav, *Egypt v době Muhammada 'Alího*, Praha 2009, s. 70.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 115-118.

vliv na Cařihrad nepřímo otevřel cestu do Indie, a tím by Rusko značně ohrozilo britské imperiální zájmy. Palmerston byl hlavním zastáncem „Integrity of Turkey“. Po prvním neúspěchu si britský ministr zahraničí získal tureckou přízeň jinou cestou. Výsledkem byla takzvaná Baltalimanská konvence uzavřená v roce 1838. Sultán prostřednictvím konvence navrhol Britům velké ústupky v oblasti obchodu. Konvence dále umožňovala britským obchodníkům rozšířit obchod na Blízký východ. Z Turecka byly vyváženy suroviny a z Británie proudilo do Osmanské říše mnoho levných průmyslových výrobků. Baltalimanská konvence ještě více prohloubila hospodářské problémy Turecka.¹⁶⁵

Baltalimanská konvence se vztahovala na celou Osmanskou říši včetně Egypta. Egyptské hospodářství bylo založeno na existenci monopolů a vysokých cel. Konvence tento model hospodářství znemožnila. Egyptský místodržící Muhammad Alí se chtěl stát nezávislým panovníkem a rozhodně nesouhlasil s novou konvencí. Mahmut II. vyslal své jednotky pod pruským velením do Sýrie.¹⁶⁶ Egypt, v čele s Ibráhímem Pašou také vytáhl do Sýrie, již na druhé tažení.¹⁶⁷ Během války v červnu roku 1839 umírá Mahmut II. Na osmanský trůn nastupuje jeho syn Abdülmecit I. S nástupem mladičkého a nezkušeného panovníka se Osmanská říše ocitla v naprostém chaosu. V osmansko-egyptském konfliktu se opět začaly angažovat velmoci. V roce 1840 byla uzavřena první londýnská dohoda mezi Velkou Británií, Rakouskem, Pruskem, Ruskem a Tureckem. Mocnosti přislíbili Turecku kolektivní pomoc, čímž začaly ovlivňovat vnitřní politiku Osmanské říše. Muhammad Alí si rychle uvědomil, že nemůže být rovnocenným soupeřem pro tyto silné evropské mocnosti a ze Sýrie se stáhl.¹⁶⁸

Po skončení druhé egyptsko-turecké války bylo nutné vyřešit otázku Bosporu a Dardanel, neboť vypršela osmiletá platnost smlouvy z Hünkâr Iskelesi. V roce 1841 byla uzavřena druhá londýnská dohoda. Mezi signatáře se tentokrát přidala i Francie. Dle druhé londýnské dohody zůstanou Úžiny uzavřeny pro válečné lodě všech zemí, dokud Turecko nevstoupí do války. Ruské loďstvo v Černém moři tak bylo zcela izolováno.

¹⁶⁵ PALMER, Alan, *Úpadek a pád Osmanské říše*, Praha 1996, s. 110-111.

¹⁶⁶ Ve 30. letech 19. století již působili v Turecku vojenští poradci z Pruska například Helmut von Moltke starší.

¹⁶⁷ MÍŠEK, s. 93.

¹⁶⁸ DUGGAN, Stephen, *The Eastern Question a Study in Diplomacy*, New York 1902, s. 86-98.

Po zažehnutí krize mezi Egyptem a Tureckem se etablovaly dvě hlavní koncepce východní otázky. Carské Rusko prosazovalo rozdělení Osmanské říše, zatímco Velká Británie byla zastáncem udržení celistvosti. Rusko se pokusilo jednat s britskou vládou o rozdělení, ta se ale postupně sblížovala s Francií. Počátkem 50. let došlo ke sporům mezi Francií a Ruskem v otázce takzvaných svatých míst. Ludvík Napoleon vznesl osmanskému sultánovi požadavek na obnovení práv katolické církve ve svatých místech.¹⁶⁹ Svatými místy byly myšleny chrámy v Jeruzalémě a Betlémě. Sultán s francouzskými požadavky souhlasil. Velmi negativní stanovisko zaujalo Rusko. Car Mikuláš I. hájil práva pravoslavné církve nejen ve svatých místech, ale toužil se stát ochráncem pravoslaví po celé Osmanské říši. Ruský car odeslal do Cařihradu knížete Menšikova, aby předložil sultánovi požadavky týkající se práv pravoslavných věřících v Osmanské říši. Hlavním úkolem mise bylo zajistit smlouvu, kterou by se car stal patronem všech pravoslavných v Turecku. V praxi by to znamenalo, že by Mikuláš I. získal vliv na vnitřní záležitosti Osmanské říše. Menšikov měl dosáhnout svého i za cenu, že by mezi oběma zeměmi vypukl válečný konflikt. V dubnu roku 1853 přijel do turecké metropole britský vyslanec Stratford Canning, který byl znám svými nesympatiemi k carskému Rusku. V Cařihradě se rozpoutal diplomatický zápas. Sultán spíše tíhnul ke spolupráci s Brity. Britský vyslanec doporučil sultánovi přijmout všechny požadavky. Menšikov tak neměl jediný důvod k rozpoutání válečného konfliktu. Rusové byli přesvědčeni, že pokud dojde k válce, zaujmou ostatní velmoci neutrální postoj. Jak se ale později ukázalo, tato myšlenka byla zcela chybná. Jednání mezi Portou a Menšikovem nikam nevedlo. Menšikov na protest opustil Cařihrad v květnu roku 1853. V červnu téhož roku překročila ruská armáda moldavské hranice.¹⁷⁰

Osmané zahájili ofenzívu na přelomu října a listopadu. Válečného konfliktu, který je znám pod názvem Krymská válka, se zúčastnily hlavní evropské velmoci. Rusko se v této válce postavilo silnému bloku Velké Británie, Francie a Sardinského království. Rakousko a Prusko vystupovaly jako neutrální, avšak sympatizovaly spíše s ruským carem. V Krymské válce došlo ke střetu zmiňovaných koncepcí Východní otázky. Rozpadem Osmanské říše by Rusko zásadně posílilo svůj vliv na Středomoří. Aby nedocházelo k narušování britských obchodních zájmů, bylo nutné udržet

¹⁶⁹ Osmanská říše garantovala zásadní výsady ve svatých místech pro Francii již v roce 1740.

¹⁷⁰ BIRULOVÁ, Xenie, *Dějiny diplomacie. I. Díl*, Praha 1961, s. 545-549.

Osmanskou říši pohromadě. Rusko bylo v Krymské válce jasně poraženo.¹⁷¹ Situace ruského hospodářství nemohla v žádném případě konkurovat vyspělým zemím, jako byla Velká Británie a Francie. I ruská armáda potřebovala projít zásadní modernizací, aby její bojeschopnost byla na vyšší úrovni. Pro armádní úspěchy bylo zapotřebí vybudovat silné zázemí, železnice, silnice, zbrojní průmysl. Krymská válka odhalila hospodářskou i vojenskou zaostalost Ruska. Válka byla ukončena Pařížským mírovým kongresem v roce 1856.¹⁷²

V důsledku porážky Francie v Prusko-francouzské válce dochází ke snížení francouzského vlivu v Turecku. Nově se začíná o dědictví „mrtvého muže“ zajímat Rakousko a částečně také nová nejsilnější mocnost kontinentální Evropy Prusko. Rakousko přišlo o své državy v Itálii, které hodlalo nahradit ziskem nových území na Balkáně. Roku 1871 byl zrušen jeden z článků v Pařížské mírové smlouvě, který demilitarizoval černomořské pobřeží. Rusko tak mohlo znovu začít uvažovat o expanzi na Balkán. Velká Británie prožívá „zlatý věk“ pod vládou královny Viktorie. Britské impérium dosahuje svého vrcholu právě v této době. V čele britské vlády se během 60. - 80. let střídaly dvě silné osobnosti: Na jedné straně to byl člen liberální strany William Gladstone, na straně druhé konzervativce Benjamin Disraeli. Disraeli byl zastáncem posilování britské imperiální politiky, zatímco Gladstone byl spíše rezervovanější v prosazování této politiky.¹⁷³

V sedmdesátých letech postihla Osmanskou říši hospodářská krize. Kvůli neúrodě zapříčiněné suchem a záplavami vypukl v Turecku hladomor. Osmanská říše již nebyla schopna splácet půjčky, které se značně navýšily během Krymské války. V říjnu roku 1875 vyhlásila turecká vláda bankrot. Porta se snažila zlepšit situaci zvýšením daní. Zvýšení daňového zatížení postihlo především Balkán, neboť zde hladomor nevypukl. Zvyšování daní nikdy nepřinese nic dobrého, tak tomu bylo i na Balkáně, kde vypukla řada povstání. Nepokoje probíhaly nejprve v Bosně a Hercegovině a následně také v Srbsku a Černé Hoře. Povstání na Balkáně podnítilo aktivitu Rakousko-Uherska a Ruska. Delegáti Ruska, Pruska a Rakousko-Uherska se pokoušeli dohodnout s Vysokou Portou, avšak jednání nedosáhla žádného úspěchu. Následně byla do Cařihradu odeslána takzvaná Adrassyho nóta, která požadovala

¹⁷¹ RAPPORT, Michael, *Evropa XIX. století*, Praha 2011, s. 178-183.

¹⁷² GOMBÁR, s. 153-160.

¹⁷³ Tamtéž, s. 231-233.

zajištění rovnosti mezi křesťany a muslimy. Sultán s nótou sice souhlasil, ale povstalci odmítali složit zbraně. V dubnu 1876 povstali také Bulhaři. Pravoslavní Bulhaři začali velmi tvrdě útočit na osmanské úředníky a muslimské vesnice. Následně došlo k předložení berlínského memoranda, které požadovalo garanci reforem na Balkáně. Signatáři memoranda byli zástupci Rakousko-Uherska, Ruska a Pruska. Velká Británie zaujala k memorandu negativní postoj a odeslala válečnou flotilu do Egejského moře. Od této chvíle se dění na Balkáně stalo velmocenskou záležitostí.¹⁷⁴

S nástupem Abdülhamida II. na trůn docházelo k zavedení tvrdších postupů proti balkánským povstalcům. Turecká vláda odeslala proti povstalcům v Bulharsku naverbované síly, kterým se podařilo povstání potlačit. Na stranu Bulharů se postavilo Srbsko i Černá Hora a vyhlásily Turecku válku. Rusko neoficiálně Srbsko ve válce podporovalo. Během probíhající války došlo k setkání ruského cara Alexandra II. a rakouského císaře Františka Josefa I. v Zákupích v červenci 1876. Na tomto setkání vznesl císař požadavek na anexi Bosny a Hercegoviny v případě, že by došlo k dělení Osmanské říše.¹⁷⁵

Velká Británie vznesla návrh na uspořádání mezinárodní konference. Konference se měla uskutečnit v prosinci roku 1876 v Cařihradě. V této chvíli připravoval velkovezír Midhat paša vyhlášení ústavy. Ústava vešla v platnost v den, kdy měla být zahájena konference. V nové ústavě byla zakotvena rovnost všech obyvatelů říše a také garance na provedení reforem. Vyhlášením ústavy došlo k naprosté diskreditaci konference, která tak neměla žádné výsledky. Všichni delegáti opustili Cařihrad. Rusko se rozhodlo východní krizi řešit válečným konfliktem. Velká Británie se postavila na stranu Turecka.¹⁷⁶

Roku 1877 byl podepsán dokument, ve kterém se Rakousko-Uhersko zavazuje držet neutrální postoj v novém rusko-tureckém konfliktu. Rusko na oplátku přislíbilo možnost okupovat Bosnu a Hercegovinu. Poté, co byla uzavřena dohoda mezi Ruskem a Rumunskem, již carovi v zahájení válečných operací nic nebránilo. V počátku války si Turecko udržovalo převahu na moři, zatímco Rusku se dařilo na souši. Postupně Rusové získávali nad Osmany převahu. Se souhlasem turecké vlády odeslala Británie válečné loďstvo do oblasti Úžin. V březnu roku 1878 byly ukončeny válečné operace a

¹⁷⁴ NÁLEVKA, s. 31-39.

¹⁷⁵ Tamtéž.

¹⁷⁶ DUGGAN, s. 135-136.

byl podepsán mír v San Stefanu. Na základě míru byla uznána nezávislost Srbska a Černé Hory, Bulharsko se stalo dědičným knížectvím podléhajícím sultánovi. Rusko získalo Besarábii. Dále smlouva stanovila výši osmanských válečných reparací.¹⁷⁷

Sanstefanská mírová smlouva vyvolala rozruch na mezinárodní scéně, neboť přinesla značné zvýšení ruského vlivu na Balkáně. Rakouský ministr zahraničí přišel s návrhem na uspořádání nového kongresu. Patronem nového kongresu, který byl svolán do Berlína, se stal německý kancléř Otto von Bismarck. Výsledky kongresu byly zaznamenány do berlínského protokolu, který vešel v platnost 13.7.1878. Bylo odsouhlaseno rozdělení Bulharska na samostatné Bulharské knížectví a Východní Rumélii. Rumunsko, Černá Hora a Srbsko se stali samostatnými zeměmi. Rakousko-Uhersku bylo umožněno okupovat Bosnu a Hercegovinu.¹⁷⁸ Rusko získalo Besarábii a kavkazská města Ardahan, Kars a Batumi.¹⁷⁹

Vlivem francouzských i britských zájmů v severní Africe, došlo v této oblasti k výraznému poklesu osmanského významu. Osmanská říše přicházela i o působení na Balkáně. Ve prospěch Řecka připadla Thesálie a Epeiros. Dále došlo ke sjednocení Bulharského knížectví a Rumélie, které podpořila i Velká Británie. Od 80. let 19. století začínala narůstat německá moc v Cařihradě. Německo se začalo výrazně angažovat na Blízkém východě po nástupu Viléma II. Německé firmy se staly hlavními dodavateli zbraní a dalšího vojenského materiálu do Osmanské říše. Během 80. let také došlo k vybudování pevností v oblasti Dardanel. Do dokončených pevností byla následně naistalována mohutná německá děla.¹⁸⁰

¹⁷⁷ PALMER, s. 159-160.

¹⁷⁸ Rakousko-Uhersko anektovalo Bosnu a Hercegovinu 5.10.1908.

¹⁷⁹ WEITHMANN, s. 224-226.

¹⁸⁰ NÁLEVKA, s. 147-150.

6 OPERACE GALLIPOLI

6.1 Předvečer První světové války

V letech 1911-1912 probíhala válka mezi Osmanskou říší a Itálií o oblast Tripolska. Italská vláda odeslala Velké Portě ultimátum, ve kterém požadovala souhlas s okupací Tripolska a Kyrenaiky. Následně Italové vyhlásili Turecku válku. Během válečných operací došlo k prvnímu nasazení vzducholodí a letadel v historii moderní války. Italská válečná flotila operovala během konfliktu v Egejském moři.¹⁸¹ Cílem útoku italského loďstva se staly turecké pevnosti v oblasti Dardanel. Nyní měli Turci možnost poprvé vyzkoušet sílu svých pevností, které sehrály významnou roli během První světové války. Mír mezi Itálií a Tureckem byl uzavřen v říjnu roku 1912. Osmanská říše prohlásila Tripolsko a Kyrenaiku za autonomní oblasti.¹⁸²

Osmanská říše byla počátkem 20. století značně oslabená. O slovo se hlásilo hnutí mladoturků, které požadovalo provedení politických i sociálních reforem. Mladoturci se definitivně chopili moci po převratu roku 1908. Balkánské státy využily probíhající války mezi Tureckem a Itálií k vlastní iniciativě. V letech 1912-1913 probíhaly takzvané balkánské války. Během první balkánské války se utvořila koalice Bulharska, Srbska, Černé Hory a Řecka. Záminkou k vypuknutí války bylo odmítnutí ultimáta s požadavky na provedení reforem v Makedonii. Válku vyhlásila nejprve Černá Hora v říjnu roku 1912 a dále se přidali ostatní členové koalice. V průběhu první balkánské války vznikl pod patronací velmocí nový stát – Albánie.¹⁸³ Turecká armáda utrpěla v první válce drtivou porážku. Byla zahájena mírová jednání v Londýně. Osmanská říše ale odmítla podstoupit Drinopol Bulharsku a tak došlo k obnovení válečných operací. Obsazení Drinopole Bulharskem v březnu 1913 vedlo k rychlému ukončení první balkánské války. V květnu došlo k uzavření londýnského míru. V důsledku porážky ztratilo Turecko téměř všechno evropské území. Druhá balkánská válka proběhla během léta 1913. Spor probíhal o Makedonii a Thrákii. Vytvořením Albánie Srbsko ztratilo přístup k moři. Na jedné straně stálo Bulharsko proti koalici Srbska, Černé Hory, Řecka, Rumunska a také Turecka. Bulharsko nemělo šanci proti

¹⁸¹ SKŘIVAN, *Císařská politika*, s. 164-165.

¹⁸² GOMBÁR, s. 301-301.

¹⁸³ SKŘIVAN, *Císařská politika*, s. 175-177.

tak silné přesile a bylo donuceno kapitulovat. Válka byla ukončena mírem v Bukurešti. Srbsko získalo severní Makedonii a Řecko jižní Makedonii a Thrákií. Bulharsko nebylo s výsledky válek spokojeno a začalo se sbližovat s Německem a Rakouskem.¹⁸⁴

6.2 Únik dvou bitevních křižníků a vstup Turecka do války

V předvečer první světové války zůstávalo Turecko stále neutrální. Mohlo se tedy svobodně rozhodnout, zda se přidá na stranu Dohody nebo na stranu Centrálních mocností. V turecké armádě působili němečtí poradci v čele s Limanem von Sandersem. Sanders se výrazně zasloužil o modernizaci zaostalé turecké armády. Turecké ministerstvo financí čerpalo rady od Británie a Francie. Zatímco němečtí poradci reorganizovali vojsko, Britové se starali o renovaci tureckého námořnictva. U tureckého námořnictva působil jako hlavní poradce kontradmirál Arthur Limpus. S uzavřením spojenečství Turecko váhalo. Vítězstvím Dohody, by hrozil rozpad tureckých držav. V případě výhry Německa by se Osmanská říše stala vazalským státem. Turecko bylo důležité především díky své výhodné geografické poloze. Němci se velice obávali války na dvou frontách. Pokud by Turecko stálo na straně Centrálních mocností, odčerpalo by na sebe značný počet protivníkových sil.¹⁸⁵

Navzdory tomu, že Turecko sympatizovalo již delší dobu více s Německem než s Velkou Británií, mapovali možnosti uzavření spojenečství se Spojeným královstvím či Francií. Turecko chtělo od západních velmocí získat garanci celistvosti svého území vůči náporu Ruska. Jednání ale neproběhla podle tureckých představ. Druhého srpnového dne uzavřelo s Německem tajnou spojenečskou smlouvu.¹⁸⁶ Turecko nebylo na válku vůbec připraveno. Armáda byla nedostatečně vybavená i vycvičená. Liman von Sanders musel zdvojnásobit své úsilí, aby dokázal zvednout tureckou bojeschopnost. Německo, ale vidělo východy spojenečství s Tureckem jinde než v síle armády. S otevřením fronty na Kavkaze, což by vedlo k odlehčení tlaku na Německo v případě války na dvou frontách. Vstup Turecka do války by zmobilizoval muslimy ve

¹⁸⁴ WEITHMANN, s. 239-249.

¹⁸⁵ Tamtéž.

¹⁸⁶ Součástí smlouvy byl slib neutrality v konfliktu mezi Srbskem a Rakousko-Uherskem. Turecko garantovalo vstup do války na straně Centrálních mocností v případě, že do války vstoupí Rusko.

francouzských a britských koloniích. V neposlední řadě se jednalo také o uzavření Úžin. Uzavření Bosporu a Dardanel by přivodilo Rusku značné zásobovací potíže.¹⁸⁷

Jak je již výše zmiňováno modernizace tureckého loďstva měla na svědomí Velká Británie. Již roku 1911 si Turecko objednalo dvě nové bitevní lodě. V polovině roku 1914 byla práce na lodích *Reşadiye* a *Sultan Osman* dokončena. Do Londýna přijeli osmanští námořníci, kteří byli pověřeni vyzvednutím lodí. S možností vstupu Velké Británie do války, přišel Winston Churchill s návrhem využít lodě pro potřebu své země. Churchillův návrh byl odsouhlasen a britská vláda lodě zabavila, ještě než vstoupila do války.¹⁸⁸ Německo se rozhodlo ztvrdit německo-turecké spojení odesláním dvou moderních bitevních křižníků, *Goebenu*¹⁸⁹ a *Breslau*, do Černého moře.¹⁹⁰

Hlavní úlohou spojeneckého loďstva působícího ve Středomoří bylo zajištění bezpečné přepravy francouzských jednotek z kolonií do Francie. Oba německé křižníky operující ve Středozemním moři představovaly hlavní nebezpečí pro přesuny francouzských jednotek. Německo disponovalo ve Středozemním moři pouze těmito bitevními loděmi. *Goebenu* a *Breslau* velel admirál Wilhelm Souchon. Ve chvíli kdy vypukla válka, kotvil *Goeben* v Pule, kde byla prováděna oprava poškozených kotlů. Souchon se obával spojenecké blokády Jaderského moře a nařídil opustit Pulu i když opravy nebyly zcela dokončeny. *Goeben* zamířil do italského přístavu Brindisi, kde měl doplnit zásobu uhlí. Italové, kteří se otočili k Trojspolku zády, vyhlásili neutralitu, odmítli uhlí vydat. *Goeben* dále pokračoval do Tarentu, kde se spojil s *Breslau*. Dalším cílem obou křižníků byla sicilská Messina.¹⁹¹ Zde bylo možné se setkat s německými obchodními loděmi a doplnit zásoby uhlí.¹⁹²

Britským velitelem ve Středozemním moři byl admirál Berkely Milne. Dne 31.7. obdržel od prvního lorda admirality Churchilla rozkaz, aby se prozatím nepouštěl do žádných riskantních akcí. V případě výhodných podmínek britských lodí k útoku, bylo Milnemu přikázáno na *Goeben* zaútočit. Milneho eskadra tří bitevních křižníků a torpédoborců kotvila na Maltě. Zde se nacházela také eskadra kontradmirála Ernesta

¹⁸⁷ GOMBÁR, s. 371-372.

¹⁸⁸ HRBEK, 1. díl, s. 71-76.

¹⁸⁹ Křižník *Goeben* vyobrazen na obrázku číslo 7 v přílohách.

¹⁹⁰ Pohyby *Goebenu* a jeho pronásledovatelů viz. přílohy (mapa číslo 1).

¹⁹¹ Tamtéž, s. 372-373.

¹⁹² Německo si rozdělilo světová moře na různé okrsky. Každý okrsek měl na starost německý zásobovací důstojník.

Troubridgeho. V dalším rozkaze bylo Milnemu přikázáno nespouštět *Goeben* z dohledu. Milne odeslal *Indomitable* a *Indefatigable* společně s eskadrou Troubridgeho hlídkovat k Jadreskému moři. Poté, co obdržel zprávu, že byl *Goeben* objeven nedeleko Tarenta, odeslal do oblasti lehký křižník *Chatham*. *Chatham* ale *Goeben* neobjevil. Když *Goeben* získal alespoň nějaké uhlí od německých zásobovacích lodí, opustil Messinu a pokračoval k alžírskému pobřeží. Britské pátrání se o několik hodin minulo účinku.¹⁹³

Milne byl přesvědčen o tom, že hlavním cílem *Goebenu* a *Breslau* jsou francouzské transportní lodě. Dále se domníval, že oba křižníky plují na západ, aby po skončení útoku pronikly přes Gibraltar do Atlantiku. Milne odeslal křižníky *Indomitable* a *Indefatigable*, aby pátraly po *Goebenu* a popřípadě znemožnily jeho průnik Gibaltarem. Dne 3.8. obdržel Souhon zprávu o vyhlášení války Francií. Součástí zprávy byl rozkaz, aby se neprodleně vydal na plavbu do Cařihradu. Souhon ale nehodlal změnit kurz, dokud neuslyší první válečné řinčení svých děl. Po odstřelování alžírských přístavů Phillippeville a Bone se vydal zpět do Messiny, aby doplnil uhlí. Francouzský admirál de Lapeyrère dostal zprávu o poloze *Goebenu* a *Breslau*, ve chvíli, kdy křižníky útočily na přístavy. Lapeyrère předpokládal, že budou oba křižníky pokračovat na západ a neodeslal žádné lodě *Goeben* a *Breslau* pronásledovat. Touto mylnou úvahou se Spojenci připravili o první možnost střetu s německými křižníky.¹⁹⁴

Ve večerních hodinách čtvrtého srpnového dne *Indomitable* a *Indefatigable* při své plavbě na západ náhodně narazili na *Goeben* a *Breslau* mířící do Messiny. Jelikož Velká Británie a Německo ještě nebyly ve válečném stavu, musely se britské křižníky omezit pouze na pronásledování.¹⁹⁵ Admirál Souchon ve snaze uniknout Britům plul nejvyšší možnou rychlostí. Britové se snažili držet německý křižníky co nejdéle na dostřel. Admirál Milne nějak opomněl informovat prvního lorda admirality, jakým směrem Souchon pluje. Churchill si stále myslel, že míří na západ. V memorandu, které Churchill Milnemu poslal, stálo, že má zaútočit pouze v případě německého útoku na přepravní lodě. Churchillovým memorandem a tím, že Británie stále ještě nebyla ve válečném stavu s Německem, byla promarněna druhá možnost poslat *Goeben* ke dnu.¹⁹⁶

¹⁹³ TUCHMANOVÁ, s. 154-157.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 158-159.

¹⁹⁵ Britské ultimátum s požadavkem na stažení německých jednotek z Belgie vypršelo v 23:00 4.8. Po vypršení ultimáta se Velká Británie ocitla ve válce s Německem.

¹⁹⁶ HRBEK, 1. díl, s. 71-76.

Souchonovi se podařilo zmizet svým pronásledovatelům v mlze. Ve chvíli, kdy se Británie ocitla ve válce s Německem, Milneho lodě definitivně ztratily německé křižníky z dohledu. Milne nemohl zahájit nové pátrání, neboť nesměl narušit neutralitu italského pobřeží. Admirál rozestavil své lodě na obou stranách Messinského průlivu. Milne byl stále přesvědčen, že plavba *Goebenu* bude pokračovat na západ. Na západě hlídkovaly lodě *Inflexible* a *Indefatigable*. Východní stranu úžiny střežil pouze lehký křižník *Gloucester*. Křižník *Indomitable* odplul pro zásoby uhlí. *Goeben* mezitím doplňoval zásoby uhlí. Pro Souchona bylo důležité naložit co nejvíce uhlí za co nejkratší dobu, neboť dle zákonů o neutralitě musel *Goeben* opustit přístav do čtyřiaadvaceti hodin.¹⁹⁷ Dne 6.8. Souchon v ranních hodinách opustil Messinu a vydal se na cestu do Cařihradu, i přesto, že Tirpitz rozkaz plout do osmanské metropole odvolal.¹⁹⁸ Po vyhodnocení všech možností se Souchon rozhodl plout směr východ bez ohledu na Tirpitzův rozkaz.¹⁹⁹

Když *Goeben* a *Breslau* opustili Messinskou úžinu, zaznamenal jejich přítomnost hlídkující *Gloucester*. *Gloucester* zdaleka nedisponoval takovou palebnou silou jako *Goeben* a zatím se držel z dostřelu. Admirál Milne se nijak neznepokojoval, protože v případě, že bude *Goeben* držet současný kurz narazí na flotilu admirála Troubridgeho hlídkujícího u Jaderského moře. Z důvodu neustálého nedostatku uhlí byl *Goeben* donucen opustit klamný kurz a vydat se na cestu k Egejskému moři. *Gloucester* byl Souchonovi stále v patách. Milne mezitím odplul na Maltu. Troubridge nejprve uvažoval o útoku na *Goeben*, ale nakonec se této příležitosti vzdal a vrátil se k hlídání rakousko-uherského loďstva v Jaderském moři. Admirál Troubridge promrhal třetí příležitost přimět *Goeben* k boji.²⁰⁰ Nikdo z britského velení si zatím neuvědomoval skutečný cíl plavby německých křižníků.²⁰¹

Ve snaze setřást *Gloucester* nařídil Souchon *Breslau*, aby na sebe přilákala pozornost. *Gloucester* zahájil na *Breslau* palbu a *Breslau* palbu opětovala. *Gloucester* se

¹⁹⁷ TUCHMANOVÁ, s. 159-161.

¹⁹⁸ Admirál Tirpitz odvolal rozkaz plout do Cařihradu, neboť Turecko bylo oficiálně stále neutrální. Vplutím *Goebenu* a *Breslau* do Dardanel by byla turecká neutralita porušena. Spojenecká smlouva uzavřená 2.8. byla pouze tajnou dohodou, nikoli oficiálním válečným paktem.

¹⁹⁹ Jedna možnost byla plout na západ a snažit se proniknout přes Gibraltar do Atlantiku. Kvůli stále poškozovým kotlům by nemohl dosáhnout maximální rychlosti a jen těžko by unikl spojeneckým lodím. Druhou možností bylo odplout do Puly a připojit se k Rakousko-Uherské flotile.

²⁰⁰ Admirál Troubridge měl k dispozici čtyři obrněné křižníky *Black Prince*, *Warrior*, *Duke of Edinburgh* a *Defence*.

²⁰¹ HYNEK, Vladimír, KLUČINA, Petr, ŠKŇOUŘIL, Evžen, *Válečné lodě. 3. První světová válka*, Praha 1988, s. 234-235.

stáhl až ve chvíli, kdy vypálil i *Goeben*. Během menší přestřelky nedošlo k poškození žádné z lodí. *Gloucester* marně čekající na posilu, pokračoval v pronásledování. Po několika hodinách ztratil *Goeben* zcela z dohledu. Admirál Milne obdržel nepravdivou zprávu o vstupu Rakouska do války a okamžitě ukončil pronásledování. Po objasnění nepravdivé zprávy se Milneho eskadra opět vydala pronásledovat německé křižníky. Milne byl stále přesvědčen, že *Goeben* míří na západ nebo do Suezského průplavu. Souchon neměl povolení ke vstupu do Dardanel. Celý osmý srpen se ukrýval v Egejském moři domnívaje se, že ho spojenecké lodě stále pronásledují. Ve večerních hodinách 10.8. si Souchon konečně vynutil možnost proplout úžinami.²⁰²

Němci skvěle využili situace, kterou jim připravila britská vláda zabavením lodí vyrobených pro Turecko. Křižníky *Goeben* a *Breslau* přejmenovány *Yawuz* a *Midilli* posílily turecké loďstvo v Černém moři. Se vstupem do války ale Turecko stále váhalo. Dne 26.9. uzavřelo Turecko Bospor a Dardanely. Koncem října zaútočili *Yawuz*, *Midilli* a další turecké lodě na ruské černomořské přístavy Oděsu, Sevastopol a Feodosiji. Ostřelování přístavů způsobilo vysoké ztráty na životech obyvatel přístavů. V důsledku útoku na přístavy vyhlásilo 4.11. Rusko Turecku válku. O den později tak učinila i Velká Británie a Francie.²⁰³

Počátkem listopadu zahájilo Rusko vojenské operace na Kavkaze. Velením 3. turecké armády byl pověřen Enver Paša. Nehledě na rady Limana von Sanderse se Enver Paša rozhodl pro zimní ofenzívu. Z počátku turecká armáda postupovala, ale kvůli zimnímu počasí nebyl možný postup dělostřelectva. Vojáci nebyli do zimního počasí dobře vybaveni a umíraly na mráz, hlad i nemoci. V bitvě o ruskou základnu Sarikamis byli Turci drtivě poraženi. Porážka Turků umožnila ruské armádě postupovat přes východní Anatólii. Boje na Kavkaze probíhaly po celý rok 1915.²⁰⁴

²⁰² CHURCHILL, *The World Crisis*, s. 271-275.

²⁰³ TUCHMANOVÁ, s. 168-170.

²⁰⁴ GOMBÁR, s. 375-376.

6.3 Příprava Dardanelské operace

Již od srpna roku 1914 se mezi britskými námořními a vojenskými špičkami hovořilo o možnostech vedení války proti Turecku, která byla v této chvíli na spadnutí. I první lord admirality Winston Churchill se zabírá otázkou Dardanel již od počátku války, uvědomuje si důležitost této oblasti, se kterou by mocnosti Dohody získali přístup do Černého moře a na Kavkaz. Obsazení poloostrova Gallipoli, by umožnilo bezproblémový průjezd Úžinami pro dohodové lodě. Stejně tak i druhá strana si je jista důležitostí Dardanel. Turci společně s německými poradci vybudovali v oblasti důslednou obranu již na konci 19. století.²⁰⁵

O Úžiny projevovalo zájem také Řecko. Británie, ale nabídnutou řeckou pomoc odmítla, neboť v této době bylo Turecko stále neutrální. Dohoda s Řeky by mohla způsobit, že se Turci na protest spojí s druhou stranou. Británie stále doufala, že by Turecko mohlo získat na stranu Dohody. Spojenectví s Tureckem nebylo pro Británii užitečné jen z hlediska Úžin. Turecko leží také nedaleko Suezského průplavu, což zvyšuje turecký význam. A v neposlední řadě Turecko je muslimskou zemí, sultán by mohl vyhlásit svatou válku proti nevěřícím a tím také nepřímo ovlivnit muslimy v Indii a v dalších britských državách.²⁰⁶

V posledních předválečných letech sympatizovalo Turecko spíše s Německem než s Velkou Británií. Turecko nakonec vstoupilo do války na straně Německa. Došlo k otevření dalších front, čímž se zkomplikovala situace pro Rusko. Ještě před tím, než Turecko vstoupilo do války, se Rusko snažilo s Tureckem vyjednávat. Rusko si uvědomovalo, že pokud Turecko nezíská na svoji stranu, způsobí uzavření Dardanel problémy se zásobováním. Dále by pak Rusové museli čelit možnosti tureckého útoku na Kavkaze. I snahy Moskvy stejně jako snahy Londýna vyšly naprázdno.²⁰⁷

Ovládnutí dardanelské oblasti se stalo předmětem vyjednávání již na první britské válečné radě, která se konala v prosinci roku 1914. Churchill radě přednesl návrh provedení na kombinovaného útoku na poloostrov Gallipoli. Návrh zamítl především ministr války Horatio Kitchener. Hlavním důvodem odmítnutí byl nedostatek

²⁰⁵ PALMER, s. 237.

²⁰⁶ BOHUCKÝ, Luděk, *Gallipoli 1915*. In: Historický obzor 10, 1999, 11/12, s. 256-265.

²⁰⁷ HEŘTOVÁ, Yvette, *Gallipoli 1915. Místo pro tisíc britských pušek*, Praha 2010, s. 53-56.

britských jednotek, které by bylo možné v tuto chvíli nasadit.²⁰⁸ Nové britské jednotky byly teprve ve výcviku. Kitchener také zastával názor, že hlavním bojištěm je západní fronta.²⁰⁹

Ke změně situace došlo až ve chvíli, kdy se pozice na bojišti východních spojenců značně otřásla. Ovládnutí tohoto důležitého průlivu by pro Dohodu znamenalo mnoho výhod. Pravděpodobně by došlo k vyřazení Turecka z bojů, čímž by bylo ukončeno ostřelování ruských přístavů v Černomoří a do Ruska by mohly proudit potřebné zásoby. Mezi Rusy a Turky probíhaly tvrdé boje na Kavkaze a ruské zásoby potravin, munice a dalšího vojenského materiálu se rapidně tenčily. Porážka Turecka by jistě sehrála významnou roli i u států, které prozatím vystupovaly jako neutrální. V případě, že by se Bulharsko spojilo s Trojspolkem, hrozila by porážka Srbska a také by došlo k ovlivnění Řecka a Rumunska.²¹⁰

Kitchener si uvědomoval, že zrovna Dardanely jsou nejvhodnějším místem pro demonstraci britské síly, tak aby došlo k odlehčení tureckého tlaku na Kavkaze. Většina admirálů byla k této verzi demonstrace britské síly značně skeptická. Admirálové nevěřili v úspěch operace bez podpory silného výsadku, který by se zasadil o konečné zničení pevností. Jak je již zmíněno v úvodu kapitoly, chyběly připravené jednotky, které by bylo možné v této operaci nasadit. Stále se tedy uvažovalo o provedení pouze námořního útoku. Následně byl vypracován předběžný plán operace.²¹¹

V lednu roku 1915 bylo rozhodnuto. Hlavním cílem bylo zajistit bezpečný pohyb Úžinami a její proplutí pro lodě Dohody. Dalším důležitým bodem bylo obsazení Cařihradu a otevření námořní cesty pro přísun potřebných zásob do Ruska. Plán vypracoval viceadmirál Carden. Carden zamýšlel nejprve vyřadit vnější pevnosti a poté zlikvidovat pevnosti v nejužší části úžiny. Na závěr bylo nutné ještě vyčistit minové pole a uvolnit tak přístup do Marmarského moře. Churchill také navrhl, aby v operaci byla nasazena nová bitevní loď *Queen Elizabeth*, která nyní prováděla cvičnou střelbu v oblasti Gibraltarů. *Queen Elizabeth* byla vybavena 8 děly ráže 381 mm, její děla měla mnohem delší dostřel než většina tureckých pevností. Tato bitevní loď tak mohla představovat velmi účinnou zbraň. Churchillovi se podařilo získat zájem Francouzů,

²⁰⁸ Churchill počítal s nasazením nejméně 150 000 mužů.

²⁰⁹ NEVINSON, Henry, *The Dardanelles Campaign*, New York 1919, s. 23.

²¹⁰ WARNER, s. 69.

²¹¹ HRBEK, Jaroslav, *Velká válka na moři. 2.díl. Rok 1915*, Praha 2001, s. 24-26.

kteří vyčlenili pro akci jednu eskadru starších řadových lodí. Plán operace byl válečné radě předložen 15.1.1915. Válečná rada s plánem čistě námořní operace souhlasila a vyzvala admirality k přípravám. Výsledkem operace mělo být ovládnutí Úžin a následně Cařihradu.²¹²

Tento plán narazil na odpor především v osobě admirála Fishera. Fisher zastával funkci prvního námořního lorda a byl velmi uznávanou osobou ve vedení loďstva. Admirál Fisher se prozatím k operaci nevyjadřoval, nicméně začalo přibývat admirálových výhrad, které vyjádřil premiérovi Asquithovi. Fisher se v memorandu zmiňoval, že lze britské loďstvo lépe využít v jiných oblastech, zejména v Severním a Baltském moři. A dále také nedoporučoval provedení čistě námořní operace. Fisher byl zastáncem kombinovaného útoku, kde by mělo dojít k nasazení až 200 000 mužů. Následně Asquith svolal schůzku mezi ním, Fischerem a Churchillem. Churchill dokázal Asquitha přesvědčit. Výsledkem tohoto setkání byl Asquithův souhlas s provedením operace.²¹³

První lord admirality zahájil Válečnou radu 28. 1. 1915. Na radě došlo ke shrnutí příprav a stanovení útoku na polovinu února 1915. Na jednání rady proběhly také ostré spory, především impulzivní výstup admirála Fishera, který se na protest rozhodl opustit radu. Nakonec se podařilo Fishera přesvědčit k provedení operace i k odeslání *Queen Elizabeth*. Admiralita souhlasila s dardanelskou operací s podmínkou, že pokud bude nutné operaci zrušit, ke zrušení dojde. Tato výsada byla válečnou radou schválena, což se ukázalo jako zásadní v přesvědčení většiny admirálů, kteří v hloubi duše stále prosazovali kombinovanou operaci.²¹⁴

²¹² GILL, Charles Clifford, *Naval Power in the War*, New York 1919, s. 62-64.

²¹³ NEVINSON, s. 25-29, 34.

²¹⁴ FISHER, John, *Memories*, London 1919, s. 80.

6.4 Dardanely a turecká obrana

Turecká obraně nahrávaly do karet zejména přírodní podmínky. Dardanely jsou dlouhé asi 120 km, hluboké kolem 50 – 106 m. Úžina má také velmi členité pobřeží s velkým počtem mysů, záhybů a kopců bez větší vegetace. Brána mezi evropskou a asijskou pevninou v Egejském moři je široká asi 3,5 km, dále se průliv rozšiřuje až na 4 – 5 km, místy až na 18 km. Problémovou oblastí je pak úžina u mysu Kepez, která je široká pouhých 1,3 km. V této zúžené oblasti vybudovali Turci síť pevností, které byly sice zastaralé, ale daly se z nich dobře odstřelovat lodě.

V první fázi operace mělo dojít ke zničení dvou hlavních pevností vnější obrany. Jednalo se o pevnosti Ertogrul na evropské části a Kumkale na asijské části. Vnější obrana byla vybavena 27 děly ráže 88 – 280 mm, ale pouze 4 děla byla schopna střílet do vzdálenosti delší než 10 km. V samotné úžině pak měla turecká obrana k dispozici kromě pevností, také mobilní baterie houfnic a polních děl. Dále se zde nacházely velmi silné pevnosti Mes'udiye na evropském břehu a pevnost Dardanos na břehu asijském. K obraně zde Turci měli na 124 děl, jejich ráže nepřesahovala 210 mm. Výjimku představovala děla z pevnosti Dardanos, která měla dostřel až 15 km. Dále byly v této fázi obrany umístěny světlometry, které měly dohlížet na minové pole, čítající až 300 min umístěných mezi mysem Kepez a Canakkale. V druhé fázi útoku mělo dojít k vyřazení mobilních baterií a pevností nacházejících se ve středu úžiny. V nejužším místě úžiny se nacházela hustá pevnostní síť o 11 pevnostech. Mezi nejlépe vybavené pevnosti patřily Rumeli-Mecidy, Hamidiye 2 a Namaziye na evropské části, Camenlik a Hamidiye 1 na turecké části. Pevnosti v nejužší části Dardanel disponovaly 88 děly mezi nimi i 6 děl ráže 355 mm, která byla schopna střílet až do vzdálenosti 15 km. Třetí fází útoku byl průnik touto částí úžiny a zničení zde se nacházejících pevností. Dále již nebyly pevnosti vybudovány, ale bylo nutné počítat s mobilními bateriemi, minami a v neposlední řadě také s německým křižníkem *Goeben*, který operoval v Marmarském moři. Na obranu mělo 200 000 tureckých vojáků k dispozici na 134 děl. Jen zřídka kdy byly baterie chráněny betonovým opevněním, spíše se jednalo o kamenné či hliněné zidky. Nejlépe chráněny byly baterie německých děl vyrobených v Kruppových

závodech. I přes zastaralé vybavení pevností a nedostatek munice měli Turci velmi výhodné obranné pozice.²¹⁵

6.5 Námořní útok

Spojeneckou operaci mělo provést impozantní loďstvo. Britové pro útok určili bitevní loď superdreadnought *Queen Elizabeth*, bitevní křižník *Inflexible*, polodreadnoughty *Lord Nelson* a *Agamemnon*, 10 starších řadových lodí *Majestic*, *Prince George*, *Albion*, *Canopus*, *Ocean*, *Vengeance*, *Irresistible*, *Cornwallis*, *Swiftsure*, *Triumph*, dále 5 lehkých křižníků, 16 torpédoborců, 5 ponorek, letadlovou loď *Ark Royal*, 9 minolovek. Francouzské loďstvo vyčleněné pro operaci, bylo tvořené řadovými loděmi *Bouvet*, *Charlemagne*, *Gaulois* a *Suffren*, 6 torpédoborci, 4 ponorkami, 15 minolovkami a nemocniční lodí *Canada*.²¹⁶ Drtivá většina lodí nepatřila mezi nejmodernější, měla jak slabé pancéřování, tak slabý výkon. Ani jejich dělostřelecká výbava nebyla schopna přesně zaměřovat určené cíle. Jako základna pro spojené britské a francouzské loďstvo byl vybrán řecký ostrov Lemnos, konkrétně přístav Mudros.²¹⁷ Vedením dardanelské operace byl pověřen viceadmirál Sackville Hamilton Carden.²¹⁸

K zahájení operace bylo stanoveno datum 19. 2. 1915.²¹⁹ Dle první fáze operace začalo tohoto dne odstřelování vnějších pevností. Útočící lodě se držely mimo dosah tureckých děl. *Cornwallis* měl za cíl pevnost Organiye, *Triumph* Ertogrul a francouzský *Suffren* pátil na Kumkale. Další lodě, které se účastnily prvního dne útoku, byly *Vengeance*, *Inflexible* útočící rovněž na Ertogrul a později na pevnost Seddülbahir. Turecká obrana zatím na útok neodpovídala, což umožnilo lodím pálit z menší vzdálenosti. Turecká děla ve většině případů neměla tak dlouhý dostřel jako nasazené lodě a turecká armáda také trpěla nedostatkem munice. Jakmile se lodě přiblížily na dostřel tureckým dělům, pevnosti se začaly ozývat. První útok valný úspěch nepřinesl, nedošlo k žádnému vážnějšímu poškození turecké obrany.²²⁰

²¹⁵ HYNEK, s. 256.

²¹⁶ Velitelem francouzské flotily byl admirál Guépratte.

²¹⁷ Přístav Mudros leží asi 50 km od Dardanel. Kromě ostrova Lemnos Řekové souhlasili i využitím ostrovů Imbros, Tenedos a Lesbos.

²¹⁸ MELROSE, Andrew, *The Dardanelles. Their Story and their Significance in the Great War*, London 1915, s. 113-115.

²¹⁹ Průběh operace vyobrazen v přílohách (mapa číslo 2).

²²⁰ HYNEK, s. 256-258.

Následující útok byl odložen kvůli nepřízní počasí až na 25. 2. V tomto útoku se představila i nová bitevní loď *Queen Elizabeth*, která měla za cíl pevnost Seddülbahir. *Agamemnon* útočil na Ertogrul, *Irresistible* na Orkaniye a francouzská loď *Gaulois* na Kumkale. Ze zmíněných pevností se ozvala pouze pevnost Ertogrul, které se podařilo několikrát zasáhnout *Agamemnon*. Ještě ten den vpluly do Dardanel *Vengeance* a *Cornwallis* za nedlouho vystřídány loděmi *Suffren* a *Charlemagne*. V úžině došlo ještě k jednomu střídání a do úžiny vpluly také *Albion* a *Triumph*. K lodím *Triumph* a *Albion* se přidala ještě *Majestic* a společně odstřelovaly Seddülbahir a Kumkale. Lodě poskytovaly krytí minolovkám, které se pokusily o vyčištění úžiny od min.²²¹

Operace uvnitř úžiny byly mnohem odlišnější a komplikovanější. Veškerý pohyb a přesnost střelby znemožňovaly mobilní dělostřelecké baterie. Lodě musely neustále měnit své pozice, což znemožňovalo přesné zaměření cílů. Dalším nebezpečím bylo minové pole vytvořené v nejužším místě úžiny. Přesná palba byla velmi obtížně proveditelná a palba nepřinášela větší úspěchy.

Třetí fázi operace zahájila palba z děl *Queen Elizabeth* na pevnost *Hamidiye 2*. Na útočící *Queen Elizabeth* obrátily pozornost turecké baterie a donutily ji ustoupit. Všechny další pokusy o průnik úžinou rovněž nepřinesly žádné úspěchy. Minolovkám se nepodařilo vyčistit minové pole a zastaralým hydroplánům se nepodařilo přesně určit turecké pozice pro efektivní ostřelování. Námořní operace se tak zastavila na mrtvém bodě.²²²

6.6 Poslední pokus o ovládnutí úžiny na moři

V britských kruzích se, čím dál více začalo hovořit o provedení kombinovaného útoku. Sice zde byla stále garance možnosti operaci odvolat, ale to se postupně stávalo pro britské politické špičky nemyslitelné z důvodu ztráty prestiže. Vzhledem k rozsáhlé turecké obraně v oblasti Dardanel se k využití pozemní armády vyslovili i někteří polní generálové. Nevyřešenou otázkou ale zůstalo, kde sehnat jednotky na provedení operace. Ministr války Kitchener nakonec souhlasil s nasazením 29. divize, která se cvičila v Egyptě. K přesunu jednotek na Lemnos došlo až s třítýdenním zpožděním, což umožnilo zlepšení organizace turecké obrany a přesun dalších tureckých jednotek na

²²¹ MELROSE, s. 117-118.

²²² GILL, s. 67-68.

Gallipoli. Tři divize nabídli také Řekové, ale Rusové činící si nárok jak na Úžiny, tak na Cařihrad, vetovali tuto nabídku.²²³ Dohoda měla nakonec možnost nasadit vojsko o síle 81 000 mužů, což bylo o dost méně, než válečná rada požadovala.²²⁴ Vrchním velitelem pozemních jednotek byl zvolen generál Ian Hamilton.²²⁵

Zásadním problémem neúspěchu námořní operace byla, dle viceadmirála Cardena, nemožnost odstřelovat turecké pevnosti z bezprostřední blízkosti. Palba na malou vzdálenost by zajistila snadnější zaměření konkrétních cílů. Turecká děla, která měla stálé pozice, se dala zaměřit bez větších problémů. Problém činily mobilní dělostřelecké baterie, které mohly během chvíle změnit pozici. Toto ale nebylo možné provést za přítomnosti minových polí. Pokusy o vyčištění minového pole se neseťkaly s úspěchem. Minolovným člunům se nepodařilo odstranit miny, neboť byly neustále osvětlovány světlomety, které odhalovaly jejich pozice a představovaly snadný cíl, právě pro mobilní dělostřelecké baterie. Minolovným akcím asistovala řadová loď *Canopus*, které se nepodařilo světlomety zasáhnout. Po několika neúspěšných pokusech o likvidaci min během noci se přistoupilo ke změně taktiky.²²⁶

S novou taktikou přišel kontradmirál John De Robeck, který ve funkci vrchního velitele u Dardanel vystřídal fyzicky i psychicky vyčerpaného viceadmirála Cardena. Carden se rozhodl odstoupit.²²⁷ Dle De Robeckova plánu měly lodě během dne operovat vně úžiny a odstřelovat pevnosti v nejužším místě. V noci pak nastala práce pro minolovky. Akce se rozběhla 18.3. V první vlně vypluly lodě *Queen Elizabeth*, *Agamemnon*, *Lord Nelson* a *Inflexible*. Tyto čtyři silné lodě byly pověřeny palbou na vnitřní pevnosti Hamidiye 1, Rumeli-Mecidiye a na Hamidiye 2. Na křídlech plující *Prince George* a *Triumph* pálily na mobilní dělostřelecké baterie. Mobilní baterie na útok odpověděly a několik zásahů utřil *Agamemnon* a *Lord Nelson*, nedošlo ale k žádnému závažnému poškození ani u jedné ze zasažených lodí. U turecké obrany

²²³ Rusové se obávali obsazení Cařihradu Řeky, přišli by tak o značný vliv v této turecké metropoli.

²²⁴ V plánech operace se počítalo se 150 000 muži. Kromě 18 000 mužů 29. divize, byl k dispozici také australský a novozélandský sbor, zvaný také ANZAC o síle 34 000 mužů, námořní divize o 11 000 mužích, jedna francouzská divize čítající 18 000 mužů a ruský sbor o síle 47 600 mužů, celkem tedy 128 600 mužů. Rusové by v operaci zasáhly pouze pokud by byl ovládnut Cařihrad a Bospor.

²²⁵ HRBEK, 2. díl, s. 39-41.

²²⁶ KOSIARZ, Edmund, *Námorné bitky*, Bratislava 1984, s. 367.

²²⁷ Carden odstoupil 15.3.1915.

přetrvával stále stejný problém, a to tíživý nedostatek munice, který zapříčinil přerušení palby.²²⁸

V další fázi útoku útočily francouzské lodě *Gaulois*, *Charlemagne*, *Bouvet* a *Suffren*. Jejich úkolem bylo ostřelování tureckých pozic z co největší blízkosti. Na křídlech asistovaly lodě *Majestic* a *Swiftsure*. Opět se ozvalo řinčení tureckých děl, které ale netrvalo dlouho. V poslední fázi útoku bylo nasazeno celkem 6 lodí *Ocean*, *Albion*, *Irresistible*, *Vengeance* a *Majestic s Triumphem* na křídlech. Vše nasvědčovalo tomu, že útok byl úspěšný. Turecká vnitřní obrana dostala těžkou ránu a dle pozorovacích letounů se Turci stáhli z pevností Dardanos a Çemenlik.²²⁹

Po počátečních úspěších se štěstí v odpoledních hodinách začalo od dohodových lodí odvracet. Ve chvíli, kdy se francouzské lodě začaly stahovat, najel *Bouvet* na minu a po nečekaném výbuchu se potopila.²³⁰ Noc před zahájením tohoto útoku totiž turecký parník vytvořil novou řadu min, o které britské ani francouzské lodě neměly tušení. Po neštěstí *Bouvetu* nastal chaos. Minolovky, které byly z většiny obsazeny neprofesionálními námořníky, zpanikařily a začaly se stahovat zpět. Na tento zmatek doplatila loď *Gaulois*, která se i s ostatními francouzskými loděmi vydala na pomoc *Bouvetu*. Loď utrhla dva zásahy, ale podařilo se jí doplout k ostrovu Tenedos. Poté, co se francouzské lodě stáhly, pustili se do akce opět Britové, kterým se podařilo Turky opět umlčet a přenechat tak prostor minolovkám. Minolovky ale opět neuspěly kvůli obnovené turecké palbě. Několik zásahů inkasoval bitevní křižník *Inflexible* a rovněž se odporoučel na Tenedos. Mina se stala osudnou také pro řadovou loď *Irresistible*, která vypadla z bojové linie. Loď byla vážně poškozena a stala se pouhým neovladatelným kusem železa. Proud táhl loď až někam k asijským břehům, kde byla definitivně zničena tureckými dělostřelci. Kvůli vysokým ztrátám nařídil De Robeck návrat. „Černý pátek“ pro Dohodové loďstvo ale ještě neskončil. Během ústupu narazil na minu také *Ocean* a za několik hodin se potopil, bez větších ztrát na životech námořníků. Ani francouzský *Suffren* se nevyhnul poškození, následkem zásahu granátu. Operace opět nepřinesla žádné větší úspěchy. Počty zničených tureckých děl by se dal spočítat na prstech jedné ruky. Za to Dohoda přišla o 3 lodě a další 3 lodě musely projít rozsáhlými opravami. Turecké pevnosti nepřerušovaly palbu z důvodu těžkých ztrát, jak si mysleli Britové a

²²⁸ MELROSE, s. 120-123.

²²⁹ Tamtéž.

²³⁰ Posádku *Bouvetu* tvořilo 685 mužů, z toho se zachránilo pouhých 45.

Francouzi, ale z nedostatku dělostřelecké munice. Na druhou stranu největší škody na Dohodových lodích napáchaly miny, nikoliv pak palba z pevností. Lze tedy říci, že se velké úspěchy nedostavily ani na jedné straně. Pro dohodové loďstvo to znamenalo jakýsi začarovaný kruh. Lodě úžinou neproniknou, dokud nebudou odstraněny miny. Minolovkám ale znesnadňovaly práci stále přítomné mobilní dělostřelecké baterie, které bylo možné vyřadit z provozu pouze pozemními jednotkami. Po té, co se De Robeck oklepal z těchto žalostných výsledků, nejprve uvažoval o dalším útoku, nakonec ale změnil názor, i když Churchill přislíbil posily v podobě řadových lodí *Queen*, *Implacable*, *London* a *Prince of Wales*, Francouzi přispěli řadovou lodí *Henri IV*. První lord admirality byl stále přesvědčen, že je možné dosáhnout úspěchu jen v čistě námořní operaci. Nepodařilo se mu však k dalšímu útoku přesvědčit i viceadmirála De Robecka.²³¹

6.7 Vylodění na Gallipoli

Po předložení několika plánů na vylodění byl schválen plán, dle kterého mělo dojít k vylodění na šesti místech jižní části poloostrova Gallipoli. Vypracovat plán pro tak rozsáhlou operaci nebylo vůbec jednoduché, natož když vojenští plánovači měli jen minimum informací o podobě poloostrova Gallipoli, jaký je terén, jaké jsou turecké pozice. Cílem operace bylo určeno ovládnutí výšin Açıbaba, které byly důležité z hlediska ovládnutí pevností v nejužším místě úžiny. Pláže určené pro vylodění byly označeny posledními písmeny v abecedě.²³² Jako krycí manévr bylo naplánováno vylodění Britů na šíji Bolayir a francouzských jednotek nedaleko pevnosti Kumkale. Dohodové mocnosti nasadí do akce na 80 000 mužů a asi 160 děl pod velením generála Hamiltona.²³³ Podporu pozemnímu útoku poskytne flotila viceadmirála De Robecka.²³⁴

Pozemní operace začala pět týdnů po nezdařených námořních akcích. Vylodění tak naprosto ztratilo moment překvapení a Turci se na vylodění mohli důkladně připravit. Pozemní operace byla odstartována 25. 4. 1915 v ranních hodinách, kdy francouzské lodě zahájily palbu na okolí pevnosti Kumkale. Po dělostřelecké přípravě

²³¹ KOSIARZ, s. 367.

²³² Na plážích S, V, W, X a Y se vylodili vojáci 29. divize. Na pláži Z se vylodí jednotky ANZAC. Pláž S se nachází ve východní části zátoky Morto, pláž V západně od pevnosti Seddülbahir, W mezi mysy Helles a Tekeburn, X severně od mysu Tekeburn, Y na úpatí Açıbaba, pláž Z se nachází po obou stranách mysu Gabatepe. Plán pro vylodění zobrazen v přílohách (mapa číslo 2).

²³³ Generál Hamilton ve společnosti admirála De Robecka a admirála Keyese v příloze (obrázek číslo 14).

²³⁴ KEEGAN, s. 193-194.

přišly na řadu francouzské jednotky, které se v této oblasti vylodily. Francouzi zprvu rychle postupovali, ale po úspěšných protivníkových útocích, byl francouzský postup zastaven. Generál Hamilton 27. 4. nařídil akce u Kumkale zastavit a přesunout jednotky na Gallipoli, kde budou bojovat po boku 29. divize, která se vylodila ve stejnou chvíli jako francouzské jednotky.²³⁵

Vylodění 29. divize probíhalo v zátocě Morto, pláž určená k vylodění měla označení S. O dělostřeleckou přípravu zde postaraly bitevní lodě *Lord Nelson*, *Cornwallis* a *Vengeance*. Vylodění v zátocě Morto se uskutečnilo dle stanoveného plánu bez velkých ztrát, neboť zde Turci sice byli připraveni, ale jejich jednotky nebyly početné. Jednotky Dohody se zde dokázaly definitivně uchytit.²³⁶

Nejvíce Turků bylo soustředěno na jižním cípu poloostrova. Německý generál Liman von Sanders, zde nechal vybudovat důmyslnou obranu. Sanders si byl jist, že ke spojeneckému vylodění dojde právě zde. V několika řadách byly rozmístěny zátarasy z ostnatého drátu a na výhodných pozicích byla ukryta kulometná hnízda. Pláž V rozléhající se mezi mysem Helles a pevností Seddülbahir, se nacházela v místech, kde byla turecká obrana velmi silná. Probíhaly zde velmi tvrdé boje.²³⁷

Kromě připravené turecké obrany se vojáci 88. brigády 29. divize museli vypořádat také s těžkými přírodními překážkami. Pláž V byla obklopena vysokými skalnatými útesy, na kterých vyčkávala připravená turecká obrana. Turci byli dobře skryti a přípravná palba z *Albionu* jim způsobila jen velmi malé ztráty. Vylodující se vojáci z parníku *River Clyde* byli nuceni bojovat s rozbouřeným mořem a mnoho jich bylo postříleno, ještě než se dokázali dostat na pláž. Vylodění první vlny se změnilo v masakr, ale v podpalubí *River Clyde* byl ještě velký počet mužů. Další pokus o vylodění zbylých vojáků proběhl již pod rouškou tmy.²³⁸ Turecké kulometry mlčely a tak se vojákům podařilo uchytit se na pláži a postupovat dále za podpory *Queen Elizabeth*, *Cornwallisu* a *Albionu*. I přes obrovské počáteční problémy, se britské jednotky dokázaly zmocnit pevnosti Seddülbahir a stejnojmenného městečka.²³⁹

²³⁵ PALMER, s. 238.

²³⁶ HEŘTOVÁ, s. 182-185.

²³⁷ CALLWELL, Charles, *The Dardanelles*, Boston, New York 1919, s. 49.

²³⁸ HAMILTON, Ian, *Gallipoli Diary. Vol. 1*, London 1920, s. 134-135.

²³⁹ NEVINSON, s. 95– 100.

Pláž W se nacházela mezi mysem Helles a mysem Tekke Burnu. Přírodní podmínky na pláži W byly téměř ideální k vylodění, i proto Turci zde s vyloděním počítali a byli připraveni na pozicích. Sanders, zde nechal vybudovat velmi silná obranná postavení skládající se z maskovaných kulometů a železných zátarasů spojenými ostnatými dráty. Turecká palba o sobě dala vědět ve chvíli, kdy vylodovací čluny přirazily ke břehu. První vlna vyloděných vojáků byla pobita téměř do jednoho muže. Poslední vlna vojáků se vylodila v malé zátocce pod vrcholem Gaba Tepe, v blízkosti pláže určené pro vylodění.²⁴⁰ Zde se vojáci téměř nepozorovaně vylodili a vrhli se proti tureckým zákopům. Britům se podařilo prolomit tureckou obranou a zaujmout stanovené cíle. Další vlna útoku směřující na ačibabské výšiny byla ale odražena. Britům se nepodařilo probít se dále a zničit turecké dělostřelecké baterie. Díky tomu, že obráncům již došla munice, se 29. divizi podařilo na pláži pevně uchytit.²⁴¹

Výborné pozice pro krycí palbu měly řadové lodě při vylodění na pláži X. Krycí palba z *Implacable*, *Dublinu* a *Swiftsure* zasahovala turecké pozice celkem snadno, a tak se zde vylodění hraničářského pluku 29. divize obešlo téměř beze ztrát. Vystrašení turečtí vojáci se krčili v zákopech, do kterých dopadal jeden granát za druhým. Během noci se Turci stáhli a britští hraničáři obsadili bývalé turecké pozice²⁴²

Nejseverněji položeným místem pro vylodění další části vojsk 29. divize byla pláž s označením Y. Pláž se nacházela nedaleko městečka Krithia a pevnosti Krithia, kde byly přítomny turecké dělostřelecké baterie. V případě úspěchu na tomto úseku, by se britská pěchota dostala až k nejužšímu místu úžiny, zde hrozilo nebezpečí z protějšího břehu v podobě pevnosti Dardanos. Muži s vylodovacími čluny na palubách lodí *Amethyst* a *Sappshire* se blížili k určené pláži. K dělostřelecké palbě byla připravena i loď *Goliath*. Vylodění proběhlo rychle a bez problémů. Turci se zatím neozývali. Jedinou další překážku představoval skalnatý útes. Sanders, totiž nepočítal s tím, že k vylodění dojde i na tomto místě, neboť zde byl velmi těžký terén. Turci se ale rychle zmobilizovali a začali britské vojáky zasypávat granáty z baterií okolo výšin Açıbaba.²⁴³ Do boje se přidala také předsunutá 9. turecká divize a děla z pevnosti Dardanos. Vojáci Dohody utrpěli těžké ztráty a museli se stáhnout zpět. Takový byl

²⁴⁰ Příprava na vylodění a vylodovací čluny zobrazeny v přílohách (obrázek číslo 8 a 9).

²⁴¹ CALLWELL, s. 69-75.

²⁴² HRBEK, 2. díl, s. 54-55.

²⁴³ HAMILTON, Vol. 1, s. 134.

výsledek první bitvy o Krithii. Přeživší vojáci se nalodili zpět na vylodovací čluny, které se vydaly k čekající lodím *Goliath*, *Dublin*, *Amethyst* a *Sapphire*.²⁴⁴

Sboru ANZAC, pod vedením generála Birdwooda, byla určena pláž s označením Z na sever od mysu Gabetepe. Australské a novozélandské jednotky měly dosáhnout městečka Maidos, útočit na turecké pozice z boku a vyčkat příchodu 29. divize z jihu. Muži sboru ANZAC byli ve výcviku podrobováni tvrdému drilu generála Birdwooda a byli tedy považováni za velmi psychicky i fyzicky silné muže, kteří jsou natěšeni do boje. K vylodění na pláži Z byly přiděleny lodě *Triumph*, *Prince of Wales*, *London* a *Queen*. Vylodění sboru ANZAC ale provázela smůla již od první chvíle. Kvůli navigační chybě se sbor vylodil o kilometr severněji, než bylo určeno.²⁴⁵ Australsko-novozélandské jednotky se vylodily na plážičce pod příkrými skalnatými útesy. Útes se vojákům podařilo rychle zdolat, protože Turci v tomto úseku neměli skoro žádnou obranu.²⁴⁶ Terén, ve kterém se nyní jednotky pohybovaly, byl velmi obtížný, složený z mnoha vrcholků, roklí a slepých uliček. V takovémto terénu bylo nemožné udržet organizované formace.²⁴⁷

Zanedlouho se ale vojáci museli krýt před palbou turecké řadové lodě *Turgut Reis*. Až palba z britské lodě *Triumph* donutila *Turgut Reis* odplout do bezpečí. Netrvalo dlouho a Turci obnovili palbu na pozici sboru ANZAC, ti utrpěli těžké ztráty. Tureckou palbu ještě podpořily jednotky turecké 19. divize pod vedením, Mustafy Kemala,²⁴⁸ který byl v této době ještě pouhým divizním velitelem. Kemal si v této době získal oblibu u Sanderse a společně vedli útok proti sboru ANZAC. Proti australsko-novozélandským jednotkám stála nejlepší turecká divize 5. turecké armády. Mezi sborem ANZAC a tureckou 19. divizí probíhaly těžké boje, které přinesly obrovské ztráty na obou stranách. Generál Birdwood viděl jako jediné východisko z této situace stažení svých jednotek. Generál Hamilton ústup neodsouhlasil a nařídil držet se za každou cenu. Menší úlevu přinesla pro australský a novozélandský sbor až podpůrná palba z *Queen Elizabeth*. Palba z *Queen Elizabeth* drtící turecké pozice opět dodala

²⁴⁴ NEVINSON, s. 107-109.

²⁴⁵ Vylodění sboru ANZAC mělo proběhnout v naprosto neznámém terénu. Britové měli k dispozici jen několik nekvalitních snímků a staré mapy.

²⁴⁶ Sanders počítal s tím, že k vylodění dojde v Saroské zátocce.

²⁴⁷ KEEGAN, s. 195-197.

²⁴⁸ Mustafa Kemal zvaný též Atatürk, otec Turků, se po úspěšné obraně na Gallipoli stal tureckým národním hrdinou. Jeho získaná sláva mu umožnila postavit se sultánovi Mehmetovi VI. a stát, prvním tureckým prezidentem a budoval moderní stát. Portrét Mustafy Kemala je součástí příloh (obrázek číslo 16).

vyčerpaným vojákům odvalu i chuť bojovat. Dorazily také posily v podobě čtyř praporů britské námořní pěchoty. V následujících dnech probíhaly pokusy o průlom na obou stranách. K žádným velkým postupům nedošlo ani na jedné straně. Situace na Gallipoli se postupně začala podobat situaci na západní frontě, kdy se boje proměnily v zákopovou válku. Vylodění tedy proběhlo podle připraveného plánu, nicméně žádné z jednotek se nepodařilo proniknout hlouběji do vnitrozemí.²⁴⁹

6.8 Zákopová válka na Gallipoli

Na počátku května byla zahájena nová spojenecká ofenzíva. Rozhořela se druhá bitva o Krithii. Opět docházelo k velmi prudkým bojům s vysokými ztrátami na obou stranách. Vojska opět nedokázala prorazit turecká obranná postavení a byla nucena stáhnout se zpět. Další spojenecká ofenzíva proběhla až v prvních červnových dnech a vyústila třetí bitvou o Krithii. V červnové ofenzívě se podařilo dohodovým vojákům prorazit a postoupit asi 730 m, za cenu asi 6000 mužů. Po skončení této ofenzívy Londýn rozhodl o posílení Hamiltonova vojska o 3. divize. Posily byly odeslány i flotile viceadmirála De Robecka v podobě 2 křižníků, 14 monitorů a 8 ponorek. Dále byla naplánována nová a také rozhodující ofenzíva, která má být zahájena v srpnu. Nové ofenzívě předcházely ještě další boje na mysu Helles. V těchto bitvách na přelomu června a července se Dohodě podařilo postoupit o 100 – 500 m.²⁵⁰

S problémy nepohyblivé války v zákopech přibývalo mnoho dalších problémů.²⁵¹ Vojákům Dohody se rapidně horšilo zásobování potravinami a pitnou vodou. V teplých letních měsících se jídlo rychle kazilo. Velký problém byl také s těly mrtvých vojáků. Na pohřbívání padlých nezbýval čas ani energie a těla se v horkém počasí rychle rozkládala. K tomu se přidaly ještě problémy s hygienou, která byla rovněž na otřesné úrovni. Ve spojeneckých i tureckých zákopech se rychle šířily různé infekce.²⁵² S nedostatkem munice i zbraní se museli vyrovnávat vojáci na obou stranách.²⁵³ Dalším problémem bylo pro Dohodu získávání posil. Hamilton si posily

²⁴⁹ HEŘTOVÁ, s. 202-211.

²⁵⁰ BOHUCKÝ, s. 256-265.

²⁵¹ Podoba pláží na Gallipoli je k dispozici v přílohách (obrázek číslo 10 a 11). Tradiční podoba zákopu je rovněž v přílohách (obrázek číslo 12).

²⁵² Tamtéž.

²⁵³ Dohoda považovala za hlavní bojiště západní frontu, proto zásobování pro Dardanely bylo nedostatečné. Turci trpěli nedostatkem munice po celou dobu bojů na Gallipoli.

vždy musel doslova vyprosit, zatímco Turci na poloostrov stahovali vojska, odkud se dalo.²⁵⁴

6.9 Námořní akce v době pozemní operace

Vedle probíhající pozemní operace na Gallipoli, samozřejmě nezapomněla ani De Robeckova flotila, která podporovala vojsko ostřelováním tureckých pozic a dále prováděla blokádu tureckého pobřeží ve Středozemním moři. Ale ani turecké námořnictvo za podpory německých ponorek nezapomnělo. Tureckému torpédoborci *Muavenetimilliye* se podařilo proniknout úžinou a v zátocě Morto úspěšně napadnout řadovou loď *HMS Goliath*, která se během okamžiku potopila. Z důvodu nebezpečí německé ponorky *U 21*, která se přesunula do Středozemního moře, byla od Dardanel odvolána bitevní loď *Queen Elizabeth*. Jako náhrada připluly lodě *Exmouth* a *Venerable*. Po neúspěšných útocích na *Swiftsure* a *Vengeance*, si *U 21* si na své konto připsala úspěšný útok na loď *Triumph*, která se potopila. Další úspěch sklídila *U 21* při zásahu lodě *Majestic*, která rovněž klesla ke dnu. Potopením lodě *Majestic* úspěchy *U 21* skončily, neboť se dohodové lodě stáhly na Mudros a *U 21* se přesunula do Marmarského moře. Působení německých ponorek výrazně zhoršilo situaci Dohody v zásobování, protože ponorky často útočily na zásobovací lodě.²⁵⁵

I Dohoda se spoléhala na své ponorky. V polovině dubna 1915 se o průnik úžinou pokusila ponorka *E 15*, doplatila však na silný proud, který ponorku vynesl na mělčinu, kde se stala snadným cílem pro turecká děla. Úspěšný průnik Dardanelami zaznamenala až australská ponorka *AE 2*, ale neuspěla při útoku na turecké řadové lodě.²⁵⁶ *AE 2*, byla Turky objevena a posádka padla do zajetí. Úspěšné proplutí úžinou a úspěšný útok zaznamenala ponorka *E 14*, která se zasloužila o potopení dělového člunu *Nurülbahir* a těžké poškození transportní lodě *Gülçemal*. Ponorce *E 14* se podařilo dostat se úžinou zpět a zakotvit na Mudrosu. Další ponorkou, která dokázala proniknout úžinou, byla ponorka *E 11*. Největším úspěchem *E 11* bylo potopení tureckého parníku *Panderma*, převážející několik tisíc dělostřeleckých granátů, které klesly na dno

²⁵⁴ Posily odesílány na Gallipoli se většinou skládaly z nezkušených mladých mužů, dobře vycvičení vojáci byli odesíláni hlavně do Francie. Turci měli problém s ngramotností vojáků, mnoho důstojníků neumělo číst ani psát a komunikace mezi jednotkami tak byla velmi obtížná.

²⁵⁵ HRBEK, 2. díl, s. 57-59.

²⁵⁶ Jednalo se o lodě *Turgut Reis* a *Barbaros Hayreddin*.

Marmarského moře.²⁵⁷ Další větší úspěchy, kromě potopení řadové lodě *Barbaros Hayreddin* ponorkou *E 11*, již ponorky Dohody po zbytek roku 1915 nezaznamenaly.²⁵⁸

6.10 Další průběh bojů na Gallipoli a situace v Londýně

Probíhající pozemní operace uvázla na mrtvém bodě. Probíhala zde zákopová válka a boje o každý metr. Generál Hamilton žádal o zaslání čerstvých jednotek, což opět vedlo k ostrým diskuzím mezi britskými politiky. Došlo k oživení sporu mezi prvním lordem admirality Churchillem a prvním námořním lordem Fisherem. Lord Fisher se obával především toho, že Churchill bude chtít posílit flotilu operující u Dardanel, čímž by oslabil loďstvo operující v Severním a Baltském moři. Fisherovy obavy se naplnily. Churchill opravdu požádal o přesun dalších lodí k Dardanelám. Fisher na Churchillův požadavek reagoval demisí.²⁵⁹

Hlavními protivníky Dardanelské operace byli konzervativci. Aby se předešlo dalším sporům, nabídl ministerský předseda Asquith, poprvé v britských dějinách, ustanovení koaliční vlády. Koaliční vláda vznikla 25. 5. 1915. Liberálové si udrželi křeslo ministerského předsedy, dále ministerstvo zahraničí a financí.²⁶⁰ Lord Fisher se na svůj úřad již nevrátil a jeho místo, prvního námořního lorda, obsadil, do této doby působící jako druhý námořní lord, Hamilton. Po té, co byla definitivně ustanovena koaliční vláda se prvním námořním lordem stal Henry Jackson.²⁶¹ Ve funkci prvního lorda admirality vystřídal Churchilla²⁶² Arthur Balfour.²⁶³

Jeden z prvních kroků koaliční vlády bylo nahrazení válečné rady dardanelským výborem. Dardanelský výbor rozhodl pro pokračování operace na Gallipoli. Generál Hamilton, posílený o 3 pěší divize a křižníky *Endymion* a *Theseus*, byl pověřen k provedení nového útoku. Hamilton se rozhodl zahájit nový útok vyložením v zátocě Suvla severně od pozic sboru ANZAC.²⁶⁴ Jako krycí manévr má souběžně s výsádkem

²⁵⁷ Tamtéž, s. 59-61.

²⁵⁸ Ponorkám Dohody se podařilo zničit na desítky různých parníků, plachetnic a dalších plavidel.

²⁵⁹ PONTING, s. 167-168.

²⁶⁰ Funkci premiéra zastával dále Asquith, v čele ministerstva zahraničí stál Grey a post ministra financí si udržel Lloyd George.

²⁶¹ HAFFNER, s. 56-57.

²⁶² Winston Churchill dále působil jako kancléř lancasterského vévodství.

²⁶³ Konzervativní politik působící ve válečné radě.

²⁶⁴ Vyobrazení zátoky Suvla k nahlédnutí v přílohách (obrázek číslo 15).

v zátocce probíhat ofenzíva na jižním cípu poloostrova. Jednoty, které se vylodí v zátocce Suvla by se měly spojit se sborem ANZAC a odříznout tak Turky od ústupových cest.²⁶⁵

Zátoka Suvla přinášela příznivé prostředí pro vylodění. Za rovnou pláží se tyčily výšiny zvané Kocacimantepe. K obsazení těchto výšin mělo dojít bezprostředně po vylodění. Aby se IX. britský armádní sbor pod velení Stopforda mohl nepozorovaně vylodit, byl v jižní části fronty veden nový útok. Útok proběhl úspěšně a spojenci dokázaly prolomit některá turecká postavení a postoupit až o kilometr. Dalším krycím manévrem byl útok na Lone Pine, který provedly australsko-novozélandské jednotky. U Lone Pine dokázali ANZACové donutit Turky aby se stáhli. Dalším úkolem pro odvážné Australany a Novozélandčany bylo obsazení vrcholů Sari Bahir. V případě úspěchu, by došlo ke snadnému propojení s britskými jednotkami v zátocce Suvla. ANZAC zahájil útok 6.8. Postup jednotek ztěžoval hlavně obtížný a neznámý terén a jednotky nabíraly časovou ztrátu. Zpoždění bylo zásadní. Během noci 7.8. zahájil ANZAC útok, již proti připraveným obráncům, kteří se vlivem zpoždění stačili zformovat. Sbor ANZAC se na krátko dokázal udržet na Hoře Q, ale za nedlouho byl zase vytlačen na původní postavení. V turecké obraně se zde opět vyznamenal Mustafa Kemal.²⁶⁶

Ve stejnou dobu, 6.8., jako útok ANZACu bylo zahájeno vylodění 9. britského sboru na třech místech v zátocce Suvla.²⁶⁷ Vylodění bylo narušeno jen občasným výbuchem tureckého granátu a tak se vojáci uchytili na pláži poměrně snadno. Turecká obrana byla zde tvořena jen málo početným oddílem. V první vlně byla z transportních člunů vysazena 11. divize. Hlavními cíli útoku byly výšiny zvané Lala Baba a vyvýšenina nazvaná Hill 10.²⁶⁸ K břehu zatím přirážely další a další čluny a mezi jednotkami na pobřeží vznikala zmatek. Výšiny Lala Baba byly úkolem pro 32. a 33. brigádu 11. divize. Vršek Lala Baba byl po překonání těžkého terénu bez problémů obsazen. Hillu 10 se měla zmocnit 34. brigáda. Hlavní problém opět nastal při orientaci noční krajinou. Nikdo z velících důstojníků si nebyl jist, kde přesně Hill 10 hledat, a tak došlo k obsazení nějakého vršku, který za Hill 10 považovali.²⁶⁹

²⁶⁵ HRBEK, 2. díl, s. 64-67.

²⁶⁶ CALLWELL, s. 195-202.

²⁶⁷ Pláže byly označeny písmeny A, B a C.

²⁶⁸ HAMILTON, Ian, *Gallipoli Diary*. Vol. 2, London 1920, s. 61-62.

²⁶⁹ Tamtéž, s. 214-215.

V okolí Suvelské zátoky se nacházely 3 turecké prapory, které nebyly na vylodění britských jednotek připravené. Liman von Sanders vůbec netušil, co Hamilton chystá. Až po spatření spojeneckých lodí v této oblasti Sandersovi vše došlo. Sanders nařídil okamžitý přesun 7., 11. a 12 turecké divize z jižní části poloostrova do oblasti zátoky. Probíhal také přesun tureckých jednotek ze severu.²⁷⁰ Turecké divize mířící z jihu mohou ale dorazit nejdříve 8. srpna. Sandersovi tak nezbývá než vyčkat protivníkovi chyby.

Během noci 6.8. se dostane na břeh i 10. britská divize. Během 7.8. 34. brigáda konečně dosáhne Hillu 10. Pláže dokázali Britové zajistit a velitel jednotek v zátoce Suvla Stopford poručil začít budovat zákopy. Další rozkazy generál-poručík Stopford nevydal a dopřával vojákům odpočinek. Zatímco ANZACové ztráceli jednoho muže za druhým u Sari Bairu, Britové se povalovali na plážích v zátoce. Generál Hamilton, nyní sídlící na ostrově Imbros, začínal být znepokojen, neboť zatím nedostal žádnou zprávu, jak vylodění probíhá. Později se komunikace zlepšila. Hamilton byl překvapen, když zjistil, že ještě není v britských rukou pohoří Tekke Tepe. Hamilton odeslal do zátoky podplukovníka Aspinalla, aby zjistil, jaká je skutečná situace. Poté, co se Hamilton dozvěděl, že se mužstvo zatím nehnulo z invazních pláží, okamžitě se do zátoky vypravil i on sám.²⁷¹ Hamilton rozkázal útok na Tekke Tepe. Na to již bylo pozdě. Stopford promarnil jedinečnou šanci využít momentu překvapení. V téhle chvíli již byly na místě turecké posily vedeny Mustafou Kemalem. Britům se sice podařilo postoupit o kousek na sever, ale pouze v řádech desítek až stovek metrů. ANZACové čelící jednomu tureckému útoku za druhým marně čekali na příchod Britů.²⁷²

Hamilton přemýšlel, jak ven z této téměř bezvýchodně situace. Do zátoky Suvla se v polovině srpna přesunou z mysu Helles některé jednotky 29. divize. Hamilton stanovil jako cíl nového útoku vrchy Kiretech Tepe a Scimitar Hill odkud vedla cesta k Anafortské planině a dále k Sari Bairu.²⁷³ Ale ani tato nová ofenzíva nepřinesla očekávaný úspěch. Bojovalo se o každý metr. Z důvodu husté sítě a promíšenosti zákopů nebylo možné využít dělostřelectvo, neboť hrozil zásah do vlastních řad. Probíhaly boje na bodáky podporovány kulometnou přípravou. Podobu bojů na Gallipoli popsal plukovník John Milbank: „*Měli bychom dobýt pevnůstku, ale já nevím,*

²⁷⁰ HEŘTOVÁ, s. 229-231.

²⁷¹ HAMILTON, Vol. 2, s. 126-127.

²⁷² BOHUCKÝ, s. 256-265.

²⁷³ HAMILTON, Vol. 2, s. 127-128.

kde je, a nemyslím, že by to někdo jiný věděl. Ale v každém případě máme jít dopředu a zaútočit na všechny Turky, které potkáme.“²⁷⁴

I přes nepodařený útok v zátocě Suvla, generál Hamilton neztrácel naději a žádal o zaslání dalších posil. Z požadovaných 95 000 vojáků bylo na Gallipoli odesláno jen 25 000 mužů. Ale ani přes příchod nových sil se nepodařilo situaci na gallipolské frontě nějak změnit. Jen umírali další a další muži v nesmyslných bojích o každý kousek zpustlé země.²⁷⁵

6.11 Evakuace Dohodových jednotek z Gallipoli

Poslední pokus o průlom a následné obsazení poloostrova Gallipoli skončilo pro Dohodu neúspěchem. V důsledku této porážky se v Londýně začalo otevřeně hovořit o možnosti evakuace. Všem členům Dardanelského výboru bylo rovněž jasné, že nelze dosáhnout úspěchu pouze pomocí loďstva. Důvody pro evakuaci hovořily jasně. Sbor ANZAC se nacházel v bezvýchodné situaci, jejich pozice nebylo možné dlouhodoběji udržet. Dalším závažným problémem byl žalostný nedostatek zásob potravin, munice a dalšího vojenského materiálu.²⁷⁶ Dohoda ztratila při bojích na Gallipoli velký počet mužů, které nebylo možné nahradit, protože k dispozici nebyl dostatečný počet vycvičených jednotek.²⁷⁷

Neúspěch dohodové ofenzívy v zátocě Suvla vedl k definitivnímu příklonu Bulharska na stranu Centrálních mocností. Hlavním zájmem Bulharska se stala porážka Srbů a zisk Makedonie.²⁷⁸ Se vstupem Bulharska do války rostly i obavy Řecka,²⁷⁹ které požaduje otevření soluňské fronty a podporu vojsk Dohody o síle 150 000 mužů. Pro Brity je to nelehká situace. Nové jednotky, které by bylo možné poslat do Řecka, momentálně nebyly k dispozici. Tak opět vyvstala otázka, co s vojáky na Gallipoli. Řecko ale nakonec zůstává neutrální. Do Řecka byl odeslán jen francouzsko-britský expediční sbor. Dále byla z Gallipoli do Soluně odeslána 10. britská divize a asi čtvrtina

²⁷⁴ Tamtéž.

²⁷⁵ HEŘTOVÁ, s. 241-243.

²⁷⁶ Hlavním bojištěm byla po První světovou válku západní fronta. Vojsko na Gallipoli tak nemohlo získávat zásoby na úkor zásob určených pro západní frontu.

²⁷⁷ HRBEK, 2. díl, s. 67-68.

²⁷⁸ Bulharsko mělo Makedonii ve své správě v 2. balkánské válce v roce 1913.

²⁷⁹ V Řecku vládl král Konstantin, premiérem byl Venizelos.

Francouzů. Srbsko se nedokázalo ubránit nové ofenzívě Centrální mocností a v říjnu roku 1915 bylo poraženo.²⁸⁰

Na podzim 1915 bylo ukončeno velení generála Iana Hamiltona v gallipolské operaci. Novým velitelem se stal Charles Monro. Až do příjezdu generála Monroa na Gallipoli je vrchním velením pověřen velitel ANZACů generál-poručík Birdwood. Generál Hamilton nikdy nepřestal věřit, že je možné dosáhnout konečného vítězství. Dle jeho mínění, bylo třeba získat jen dostatek čerstvých posil.²⁸¹ Generál Monro provedl krátkou prohlídku podmínek panujících na Gallipoli a ministra Kitchenera informoval těmito slovy: „*Vojáci nezvládají snášení námahy. Jsme konfrontováni s Turky ve skvělých zákopech, mající na své straně veškeré výhody polohy a pozorování našich přesunů. Pláže jsou vystaveny dělostřelecké palbě. Je možný pouze čelní útok a není zde místo pro další divize, ani dělostřelectvo.*“²⁸² Po tomto prohlášení opustil Monro Gallipoli a vrchní velení bylo opět v rukou Birdwooda.²⁸³

V Londýně se rozhořely spory o dalším osudu vojáků na Gallipoli. Hlavními zastánci v pokračování operace byli Asquith, Balfour, Kitchener a samozřejmě Churchill. V této chvíli se objevil ještě plán nového námořního útoku. Koncepti nového útoku vytvořili kontradmirál Wemyss a komodor Keyes. Všechny úvahy o provedení nového pokusu o obnovení námořní operace zastavil lord Kitchener, který v listopadu navštívil gallipolské bojiště. Kitchener se na Mudrosu sešel s viceadmirálem De Robeckem. De Robeck zamítl nový návrh Wemyse a Keyese a rovněž se přiklonil k evakuaci. Kitchener byl po návratu přesvědčen, že je nutné provést evakuaci zátoky Suvla a sboru ANZAC. Proti Kitchenerovi se ozvaly další důvody pro pokračování v operaci. V případě evakuace by došlo k uvolnění tureckých divizí v oblastech, které by byly evakuovány. Uvolněné turecké divize by mohly zasáhnout do bojů proti Rusům na Kavkaze či proti britským jednotkám na Středním východě. Na Gallipoli mají být dokonce odeslány jednotky ze Soluně, proti tomu se ale postaví Francie. Nakonec je

²⁸⁰ KEEGAN, s. 200-202.

²⁸¹ Hlavní štáb sídlící na ostrově Imbros, odeslal do Londýna memorandum, ve kterém žádalo zaslání posil o síle 250 000 mužů. I tento fakt napomohl přesvědčení Londýna, že je nutné Dardanelskou operaci zrušit.

²⁸² BOHUCKÝ, s. 263-264.

²⁸³ Monro byl odvelen do Soluně. Velení ANAZACů převzal po Birdwoodovi Godley.

rozhodnuto, že přece jen dojde k zahájení evakuace ze zátoky Suvla a zátoky ANZACů.²⁸⁴

Evakuace bojiště Suvla a evakuace australsko-novozélandských jednotek byla zahájena v polovině prosince. Zajištěním evakuace byl pověřen viceadmirál Wemyss, který ve funkci nahradil vyčerpaného De Robecka. Provést evakuaci v takovém rozsahu nebylo jednoduché a nebylo možné využít zkušenosti z podobné situace, protože se jednalo o první evakuaci v takovém rozsahu.²⁸⁵ V první fázi evakuačního plánu byli evakuováni vojáci ze zátoky Suvla a zátoky ANZACů. Evakuace proběhla v nočních hodinách za naprostého ticha. Turci se neznepokojovali ani přítomností lodí u pobřeží, zůstávali přesvědčeni, že Spojenci připravují novou ofenzivu. Když se o něco později turečtí vojáci odvážili vylézt ze zákopu, již nenarazili na jediného spojeneckého vojáka. Po úspěšném stažení ANZACů a Britů od Suvly, bylo rozhodnuto i pro evakuaci mysu Helles.²⁸⁶

Evakuaci u mysu Helles komplikovalo turecké dělostřelectvo a následný útok turecké pěchoty. Úspěch evakuace u mysu Helles zajistila palba z lodí Dohody. Do 9. 1. 1916 byl evakuován sbor ANZAC, jednotky ze zátoky Suvla i mysu Helles. Evakuace byla skvělou souhrou příznivého počasí, perfektní organizace a skvělé disciplíny evakuovaných mužů. Výborně provedená evakuace se tak bohužel stala jedinou stoprocentně provedenou akcí na Gallipoli. Dohoda zde ztratila na 250 000 - 26000 mužů, 6 řadových lodí, 7 ponorek. Turecko přišlo asi o 251 000 vojáků, řadovou loď a torpédoborec.²⁸⁷ Počet tureckých obětí, ale nikdy nebyl přesně vyčíslen, počet 251 000 je nutné brát pouze jako orientační údaj, protože některé zdroje uvádějí číslo až jednou tak vysoké. Úspěšná obrana Gallipoli znamenala pro Turky obrovské vítězství.²⁸⁸

²⁸⁴ Tamtéž.

²⁸⁵ Do evakuačního plánu bylo nutné zahrnout na 130 000 vojáků, přibližně 400 děl, 10 000 vozidel a zvířat a nespočet dalších zásob a vojenského materiálu.

²⁸⁶ HEŘTOVÁ, s. 243-249.

²⁸⁷ KEEGAN, s. 198-199.

²⁸⁸ PALMER, s. 239.

7 ÚSTUP ZE SLÁVY A NÁVRAT DO VRCHOLNÉ POLITIKY

7.1 Winston Churchill a operace Gallipoli

Ještě předtím, než se Velká Británie ocitla ve válečném stavu s Tureckem, uvažoval Churchill o možnosti vedení námořního útoku na Úžiny a pozemního útoku na poloostrov Gallipoli. Jako cíl operace byla určena hlavní turecká metropole Cařihrad. Plán byl vypracován na počátku září roku 1914 a počítal s obojživelnou operací. I přesto Churchill nechal prověřit možnosti útoku pouze za pomoci válečného loďstva. Admiralita zastávala názor, že není možné dosáhnout úspěchu bez rizika velkých ztrát. Navzdory názorům admirality, nařídil Churchill 3.11. zkušební bombardování pevností v Dardanelách. Tímto činem chtěl Churchill zřejmě ukázat svým admirálům, jak účinný by mohl být rychlý a překvapivý útok na turecké pevnosti. Několik minut trvajících ostřelování však přilákalo pozornost Turků i jejich německých poradců a odhalilo britské záměry.²⁸⁹

Otázka Dardanel byla projednávána již na prvním jednání válečné rady. Churchill společně s prvním námořním lordem Fisherem patřili mezi zastánce obojživelné operace. Ministr války Kitchner své kolegy upozornil, že prozatím nejsou k dispozici žádné dostatečně vycvičené jednotky, které by mohly být při dobývání Gallipoli nasazeny. Ač byl Churchill zprvu zastáncem kombinované operace, o několik dní později tomu bylo zcela jinak. Jedním z důvodů byla prosba ruského velkoknížete Nikolaje, který žádal odlehčení tlaku na ruské jednotky bojující na Kavkaze. Ovládnutím Dardanel by se Spojenci dostali do velké šance vyřadit Turecko z války. V neposlední řadě je nutné zmínit také Churchillovu touhu po úspěchu a slávě. V prvních měsících války britské námořnictvo nenaplňovalo pozici nejsilnější námořní velmoci.²⁹⁰ Úspěšnou námořní operací by Churchill zlepšil jak svojí osobní reputaci, tak reputaci celého britského válečného loďstva.²⁹¹

Churchill se s nadšením a horlivostí vydal vstříc nové příležitosti. Nyní bylo nutné vypracovat plán námořního útoku, který by dokázal překonat nedůvěru v řadách

²⁸⁹ ROSE, s. 99-105.

²⁹⁰ Britská veřejnost nebyla spokojena s tím, jak si loďstvo vede. Nespokojenost zapříčinil únik *Goebenu* a *Breslau*. Hromadily se také úspěchy německých ponorek. V bitvě u Coronel ztratilo britské námořnictvo dva obrněné křižníky.

²⁹¹ Tamtéž.

admirality. Churchill se obrátil na viceadmirála Cardena s otázkou proveditelnosti útoku na Dardanely pouze za pomoci lodí. Carden odeslal velice nekonkrétní odpověď. Dle Cardena bylo možné proplout Dardanelami pouze za účasti vysokého počtu nasazených lodí. Churchill si Cardenovu nejistou odpověď vyložil po svém a bral ji jako kladnou odpověď. Churchill dále uložil Cardenovi úkol, aby vypracoval podrobný plán operace a ujistil ho, že s ním „všichni vysoce postavení muži“ souhlasí. Po pravdě řečeno, těmi „vysoce postaveným“ myslel zřejmě sám sebe,²⁹² neboť ostatní členové admirality a válečné rady, ještě nebyli s Churchillovými úmysly plně seznámeni.²⁹³

Navzdory námitkám některých admirálů se Churchill rozhodl prosadit námořní operaci za každou cenu. Válečná rada otázku Dardanel projednala na zasedání 13.1.1915 a v zásadě dala Churchillovi zelenou. V následujících dvou týdnech se Churchill pustil do příprav, aby mohl co nejdříve operaci zahájit. Fisher v době zasedání válečné rady jen tiše seděl. Během příprav na útok ale opět vznesl své námitky na provedení čistě námořní operace. Fisher odeslal Churchillovi obsáhlé memorandum, ve kterém vylíčil všechny námitky ohledně plánované operace.²⁹⁴ První lord admirality měl pro tuto chvíli hlavní oporu v ministerském předsedovi Asquitovi, který zamítl předat Fisherovo memorandum válečné radě. Fisher dokonce pohrozil rezignací, nakonec ale tak neučinil a mlčky se s provedením námořní operace smířil.²⁹⁵

Koncem ledna válečná rada definitivně souhlasila se zahájením námořního útoku. Churchill opět dosáhl svého. Při jednání válečné rady připustil, že se operace neobejde beze ztrát. Na druhou stranu byl pevně přesvědčen o úspěchu. Svoji energii a bezmeznou víru ve vítězství přenesl i na ostatní členy rady. Námitky pronesené Fisherem a Wilsonem byly odsunuty do pozadí potenciálního úspěchu a slávy. Winston Churchill se stal jednoznačným strůjcem čistě námořní operace v oblasti Dardanel, byť ještě nedávno prosazoval kombinovaný útok.²⁹⁶

Britská vláda silně zanedbala prozkoumání názorů Churchillových oponentů. Při důsledné analýze argumentů namířených proti čistě námořní operaci by vláda zjistila, že úspěch není zdaleka tak jistý, jak to první lord admirality podal. Manévrování lodí

²⁹² Například admirál Henry Jackson vypracoval hodnocení Dardanelské operace, ale Churchill nepovažoval za důležité Cardenovi Jacksonův názor sdělit.

²⁹³ PONTING, s. 152-153.

²⁹⁴ Fisherovým hlavním cílem bylo soustředit všechny síly proti Německu. Jeho hlavním bojištěm bylo Baltské moře.

²⁹⁵ FISHER, s. 68.

²⁹⁶ PELLING, s. 199-200.

v úžině bylo velmi omezené kvůli geografické podobě úžiny i kvůli minovému nebezpečí. Dále nebylo možné zaručit zda, se lodím opravdu podaří vyřadit z provozu všechny pevnosti. Velkým problémem byly také turecké mobilní houfnice, jejichž účinnost byla podceňována. V případě, že by nedošlo k dlouhodobému vyřazení všech pevností a mobilních houfnic z boje, nemohlo by být zajištěno bezpečné proplutí neozbrojeným zásobovacím lodím. V neposlední řadě chyběly, také plány dalšího postupu, kdyby se spojeneckým lodím skutečně podařilo probojovat se až do Cařihradu.²⁹⁷

Námořní operace se nevyvíjely podle představ. Koncem února začala válečná rada jednat o možnosti odeslání pozemních jednotek. Churchill požadoval okamžité odeslání 29. divize, která bude potřeba při obsazování Cařihradu. Z tohoto postoje je zřejmé, že i přes počáteční nezdár byl Churchill stále přesvědčen v konečný úspěch. Churchillovo přesvědčení podporoval i viceadmirál Carden. Carden vnášel veškerou naději do nového útoku, kterým mělo být dosaženo Marmarského moře během dvou týdnů. Riskantní útok vedený vně úžiny však ztroskotat. Nezdařily se ani všechny další pokusy.²⁹⁸ Churchill se nenechal rozhodit a i nadále hýřil optimismem. Během jednání válečné rady pronesl, že zatím není třeba se znepokojovat. Dále připomněl nutnost vytvoření plánů dalšího postupu po pádu Cařihradu.²⁹⁹

Po řadě neúspěšných pokusů o průnik Dardanelami,³⁰⁰ se přestávalo věřit v úspěch operace. Churchillův politický kredit začal postupně klesat. I Churchill začal ztrácet optimismus a byl nepříznivou situací značně podrážděn. Tlačil na De Robecka, aby provedl další akce uvnitř úžiny, ale i tyto pokusy ztroskotaly. V polovině března ministr války Kitchener souhlasil s odesláním 29. divize na Lemnos. Na místo velitele 29. divize Churchill prosadil svého dlouholetého přítele Iana Hamiltona. Dále se přimluvil také za svého mladšího bratra Jacka, který se stal členem Hamiltonova štábu. Naposledy se Churchill obrátil na De Robecka, aby promyslel ještě jeden pokus o průlom. De Robeck odeslal Churchillovi memorandum, ve kterém zmiňuje, že

²⁹⁷ PONTING, s. 158.

²⁹⁸ Podrobněji v kapitole Operace Gallipoli.

²⁹⁹ GILBERT, *Churchill*, s. 290-293.

³⁰⁰ Dne 15.3. odstoupil viceadmirál Carden, jeho nástupcem se stal admirál De Robeck.

k dalšímu námořnímu útoku již nedojde. De Robeck pohřbil všechny Churchillovi naděje.³⁰¹

Vylodění spojeneckých sil bylo zahájeno v posledních dubnových dnech.³⁰² I přes obtížné geografické podmínky se vyloděným jednotkám podařilo uchytit na plážích. Dále ale boje ustaly na mrtvém bodě a pokusy o prolomení fronty se nezdařily. V této chvíli bylo nutné najít osoby zodpovědné za tento dvojnásobný nezdar. Jako hlavní viník se nejlépe nabízel Winston Churchill. Kdyby se Churchillovi podařilo vyřadit úspěšnou operací Turecko z války, jeho politická prestiž by vystoupala velmi vysoko. V opačném případě to znamenalo jeho prudký pád. Churchill byl velmi neoblíbený u mnoha členů vlády i ostatních politiků. Jeho nespoutané ambiciózní chování vhánělo mnohým krev do žil. Nezdařená Dardanelská operace představovala skvělou příležitost, jak se nesnesitelného Churchilla zbavit.³⁰³

Počátkem května došlo k dalšímu konfliktu mezi prvním lordem admirality a prvním námořním lordem. Důvodem sporu byl další postup De Robeckovi flotily. Churchill žádal provedení dalšího pokusu o průnik úžinou. De Robeck ale nový útok odmítl, neboť pozemní jednotky, nebyly připraveny využít případného úspěchu námořnictva. Churchill tedy přikázal pokračovat v odstraňování minového pole. Fisher byl zásadně proti jakékoliv námořní akci a hrozil demisí. Asquith vzkázal, že bez Fisherova souhlasu nebude žádná námořní akce provedena. Churchill oznámil Fisherovi, že v nejbližších týdnech hodlá přimět De Robecka k akci. Dne 13.5. projednával Churchill a Fisher možnosti odeslání posil pro posílení britské flotily. Následujícího dne oba muži vypracovali seznam posil potřebných k posílení De Robeckovi flotily. Poté, co Fisher odešel, Churchill na seznam přidal ještě další dvě ponorky a odeslal upravený seznam Fisherovi.³⁰⁴ To již Fisherův pohár trpělivosti definitivně přetekl a 15.5. rezignoval na post prvního námořního lorda.³⁰⁵

³⁰¹ THOMSON, s. 121-122.

³⁰² Více informací v kapitole Operace Gallipoli.

³⁰³ HAFFNER, s. 55-57.

³⁰⁴ Oba muži měli odlišný denní rytmus. Churchill začínal pracovat pozdě odpoledne. Věnoval se práci až do ranních hodin a vstával před polednem. Fisher naopak vstával brzy ráno a chodil dříve spát. Ve chvíli, kdy se Churchill dostavil do admirality, měl on i Asquith Fisherovu rezignaci na stole. Novým prvním námořním lordem se stal Henry Jackson.

³⁰⁵ GILBERT, *Churchill*, s. 299-301.

Během května se britské politické špičky dohodly na vytvoření koaliční vlády, která byla ustanovena 25.5.1915.³⁰⁶ Konzervativci požadovali Churchillův odchod z admirality. Churchill se pokoušel zachránit, co se dá. Žádal Asquitha o vládní funkci. Podobný návrh předložil také Lloydovi Georgovi. Churchill se pokusil ospravedlnit i v telegramu odeslaném Bonaru Lawovi. Nesympatie vůči Churchillovi ale nadále narůstaly. Ještě před oficiálním vznikem koaliční vlády musel Asquith Churchilla informovat, že jeho pozice v admiraltě je neudržitelná. Churchill se musel spokojit s funkcí kancléře lancasterského vévodství. Funkce kancléře Churchillovi umožnila nadále zasedat ve válečné radě. V této chvíli neměl Churchill jediného přítele, který by mu pomohl ven z politické krize. Všechny přátele od sebe odehnal svým arogantním chováním a nepřiměřeným sebevědomím.³⁰⁷ Osobní sekretářka Lloyda George se k Churchillově politické kariéře vyjádřila takto: „*Je zvláštní, že Churchill dělal celá léta politiku, aniž se těšil důvěře jediné politické strany vzemi či jediného kolegy v kabinetu.*“³⁰⁸

Churchillova politická kariéra byla po vytvoření koaliční vlády na dně. Již od mládí Churchill toužil stát se významným tvůrcem britské politiky. Funkce kancléře lancasterského byla pro Churchilla podřadná. Řízením vévodství pověřil místodržícího lorda Shuttlewortha. Churchill nadále setrval jako člen dardanelského výboru, který nahradil válečnou radu, neměl však nikoho, kdo by mu naslouchal. Pro Churchilla bylo nyní nejdůležitější získat zpět ztracenou čest a postavení. Po ztroskotání útoku v zátocě Suvla, Churchill naposledy navrhl provést poslední pokus o čistě námořní útok. Jeho návrh byl rázně zamítnut. Churchillova pozice se ještě zhoršila, když byl dardanelský výbor nahrazen méně početnou válečnou radou, ve které pro Churchilla nezbylo místo.³⁰⁹ Dardanelský výbor se sešel naposledy 6.11.³¹⁰ Churchill se rozhodl, že odejde ještě, než bude nová rada ustanovena. Tímto krokem chtěl alespoň částečně zmírnit vinu za Dardanely. Churchill podal demisi 30.10.³¹¹

³⁰⁶ Na koaliční vládě se podílel především představitel konzervativců Bonar Law a představitel liberálů Lloyd George. Dále se k vytvoření koalice přiklonil i Chamberlaine, Lansdowne a Asquith. Churchill se na dalších politických jednáních nepodílel.

³⁰⁷ D'ESTE, s. 271-274.

³⁰⁸ PONTING, s. 175.

³⁰⁹ Se stoupající nedůvěrou ke způsobu vedení války byl z nové válečné rady vynechán i lord Kitchener. V době ustanovení válečné rady byl Kitchener shromažďovat informace o situaci na Blízkém východě.

³¹⁰ V nové válečné radě zasedal Asquith, Lloyd George, Balfour, Bonar Law a McKenna.

³¹¹ TOYE, Richard, *Lloyd George & Churchill. Rivals of Greatness*, London 2008, s. 154-156.

7.2 Francouzská fronta a návrat do vlády

Churchill byl stále aktivním poslancem. Působil jako kancléř lancasterského vévodství. Tato funkce nebyla, pro člověka jako byl on uspokojivá. Rozhodl se raději vstoupit do armády. Již dříve kontaktoval svého přítele generála Frenche. French Churchillovi zajistil velení jednoho praporu v pluku oxfordských husarů. Dne 18.11. odcestoval do Francie. Pro získání zkušeností strávil Churchill v zákopech několik dní, aby se následně ujal velení 56. brigády. V polovině prosince byl French nahrazen generálem Heigem. Heig nebyl zdaleka tak velkorysý jako French a nabídl Churchillovi místo hodnosti generála maximálně hodnost podplukovníka. Churchill neměl jinou možnost než velení praporu a hodnost podplukovníka přijmout. S odchodem Frenche Churchill přišel také o výhody spojené s návštěvami hlavního štábu.³¹² Do přední linie byl Churchillův prapor nasazen koncem ledna 1916. Prapor obsadil poměrně klidný úsek nedaleko belgické hranice.³¹³

V době, kdy byl ve Francii, získával informace o politických záležitostech prostřednictvím dopisů odesílaných manželkou Clementine. Stávající koaliční vláda měla velmi silnou pozici a bylo velmi nepravděpodobné, že by v nejbližší době padla. Z tohoto důvodu nebyl ještě vhodný čas pro návrat do politiky. Záminka k návratu byla Churchillovi nabídnuta, když bylo ohlášeno sloučení 6. a 7. praporu. 6. prapor, kterému Churchill velel, měl nyní spadat pod velení podplukovníka Gordona.³¹⁴ Churchill opustil Francii den před nasazením svého pluku v linii na řece Sommě. Churchill působil v armádě pouhých půl roku. Zatímco v mládí takové dobrodružství vyhledával, nyní byl jeho cíl návrat do vrcholné politiky.³¹⁵

Po návratu z Francie se Churchill zaměřil na hledání způsobu, jak napravit svoji pošramocenou pověst. Jen velmi obtížně by se hledala jediná vlivná osoba, která byla Churchillovi nakloněna. Churchill vkládal své naděje do nově vytvořené komise, jejímž hlavním úkolem bylo vyhodnocení Dardanelské operace. Komise vedená lordem Cromerem vypracovala předběžnou zprávu, ve které byli kritizováni kromě Churchilla

³¹² Churchill měl k dispozici koupelnu, kvalitní stravu a také možnost pohodlného noclehu po dnech strávených v zákopech.

³¹³ NORMAN, Andrew, *Winston Churchill. Portrait of an Unquiet Mind*, Barnsley 2012, s. 86-89.

³¹⁴ Podplukovník Gordon velel 7. praporu. Gordon byl důstojníkem v aktivní službě, proto dostal před méně zkušeným Churchillem přednost.

³¹⁵ PELLING, s. 222-226.

také Asquith a Kitchener.³¹⁶ Churchill byl s výsledky komise spokojen, byť doufal, že míra ospravedlnění bude vyšší.³¹⁷

Koncem roku 1916 nebyla situace pro Spojence vůbec dobrá.³¹⁸ S neúspěchy na západní frontě narůstaly kritické výtky vůči Asquithovi. Ve slábnoucím postavení premiéra Asquitha Churchill spatřoval možnost zvýšit si svůj politického kredit. Nepříznivé okolnosti zapříčinily vládní krizi, která vyvrcholila Asquithovou demisí počátkem prosince roku 1916. Novým premiérem se stal Lloyd George. Churchill doufal, že Lloyd George pro něj zajistí nějaké vládní křeslo. Přes odpor konzervativců nebylo možné Churchilla do nové vlády zařadit.³¹⁹ Lloyd George v této chvíli doporučil Churchillovi, aby se choval politicky střízlivěji a pokorněji. Smířlivější postoj se Churchillovi vyplatil. I přes neustávající odpor konzervativců, získal v polovině července 1917 funkci ministra zbrojní výroby. Churchill se stal opět členem vlády, i když ne na tak prestižní pozici, kterou by si představoval. Churchill byl sice členem vlády, ale jeho funkce neumožňovala členství ve válečném kabinetu.³²⁰

Hned v úvodu svého funkčního období začal s přípravou reorganizace celého ministerstva. Jeho první krok mířil k sestavení několikačlenného výboru. Každý člen výboru měl dohlížet na určené oddělení. Ministerstvo zbrojní výroby zajišťovalo výrobu válečného materiálu pouze pro potřeby armády. Potřeby námořnictva spadaly do kompetencí admirality. Velmi často docházelo ke konfrontaci admirality a ministerstva v získávání pracovních sil a výrobního materiálu. Dalším problémem, se kterým se nový ministr musel vypořádat, byla nespokojenost kvalifikovaných dělníků, kteří často dostávali stejně vysokou mzdu jako nekvalifikovaní.³²¹ Problém byl také s takzvanými výpovědními certifikáty, které umožňovaly odchod ze zaměstnání bez souhlasu zaměstnavatele. Certifikáty nakonec vláda zrušila. Churchill prosadil zvýšení mezd pro

³¹⁶ Churchill sklidil největší kritiku za vedení čistě námořního útoku. V závěru zprávy bylo kritizováno, že Churchill nezajistil prezentaci názorů námořních poradců před válečnou radou. Premiér Asquith byl odsuzován zato, že od poloviny března do poloviny května nesvolal žádné zasedání válečné rady. Kitchener, který v červnu roku 1916 zemřel při námořní katastrofě, sklidil kritiku za oddalování rozkazu k odeslání pozemních jednotek.

³¹⁷ Tamtéž, s. 227-230.

³¹⁸ Ofenzíva na Sommě se nezdařila. Rusové byli zatlačeni do defenzívy. Balkán ovládli Centrální mocnosti. Bitva u Jutska dopadla nerozhodně. Británie upadala do finanční krize.

³¹⁹ Mezi hlavní odpůrce patřil Austen Chamberlaine, Walter Long, lord Robert Cecil, lord Curzon a Bonar Law.

³²⁰ TOYE, s. 167-171.

³²¹ Se zavedením branné povinnosti v lednu roku 1916 stoupl počet odvedených kvalifikovaných mužů. Mezery v průmyslové výrobě byly zaplněny nekvalifikovanou pracovní silou, které představovaly také ženy.

kvalifikované síly, čímž se je podařilo uklidnit. Na druhou stranu se začaly ozývat nekvalifikované síly. Churchillovi se podařilo zavést některá sociální opatření, která omezila množství velkých stávek.³²²

Churchill se věnoval i situaci na frontě. O stávající situaci se vyjádřil jako o zbytečném plýtvání lidskými životy a dělostřeleckými granáty. Na počátku roku 1918 předložil válečné radě memorandum, v němž vyjádřil možnou podobu války pro rok 1919. Churchill se chtěl oprostít od konvenčního vedení války a přiklonil se k masovějšímu nasazení plynových granátů, tanků a letadel. Churchill byl přesvědčen, že se válka protáhne až do roku 1919. Horlivě prosazoval výrobu výše zmíněných moderních zbraní. K prvnímu většímu nasazení britských tanků došlo v bitvě u Cambrai v roce 1917. Rozsáhlé shazování plynových pum letadly bylo zamítnuto, neboť by docházelo k velkým ztrátám na civilistech.³²³

Velký problém, který se ukázal během Churchillova působení na ministerstvu zbrojní výroby, byl pokles průmyslové výroby. Produkce oceli a železa neustále klesala a nedokázala se vyrovnat výrobě Spojených států ani Německa. Britská výroba již nestačila zajišťovat potřeby ozbrojených sil a mnoho vojenského materiálu muselo být dováženo z USA. Britská státní pokladna byla vyčerpaná a zadluženost vůči Spojeným státům se zvyšovala. Částečnou úlevu od finančního zatížení přinesl vstup Spojených států do války v dubnu roku 1917.³²⁴

Po bolševické revoluci v říjnu roku 1917, bylo Němcům umožněno přesunout své jednotky na západní frontu. Na jaře byla zahájena nová německá ofenzíva, která se zpočátku vyvíjela pro Němce velmi dobře. Ve chvíli, kdy se Němcům podařil největší průlom za poslední tři roky poziční války, trávil Churchill čas ve společnosti Lloyda George. Churchill působil optimistickým dojmem a uklidňoval premiéra vyhlídkami na konečné vítězství. Lloyd George zamýšlel poslat Churchilla na cestu do Francie, aby zhodnotil situaci. Proti Churchillově cestě na frontu se opět postavili konzervativci. Jeho původní trasa byla změněna a Churchill se na konci března setkal s francouzským předsedou vlády Clemenceauem. Ve společnosti Clemenceaua podnikl inspekční cestu

³²² PONTING, s. 198-200.

³²³ TRUCHANOVSKIJ, s. 147-149.

³²⁴ PONTING, s. 200-201.

na frontu.³²⁵ Jarní německá ofenzíva nakonec ztroskotala. Na podzim roku 1918 již byly všechny další německé pokusy beznadějně.³²⁶

Po skončení války nastala v Británii opět politická krize. Liberální strana se rozštěpila na dva proudy. Jeden proud byl stoupencem Lloyda George a nové koaliční vlády. Druhá strana se přikláněla k Asquithovi, který nezastával žádnou vládní funkci. Lloyd Georgovi nezbylo nic jiného než se spojit s konzervativci. Poválečné volby skočily drtivým vítězstvím koalice. Složení koalice bylo značně výhodnější pro konzervativce, kteří získali více než dvě stě křesel oproti liberálům. Lloyd George si musel opět lámat hlavu s tím, jakou funkci udělit Churchillovi. Churchill nakonec obsadil ministerstvo války.³²⁷

7.3 V poválečné koalici

Když Churchill v lednu 1919 nastoupil do funkce ministra války, bylo nutné zajistit demobilizaci více než třech miliónů mužů. Rovněž bylo nutné stanovit počet mužů v aktivní vojenské službě v době míru. Nejprve docházelo k demobilizaci především kvalifikované pracovní síly. Tento systém, ale vyvolával nespokojenost. Postupně Churchill zaváděl nový demobilizační klíč. Nejprve byli propouštěni ti, kteří nastoupili dříve. Avšak i přesto bylo nutné propouštět i podle zaměstnání bez ohledu na dobu odvodu. Tento systém v zásadě vedl k urychlení demobilizace a zabraňoval větším nepokojům.³²⁸

Současně s funkcí ministra války se Churchill ujal také funkce ministra letectví. Churchill se společně s nově zvoleným náčelníkem leteckého štábu Tranchardem³²⁹ vrhl do reorganizace letectva. Na Tranchardovo doporučení došlo k omezení RAF tak, aby splňovalo poválečné potřeby Británie. Dále bylo nutné vypracovat plány na vybudování a rozvoj civilního letectva. O civilní letectvo se Churchill příliš nezajímal a svěřil ho do rukou Tranchardova předchůdce sira Fredericka Sykese. Stejně jako v admiraltě, kladl

³²⁵ NORMAN, s. 90-92.

³²⁶ Německo podepsalo příměří 11.11.1918 v Compiègne.

³²⁷ TOYE, s. 195-199.

³²⁸ THOMSON, s. 148-150.

³²⁹ Hugh Tranchard velel v letech 1915-1917 britskému letectvu ve Francii.

důraz na vzdělání důstojníků působících v letectvu.³³⁰ Důstojníci byli vybíráni na základě výsledků dosažených u zkoušek.³³¹

Od počátku roku 1918 působily v Rusku spojenecké jednotky a chránily zdroje surovin proti Němcům. Britské jednotky operovaly v oblasti Archangelsku a Murmansk, kde podporovaly ruské antibolševické síly. Churchill považoval za své poslání boj proti bolševismu i revoluci a prosazoval účinnější intervenci. Lloyd George přicestoval na krátkou dobu z Paříže zpět do Londýna a jednal s Churchillem o otázce intervence. Lloyd George byl zásadně proti jakémukoli vměšování se do ruských záležitostí. Churchill získal povolení k návštěvě nejvyšší válečné rady v Paříži. Zde se setkal s americkým prezidentem Wilsonem. Wilson byl sice proti spojenecké intervenci, ale zároveň slíbil, že bude respektovat rozhodnutí ostatních mocností. Wilsonova odpověď prakticky znamenala souhlas s Churchillovým plánem na intervenci. Churchill se ale nechtěl pouštět do plánování akce bez jasného souhlasu Spojených států. Od svého plánu na účinnější intervenci raději odstoupil a vrátil se do Londýna. Spojenecké síly byly z Ruska staženy a antibolševici se dostali do nevýhody. Otázka intervence přinesla zlepšení vztahu mezi Churchillem a konzervativci.³³² Churchill chtěl bojovat proti bolševismu všemi možnými způsoby. Dokonce považoval bolševismus za většího nepřítele než Německo.³³³

Koncem roku 1919 fakticky ustal Churchillův boj pro odstranění bolševismu. Nadále však vystupoval jako odpůrce uzavření jakékoli dohody se Sovětským svazem. Koaliční vláda se již smířila s tím, že se moci v Rusku ujali bolševici. Britská vláda jednala s Ruskem o uzavření dohody týkající se obchodních vztahů. Lloyd George projevil ochotu při jednáních se sovětskou vládou. Kritici Lloyd George se začali více ozývat a dokonce označovali premiéra za „skrytého bolševika“. Churchill bojkotoval všechny pokračující obchodní jednání se Sovětským svazem, ale neúspěšně. K podepsání obchodní dohody se SSSR došlo v březnu roku 1921.³³⁴

³³⁰ D'ESTE, s. 317-319.

³³¹ Působení u letectva bylo bráno jako prestižní záležitost. Důstojníci pocházeli většinou ze soukromých škol a prokazovaly se spíše mírou kázně a chováním gentlemana než schopnostmi potřebnými k ovládnutí letadla.

³³² *Morning Post* začal o Churchillovi publikovat s uznáním, zatímco levicový tisk *Daily Herald* se stavěl k Churchillovi kriticky a opět otevřel otázku Dardanel.

³³³ ROSE, s. 132-139.

³³⁴ PONTING, s. 222-223.

Ve funkci ministra války se Churchill musel vyrovnat také se silicím odporem Irů proti britské vládě. Otázka irské autonomie byla řešena již před válkou. S vypuknutím války bylo jednání odloženo. V prosincových volbách roku 1918 vyhrála strana, která prosazovala naprostou nezávislost. Počátkem následujícího roku byli všichni hlavní předáci radikálů bojující za nezávislost pozatýkáni. Během roku 1919 se situace nadále zhoršovala. Churchill prosazoval zavedení tvrdých postupů proti povstalcům. Předložil návrh na vytvoření speciálních policejních jednotek.³³⁵ Vláda nejprve tento návrh zavrhla, ale se zhroucením veřejného pořádku přistoupila k radikálnějším opatřením. Radikální opatření měla za následek stupňující se násilí mezi Irskou republikánskou armádou (IRA) policejními jednotkami a britskou armádou. Situace vedla až k vyhlášení stanného práva, ale ani tak se nepodařilo zajistit pořádek.³³⁶

Rozsáhlé represálie ze strany britské vlády vedly druhou stranu k provádění akcí na hranici terorismu. Mezi osoby, které měli být uneseny, patřil například i Churchill a Lloyd George. Při zasedání kabinetu na konci prosince roku 1920, navrhl premiér měsíční příměří a Churchill tento návrh podpořil. Náklady na udržování armády během nepokojů v Irsku a Íráku³³⁷ rychle stoupaly. Britské jednotky byly dále přítomny v Porýní, Cařihradě a v oblasti Çanakkale. Churchill tlačil na Lloyda George, aby došlo k uzavření dohody s Tureckem. Uzavření míru by napomohlo uklidnit situaci na Středním východě. Vzhledem k neutichající situaci v Irsku navrhoval Churchill, aby bylo zastaveno zabíjení a přistoupilo se k jednáním. Churchill chtěl skončit s vojenskými represivními akcemi, za které byl přímo zodpovědný. Jeho návrhy však nebyly vyslyšeny.³³⁸ Dále navrhl, aby byl v Palestině a Íráku zřízen úřad řešící záležitosti Středního východu. Kabinet jeho návrh přijal a nový úřad podléhal přímo ministerstvu kolonií. S neustálými problémy v Irsku a Íráku Churchill postupně ztrácel zájem o ministerstvo války. Lloyd George navrhl Churchillovi funkci ministra kolonií. Počátkem ledna 1921 Churchill nabízenou funkci včetně resortu Středního východu přijal a nahradil ve funkci lorda Milnera.³³⁹

³³⁵ Tyto jednotky byly známé také pod názvem „Black and Tans“. Nosili černé čepice a khaki kalhoty. Black and Tans se staly nositeli represivní moci v Irsku.

³³⁶ GILBERT, *Dějiny dvacátého století*, s. 408-409.

³³⁷ V roce 1920 vypuklo v Mezopotámii arabské povstání. Povstalci se zmocnili několika měst, které museli Britové dobývat zpět.

³³⁸ K ukončení irské války za nezávislost došlo až podepsáním anglo-irské smlouvy v roce 1921.

³³⁹ GILBERT, *Churchill*, s. 403-404.

O hranicích s Tureckem bylo rozhodnuto až v roce 1920.³⁴⁰ Sýrie připadla Francii, Irák a Palestina Velké Británii. Oficiálně se Churchill ujal úřadu ministra kolonií v únoru roku 1921. Churchillovým hlavním úkolem ve funkci ministra kolonií bylo zajistit snížení nákladů na správu této oblasti. Navrhl, aby byla v Bagdádu ustanovena arabská vláda. Pořádek v oblasti měla dále zajišťovat britská armáda. V polovině března roku 1920 Churchill svolal konferenci do Káhiry. Hlavním tématem bylo budoucí uspořádání v Iráku. Z Káhiry Churchill pokračoval do Jeruzaléma, kde mělo dojít k vyřešení palestinské otázky.³⁴¹ Při návštěvě Palestiny Churchill jednoznačně podpořil vznik židovské domoviny, ale zároveň uklidnil muslimy a arabské křesťany, že nebude narušován jejich způsob života. I přes nepřekonatelné nepřátelství mezi Židy a Araby Churchill dokázal zajistit relativní mír, který trval téměř po celá 20. léta 20. století.³⁴²

Jak bylo u Churchilla zvykem, věnoval i funkci ministra kolonií spoustu času. Snažil se získat větší finanční prostředky pro ekonomický rozvoj některých kolonií. Churchillovi myšlenky však nenalezly odezvu u ministra financí Chamberlaina ani u jeho nástupce Roberta Horneho. Churchill tak musel ponechat kolonie vlastnímu osudu a věnoval se opět hledání východiska pro Irsko. Od května 1921 se britská vláda snažila dohodnout se Sinn Fein. Jednání probíhala několik týdnů. Navzdory že nebylo dosaženo žádné shody, docházelo k vytváření vzájemné důvěry mezi oběma stranami. V prosinci roku 1921 byl vyjma hrabství Ulster Irsku udělen statut dominia. Značná část Sinn Fein, ale s touto dohodou nesouhlasila a jednotky Irské republikánské armády se opět zaktivizovaly. Docházelo k opětovnému vyostření vztahů. Extremisté byli nakonec poraženi a provizorní vládě se podařilo udržet.³⁴³

Během řešení irského problému docházelo k oslabování pozice vládní koalice. Oficiální opozici koalice tvořili Labouristé, kteří po válce značně posílili. Churchillův antibolševismus a podpora Ulsteru ho směřovaly spíše ke konzervativcům. Liberální strana byla rozštěpena mezi příznivce Asquitha a mezi příznivce Lloyda George. V nejlepší zájmu Lloyda George bylo setrvání v koalici, neboť liberálové by zřejmě vyšli z voleb jako poražení. Churchill byl také stoupencem koalice, neboť si

³⁴⁰ Mírová smlouva mezi Tureckem a mocnostmi Dohody byla uzavřena 10.8.1920 v Sèvres.

³⁴¹ Balfourova deklaráce z roku 1917 podporovala vytvoření židovské domoviny na území Palestiny. Balfourova deklaráce a odmítnutí francouzské vlády zavést v Sýrii arabskou samosprávu vedlo k četným arabským nepokojům.

³⁴² PELLING, s. 272-276.

³⁴³ TRUCHANOVSKIJ, s. 174-175.

uvědomoval, že koalice je jeho jediná cesta k moci. V době, kdy Churchill pořádal konferenci v Káhiře, odstoupil Bonar Law z úřadu strážce tajné pečeti a předsedy Dolní sněmovny. Jeho nástupcem se stal Chamberlaine, který uvolnil křeslo ministra financí. Churchill jevil velký zájem o úřad strážce pokladu. Při reorganizaci vlády byla Churchillovi ponechána funkce ministra kolonií a novým ministrem financí se stal Robert Horne.³⁴⁴

Britskou vládu dlouho znepokojovala nejistá situace mírové smlouvy s Tureckem. Na základě mírové smlouvy ze Sèvres získalo Řecko vliv nad značnou částí tureckých držav v Evropě i nad částí Anatólie. V červenci roku 1921 turecké jednotky vedené Mustafou Kemalén zastavily řeckou ofenzívu. Churchill a Lloyd George zastávali v otázce Turecka odlišné názory. Zatímco Lloyd George podporoval Řeky, Churchill stál na straně Turecka. Churchill zastával názor, který přetrvával v 19. století.³⁴⁵ Viděl Turecko jako protiváhu Ruska, kde nyní vládli jím tak nenávidění bolševici. Dále si uvědomoval, že podpora Řecka by si vyžádala vysoké náklady na zajištění okupační armády. V roce 1922 přešly turecké jednotky do protiútoků a zatlačily Řeky zpět k Egejskému moři.³⁴⁶

Vůdce tureckých nacionalistů pokračoval v tažení k dardanelskému Çanakkale. Zde se nacházela nepříliš početná britská okupační jednotka. Mustafa Kemal hrozil útokem na britské pozice a rovněž vyhrožoval uzavřením Úžin. Dne 15.9.1922 zasedala britská vláda a došla k názoru, že je třeba postup turecké armády zadržet. Ohrožení britské jednotky přivedlo ke změně názoru i u Churchilla. Ač Churchill stál nejdříve na straně Turecka, nyní se v něm probudila obrovská bojechtivost a touha po odplatě z První světové války. Výsledkem jednání vlády bylo ultimátum odeslané Kemalovi. Prostřednictvím ultimáta britská vláda jasně zakazovala Kemalovi vstup do britské zóny. Dále byly rozeslány telegramy vládám britských dominií s žádostmi o podporu. Veřejnost v dominiích i v samotné Británii se ještě plně nevzpamatoval z útrap nedávno skončené války. Vlády britských držav se k vyhlídce nového válečného konfliktu vyjádřily velmi rozpačitě. Mustafa Kemal nakonec v polovině října přistoupil na

³⁴⁴ GILBERT, *Churchill*, s. 409-410.

³⁴⁵ PONTING, s. 248-249.

³⁴⁶ GILBERT, *Dějiny dvacátého století*, s. 436-439.

nabídku jednání navrženou britským generálem Haringtonem. Během jednání došlo k uzavření příměří a hrozba války byla zažehnána.³⁴⁷

Během řešení problémů s Tureckem postupně došlo k dalšímu oslabení pozice vládní koalice. Proti koalici se začali ozývat převážně méně významní konzervativci jako například Boscawen či Baldwin. Konzervativci se snažili využít rozkolu v liberální straně k upevnění své vlastní pozice. Dle britských tradic se chtěli vrátit k vládě jedné strany, jak tomu bylo v dobách míru. Výsledky hlasování konzervativců v Carlton Clubu hovořily jednoznačně proti setrvání v koalici. Pro vládu v čele s Lloydem Georgem to znamenalo konec. Dne 22.10.1922 podal David Lloyd George demisi. Sestavením čistě konzervativní vlády byl pověřen nově zvolený vůdce konzervativců Bonar Law. Následně nový premiér rozpustil parlament a vypsal volby do Dolní sněmovny.³⁴⁸

Churchill kandidoval opět ve volebním obvodu v Dundee, kde byli liberálové po řadu let silní. Churchillovu předvolební kampaň však ovlivnila nepříjemná komplikace. Churchilla zradilo zdraví. V počátku volební kampaně byl nucen podstoupit operaci slepého střeva. Styk s voliči byl udržován jen prostřednictvím manželky Clementine. Clementine vynaložila veškeré úsilí, aby získala voliče na manželovu stranu. Churchill se zúčastnil předvolební kampaně jen několik dní před volbami. Ani on sám si nedokázal svými projevy voliče získat. V Dundee byl přijat ve velmi nepřátelské atmosféře a jeho projevy byly neustále narušovány výkřiky. Město Dundee bylo obydlené zejména dělnickým obyvatelstvem, kterého se značně dotkla poválečná hospodářská krize. V důsledku krize se obyvatelé Dundee začali zajímat o levicovější politiku. Churchill utrpěl ve volbách drtivou porážku od svého protikandidáta z řad labouristů Morela. Vítězství v listopadových volbách roku 1922 mohli slavit konzervativci, kteří zvítězili před druhými labouristy a třetími liberály. Po ztrátě ministerského křesla ztratil Churchill i křeslo v Dolní sněmovně.³⁴⁹

³⁴⁷ TOYE, s. 233-237.

³⁴⁸ TRUCHANOVSKIJ, s. 176-179.

³⁴⁹ PELLING, s. 288-291.

8 ZÁVĚR

Winston Churchill zastával vysoké politické funkce během obou světových válek. Churchill měl k politickému životu mnoho předpokladů. Jednak to byl odkaz jeho otce, který byl významným konzervativním politikem, jednak to byl Churchillův osobní zájem o politiku již od svého dospívání. Léta strávená ve vojenské uniformě bral jako zkušenost, která mu získá slávu a umožní vstup do politiky. Působení v politice znamenalo pro Churchilla obrovské zapálení, nadšení, nezlomnou vůli, kterou často předčil všechny soudobé politiky. Churchill byl mnohostrannou kontroverzní osobností.

Jeho politické působení bylo vždy velmi rozporuplně hodnoceno. Jeho kolegové mu po většinu kariéry nedůvěřovali. Churchill poněkud vybočoval ze stranického systému. Stranické aparáty o něm povětšinou neměly valné mínění. I přesto je dnes často označován jako jeden z nejvýznamnějších státníků britské historie. Churchillův život představuje jednu z významných epoch britské historie. Již při volných chvílích vojenské služby v Indii studoval projevy předních britských politiků. Každá předvolební kampaň přinášela Churchillovi smysl života, kde mohl uplatňovat své vlastnosti, kterým vždy dominovala ctižádost. Pozornost publika při volebních kampaních si získával svojí precizní rétorikou.

Na politické kolbiště Churchill vstoupil v roce 1900 jako poslanec za konzervativce. V roce 1903 stranu opustil, protože nesouhlasil s politikou regulovaného obchodu. Přestoupil k liberální straně, ve které setrval až do rozpadu vládní koalice v roce 1922. Jako člen liberální strany dosáhl také svých prvních vysokých funkcí. Churchill celý život zastával principy parlamentní demokracie a zaujímal negativní postoj vůči bolševismu. Churchill byl také jeden z těch, který krátce po ukončení První světové války prosazoval intervenci dohodových mocností proti vzestupu bolševismu.

V době, kdy se narodil, stálo Britské impérium na samém vrcholu. Jednotky britské armády byly nasazovány v koloniálních konfliktech mimo evropský kontinent. V Churchillových myšlenkách se vždy projevoval zájem o válku a vojenství. Hrál významnou roli při vývoji vojenského letectví či výrobě moderních zbraní jako byl například tank. V roce 1911 se ujal úřadu prvního lorda admirality. Agadirská krize vzbudila v Churchillovi obavy na hrozbu brzkého konfliktu s Německem. Věnoval

všechnu svoji nápaditost a energii k přípravě britského námořnictva na potenciální válku.

Churchill věnoval reorganizaci admirality spoustu času. Jeho píle neupadala ani po vypuknutí války. Admirality ale zaznamenala neúspěch hned v prvních válečných dnech, kdy se britské flotile ve středozevní moři nepodařilo zabránit průniku dvou německých křižníků do Černého moře. Úspěchy německých ponorek a prohraná bitva u chilských břehů vnášela do britské veřejnosti nervozitu. Ke zlepšení situace došlo až se znovupovoláním lorda Fishera do funkce prvního námořního lorda a s následným úspěchem v námořní bitvě u Falklandských ostrovů. V dalších postupech britského námořnictva měl Churchill jasno. Navrhl zaútočit na Dardanely, a tím otevřít cestu do Marmarského moře, odkud by loďstvo pokračovalo až k samotnému Cařihradu. Tuto operaci se podařilo prosadit i přes veškeré výtky lorda Fishera a ostatních admirálů.

V souvislosti s První světovou válkou si valná většina lidí vybaví západní frontu spojenou s utrpením vojáků ve spleti zákopů na francouzském území. Ale krvavé a vleklé boje mezi Dohodou a Centrálními mocnostmi probíhaly i v jihovýchodní Evropě. Je to téměř sto let, co se rozhořela bitva o Gallipoli. Britští a francouzští vojáci, kteří se na gallipolském poloostrově vylodili strávili v zákopech téměř celý rok, než byli definitivně evakuováni. V listopadu roku 1914 vstoupilo Turecko do války na straně Německa a vyhlásilo nepřátelům svatou válku, džihád. Již od podzimu jednal první lord admirality Winston Churchill s ministrem války Kitchenerem a ostatními námořními i vojenskými špičkami o způsobu vedení války proti Osmanské říši. Turci zahájili ofenzívu na Kavkaze a ruský car žádal Spojence o pomoc. Útok na Dardanely se ukázal jako nejideálnější místo. Churchill nejprve počítal s provedením kombinované operace. Vzhledem k tomu, že Kitchener neprojevil ochotu uvolnit pro operaci žádné jednotky, Churchill prosadil útok na Dardanely pouze za pomoci válečného loďstva.

Hlavním cílem mělo být ovládnutí Úžin a následné získání Cařihradu. V této chvíli se nabízí otázka, jak mohla čistě námořní operace zajistit město, které má více než milion obyvatel. O postupu Spojenců v případě zdařilého průniku Úžinami je možné jen spekulovat. Nelze s jistotou říci, zda by odstřelování Cařihradu způsobilo pád Turecka. Turecká vláda by pravděpodobně vypracovala plány na přesunutí tureckého centra více do vnitrozemí. A pokud by nedošlo ke spojeneckému výsadbku a následnému obsazení poloostrova Gallipoli, by spojenecké lodě jen těžko udržely úžinu ve své moci.

Neozbrojené zásobovací lodě by se staly velmi snadným cílem, pokud by nedošlo k definitivnímu vyřazení turecké obrany.

Spojenci přecenily přesnost palby lodních děl. Hydroplány používané k navádění palby byly zastaralé a nebyl jich dostatečný počet. Navíc uvnitř úžiny byla manipulace s mohutnými bitevními loděmi velmi obtížná a nehybné lodě působily jako snadný cíl pro turecké dělostřelectvo. Spojenci rovněž nepočítali s tak důslednou tureckou obranou. Bojeschopnost turecké armády se zlepšila s příchodem německých poradců. O zásadní reorganizaci turecké armády se zasloužil především generál Liman von Sanders. Německo rovněž zásobovalo Turecko lehkými i těžkými zbraněmi a dalším vojenským materiálem. V době příchodu Limana von Sanderse neměli turečtí vojáci na sobě téměř nic, co by se podobalo uniformě. Kasárna byla špinavá a vojáky trápil nedostatek potravin i nemoci. I turecké pevnosti, které byly vybudovány během 19. století prošly rekonstrukcí.

Námořní útok byl proveden v několika vlnách. Všechny pokusy ale měly vždy jen částečný úspěch. Podařilo se sice dočasně vyřadit několik pevností, ale jako velký problém se ukázala turecká mobilní děla. Mobilní houfnice znepříjemňovaly práci minolovek, kterým bylo pod silnou palbou znemožněno odstranění min v nejužším místě úžiny. Právě mobilní dělostřelecké baterie a plovoucí miny způsobovaly britsko-francouzské flotile větší škody než palba z pevností, jež byla častokrát nepřesná. Ani změna v hlavním velení flotily nepřinesla úspěch.

Neúspěch námořní operace přiměl válečnou radu k odeslání pozemních jednotek pod velením generála Hamiltona. Jednou z chyb bylo špatné načasování pozemní akce. Vylodění bylo zahájeno po pěti týdnech, kdy byla námořní operace ukončena. Turci získali dostatek času na přípravu obrany a Dohoda ztratila moment překvapení. Jako zásadní problém se ukázala absolutní neznalost geografických podmínek poloostrova a tureckých pozic. Generál Hamilton měl k dispozici pouze příručku o turecké armádě, která byla téměř tři roky stará. Špatná příprava, neznalost terénu, často nezkušené a váhavé velení hovořily jasně v neprospěch celé akce. Vylodění proběhlo na pěti plážích označených posledními písmeny abecedy. Spojeneckým jednotkám se podařilo pevně se uchytit na vylodňovacích plážích, další postup však narážel na připravenou tureckou obranu. Boje se nápadně začaly podobat zákopové válce na západní frontě. Neúspěchem dopadlo i vylodění v zátocě Suvla. Boje na Gallipoli uvázly na mrtvém bodě. Za

„úspěch“ se dalo považovat skvělé provedení evakuace jednotek z Gallipoli. Evakuace byla skvělou souhrou všech faktorů, jako bylo skvělé naplánování, vhodné počasí či disciplína samotných vojáků.

Odvážná operace přinesla mnoho zklamání a byla zaplácena tisíci životy. Při vyloštění se ukázala odvaha a nebojácnost vojáků. Mnoho z nich si za své zásluhy vysloužilo Viktoriin kříž. Nezapomenutelné bylo také působení australsko-novozélandského sboru, který je znám rovněž pod zkratkou ANZAC. Dne 25.4. si dodnes Australané a Novozélandané připomínají odvahu svých vojáků bojujících na Gallipoli. Úspěšná obrana byla pro Turky velkým vítězstvím, které Turecku přineslo nového národního hrdinu Mustafu Kemala. Mustafa Kemal se z pouhého divizního velitele vypracoval až na prvního tureckého prezidenta. Dardanelská operace znamenal vojenský i politický neúspěch pro mocnosti Dohody. Vítězství Turků přimělo Bulharsko ke vstupu do války na straně Centrálních mocností. Vstup Bulharska do války zásadně ovlivnil situaci a srbské frontě. Winston Churchill byl nucen opustit admirálitu. Návrat do vysoké politiky mu přineslo opětovné sblížení s Lloydem Georgem, který se stal premiérem koaliční vlády ustanovené v roce 1916.

9 SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

9.1 Literatura

BIRULOVÁ, Xenie, *Dějiny diplomacie. 1. Díl*, Praha 1961.

BUDIL, Ivo, *Úsvit rasismu*, Praha 2013.

CALLWELL, Charles, *The Dardanelles*, Boston, New York 1919.

CESAR, Jaroslav, *Britská říše v období imperialismu*, Praha 1970.

D'ESTE, Carlo, *Válečný vůdce. Život Winstona Churchilla ve válce 1874-1945*, Praha 2012.

DUGGAN, Stephen, *The Eastern Question a Study in Diplomacy*, New York 1902.

FERGUSON, Niall, *Britské impérium. Cesta k modernímu světu*, Praha 2007.

FERGUSON, Niall, *Nešťastná válka*, Praha 2004.

FISHER, John, *Memories*, London 1919.

GILL, Charles Clifford, *Naval Power in the War*, New York 1919.

GILBERT, Felix, LARGE, David, *Konec evropské éry. Dějiny Evropy 1890-1990*, Praha 2003.

GILBERT, Martin, *Dějiny dvacátého století 1900-1933*, Praha 2005.

GILBERT, Martin, *První světová válka*, Praha 2005.

GILBERT, Martin, *Churchill*, Praha 2002.

GOMBÁR, Eduard, *Moderní dějiny islámských zemí*, Praha 1999.

HAFFNER, Sebastian, *Chruchill*, Olomouc 1996.

HAMILTON, Ian, *Gallipoli Diary. Vol. 1*, London 1920.

HAMILTON, Ian, *Gallipoli Diary. Vol. 2*, London 1920.

HART, Liddell, *Historie První světové války*, Brno 2001.

HEŘTOVÁ, Yvette, *Gallipoli 1915. Místo pro tisíc britských pušek*, Praha 2010.

HEŘTOVÁ, Yvette, *Zákopová válka*, Praha 1988.

HRBEK, Jaroslav, *Velká válka na moři. 1. díl. Rok 1914*, Praha 2001.

- HRBEK, Jaroslav, *Velká válka na moři. 2. díl. Rok 1915*, Praha 2001.
- HYNA, Alfréd, *Vybrané kapitoly z dějin novověku III. Dějiny Balkánu 1800-1913*, Plzeň 1999.
- HYNEK, Vladimír, KLUČINA, Petr, ŠKŇOURIL, Evžen, *Válečné lodě. 3. První světová válka*, Praha 1988.
- CHURCHILL, Winston, *Mé životní začátky*, Praha 1996.
- CHURCHILL, Winston, *The Story of Malakand Field Force. An Episode of Frontier War*, London, 1892. Dostupné na <https://archive.org/stream/thestoryofthemaal09404gut/mkdff10.txt> [7.3.2014].
- CHURCHILL, Winston, *The River War*, Londýn 1899. Dostupné na <https://archive.org/stream/theriverwar04943gut/8rivr10.txt> [7.3.2014].
- CHURCHILL, Winston, *The World Crisis*, Toronto 1923.
- JINDRA, Zdeněk, *První světová válka*, Praha 1984.
- JOHNSON, Paul, *Churchill*, Brno 2010.
- JUDD, Dennis, *Vzestup a pád Britského impéria*, Praha 1999.
- KEEGAN, John, *První světová válka*, Praha, Plzeň 2003.
- KISSINGER, Henry, *Diplomacy*, New York, 1994.
- KOSIARZ, Edmund, *Námorné bitky*, Bratislava 1984.
- MARDER, Arthur, *The Anatomy of british Sea Power*, New York 1944.
- MELROSE, Andrew, *The Dardanelles. Their Story and their Significance in the Great War*, London 1915.
- MARRIOTT, John Arthur Ransome, *The Eastern Question an Historical Study in European Diplomacy*, Oxford 1917.
- MÍŠEK, Roman, ONDRÁŠ, František, ŠEDIVÝ, Miroslav, *Egypt v době Muhammada 'Alího*, Praha 2009.
- NÁLEVKA, Vladimír, *Koncert velmocí. Mezinárodní vztahy v letech 1871-1914*, Praha 2006.
- NERAD, Filip, *Búrská válka*, Praha 2004.
- NEVINSON, Henry, *The Dardanelles Campaign*, New York 1919.
- NORMAN, Andrew, *Winston Churchill. Portrait of an Unquiet Mind*, Barnsley 2012.
- PALMER, Alan, *Úpadek a pád Osmanské říše*, Praha 1996.

- PELLING, Henry, *Winston Churchill*, Praha 2006.
- PONTING, Clive, *Churchill*, Praha 1997.
- RAPPORT, Michael, *Evropa XIX. století*, Praha 2011.
- ROSE, Norman, *Churchill. Nepoddajný život*, Praha 1995.
- SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika. Rakousko-Uhersko a Německo v evropské politice v letech 1906-1914*, Praha 1996.
- SKŘIVAN, Aleš, DRŠKA, Václav, STELLNER, František, *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1648-1914*, Praha 1994.
- THOMSON, Malcolm, *Fenomén Winston Churchill*, Praha 2006.
- TOYE, Richard, *Lloyd George & Churchill. Rivals of Greatness*, London 2008.
- TRUCHANOVSKIJ, Vladimir, *Winston Churchill*, Praha 1986.
- TUCHMANNOVÁ, Barbara, *Srpnové výstřely. Začátek první světové války*, Praha 2000.
- WARNER, Philip, *První světová válka*, Ostrava 1997.
- WEITHMANN, Michael, *Balkán. 2000 let mezi východem a západem*, Praha 1996.
- WILLMOTT, Hedley, *První světová válka*, Praha 2005.

9.2 Časopisy a sborníky

- BOHUCKÝ, Luděk, *Galipolli 1915*. In: *Historický obzor* 10, 1999, 11/12, s. 256-265.
- KOVÁŘ, Martin, *Nepřátelé či spojenci? Příspěvek ke studiu britsko-německých vztahů*. In: *Acta Oeconomica Pragensia* 16, 2008, 1, s. 66-73.
- PROKŠ, Petr, *Válečná politika Velké Británie a rozpad Rakousko-Uherska*. In: PROKŠ, Petr (ed.), *České země a moderní dějiny Evropy*, Praha 2010, s. 71-102.
- ŠEDIVÝ, Miroslav, *Bitva u Navarina – 20. Října 1827*. In: *Historický obzor* 21, 2010, 3/4, s. 50-57.
- SKŘIVAN, Aleš, *Sarajevo. 28. Červen 1914*. In: *Historický obzor* 5, 1994, 7/8, s. 146-150.

10 RESUMÉ

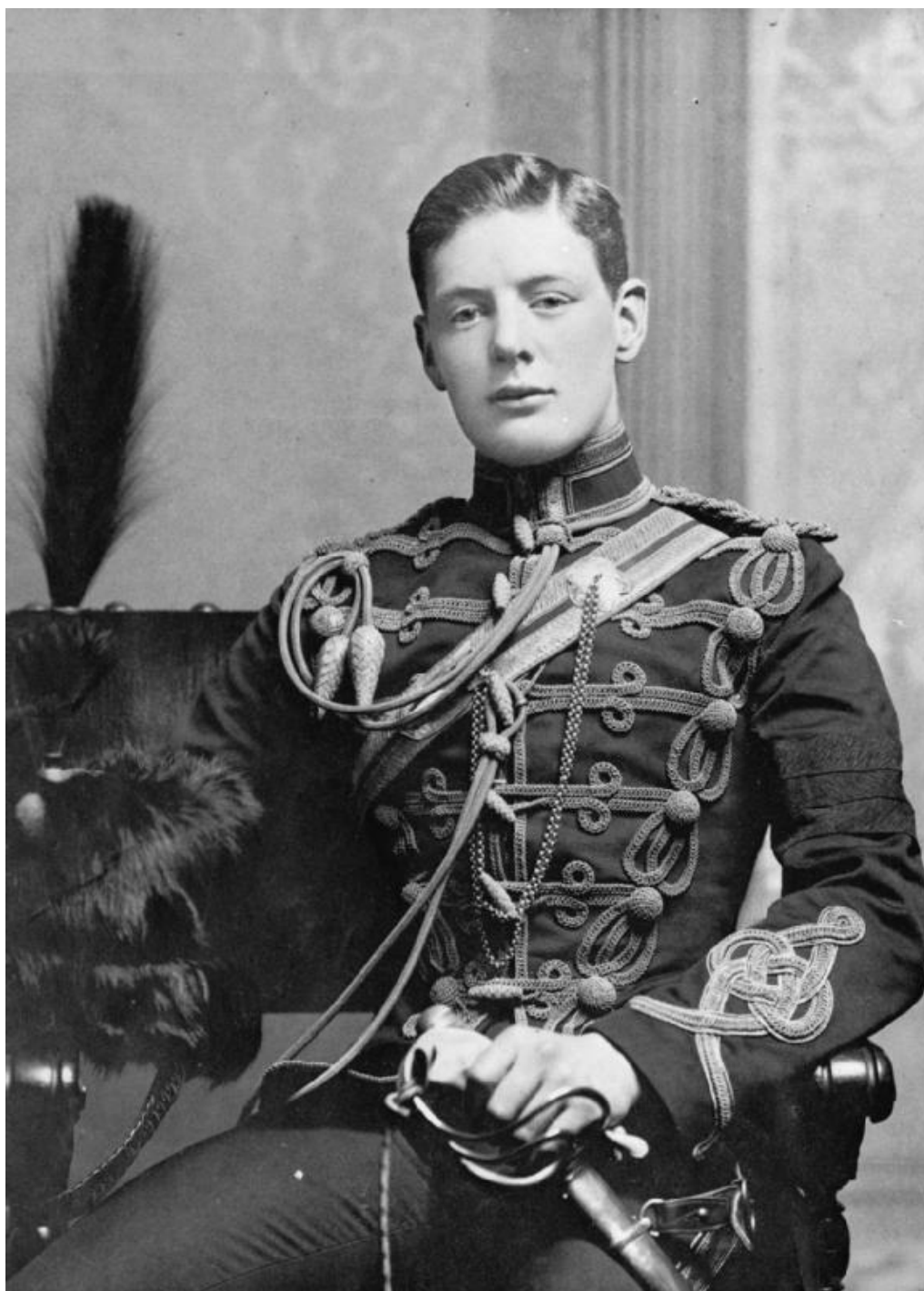
The thesis is focused on one of the lesser-known life stages of a prominent British politician Winston Churchill. Several chapters describe the rise of Churchill's military and political career in the context of the history of Great Britain before and during the First World War. Churchill had many qualifications to political life. Primarily, he used his rhetorical skills and determination to achieve his goal.

The introductory part deals with Winston's adolescence during the "golden age" of the British Empire. After completing his studies at the Military Academy at Sandhurst, he was sent to serve in India. Here, he went through the first experience of real war. Churchill gained further military experience firstly in North Africa and then in the Boer War. Churchill's political career of long standing began at the beginning of the twenties century. The thesis concurrently describes Churchill's political rise and international atmosphere before the First World War. The international situation forced Great Britain to abandon a policy of isolationism and established "policy of reconciliation with the powers." After the outbreak of war, Great Britain joined France and Russia.

After the outbreak of the First World War, Winston Churchill held the office of the First Lord of the Admiralty. The core of the thesis is primarily dedicated to the unsuccessful Dardanelles operation. The operation was assessed in terms of British war aims, effectiveness, feasibility and readiness. Churchill became an enthusiastic supporter of this operation, which eventually caused his political downfall. After failing a naval-only operation, landing of ground troops did not bring a success. Dardanelles operation was a serious British military setback. Winston Churchill was considered to be a main culprit of Dardanelles disaster. As a consequence of the defeat he was forced to leave the post of the First Lord of the Admiralty.

I describe Churchill's stay in France, where he took part in fights on the front line. After returning from France he again became a member of the coalition government of Lloyd George. As a member of the cabinet, Churchill occupied three different positions. The coalition government of Lloyd George finally fell in 1922. The Conservatives took over the government. Churchill found himself out of the government and out of the Parliament.

11 PŘÍLOHY

Obrázek číslo 1 Winston Churchill v době studií v Sandhurstu³⁵⁰

³⁵⁰http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Winston_Churchill_1874_-_1965_ZZZ5426F.jpg [12.4.2014].

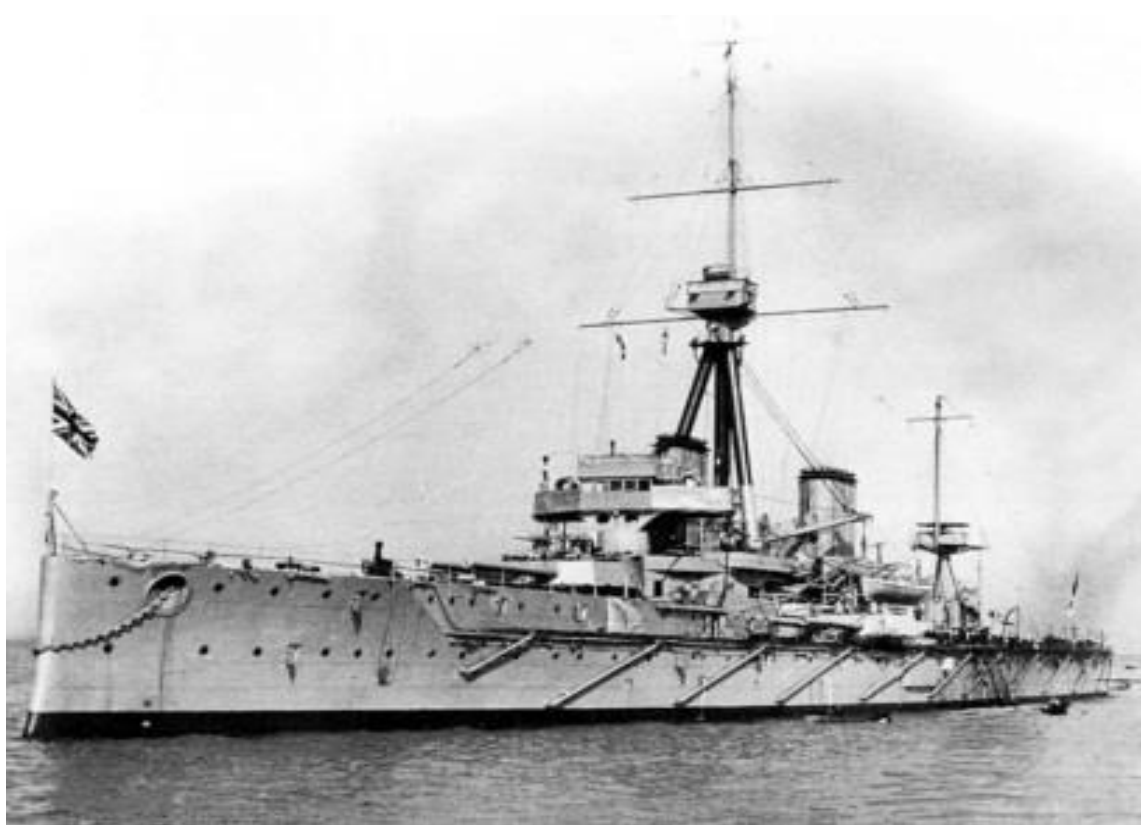

Obrázek číslo 2 Winston Churchill v jižní Africe³⁵¹

³⁵¹ <http://pictify.com/467486/retronaut-winston-churchill-with-a-moustache> [12.4.2014].

Země	Námořníci	Velké bitevní lodě	Tonáž
Rusko	54 000	4	328 000
Francie	68 000	10	731 000
Británie	209 000	29	2 205 000
Celkem	331 000	43	3 264 000
Německo	79 000	17	1 019 000
Rakousko-Uhersko	16 000	3	249 000
Celkem	95 000	20	1 268 000

Tabulka číslo 1 Síla válečného loďstva jednotlivých velmocí v roce 1914³⁵²

Obrázek číslo 3 První bitevní loď typu dreadnought – HMS Dreadnought³⁵³

³⁵² FERGUSON, Niall, *Nešťastná válka*, Praha 2004, s. 103.

³⁵³ [http://withfriendship.com/user/levis/hms-dreadnought-\(1906\).php](http://withfriendship.com/user/levis/hms-dreadnought-(1906).php) [12.4.2014].

Obrázek číslo 4 První lord admirality
Winston Churchill³⁵⁴

Obrázek číslo 5 První námořní lord
John Fisher³⁵⁵

Obrázek číslo 6 Bitevní loď *Queen Elizabeth*³⁵⁶

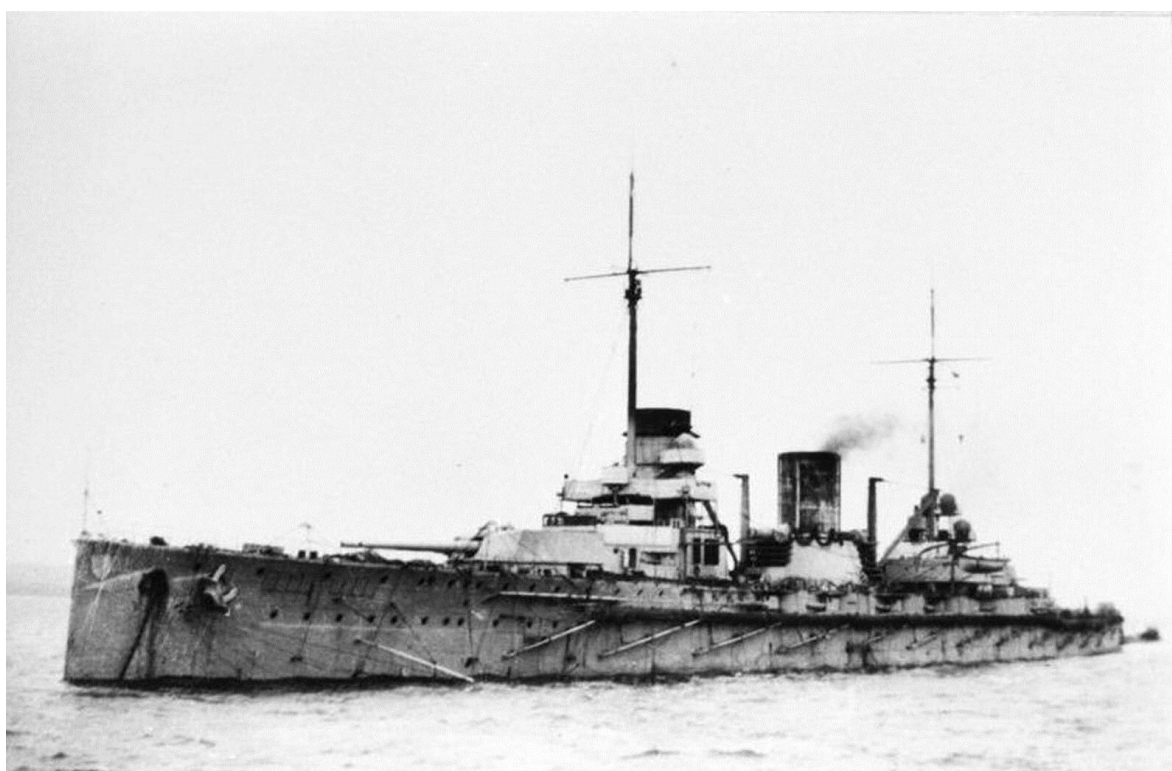
³⁵⁴ <http://hucak.osu.cz/ww1/?p=539> [4.4.2014].

³⁵⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/John_Fisher,_1st_Baron_Fisher [4.4.2014].

³⁵⁶ [http://en.wikipedia.org/wiki/HMS_Queen_Elizabeth_\(1913\)](http://en.wikipedia.org/wiki/HMS_Queen_Elizabeth_(1913)) [4.4.2014].

Mapa číslo 1 Únik Goebenu a Breslau³⁵⁷

Obrázek číslo 7 Křižník Goeben³⁵⁸

³⁵⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/Pursuit_of_Goeben_and_Breslau [4.4.2014].

³⁵⁸ http://cs.wikipedia.org/wiki/SMS_Goeben [4.4.2014].

Gallipoli Landings and Battleship Losses 1915

Map by Gordon Smith, please acknowledge www.naval-history.net

Mapa číslo 2 Bitva o Dardanely³⁵⁹

³⁵⁹ <http://www.navalhistory.net/WW1Battle1503Dardanelles2.htm> [20.3.2014].

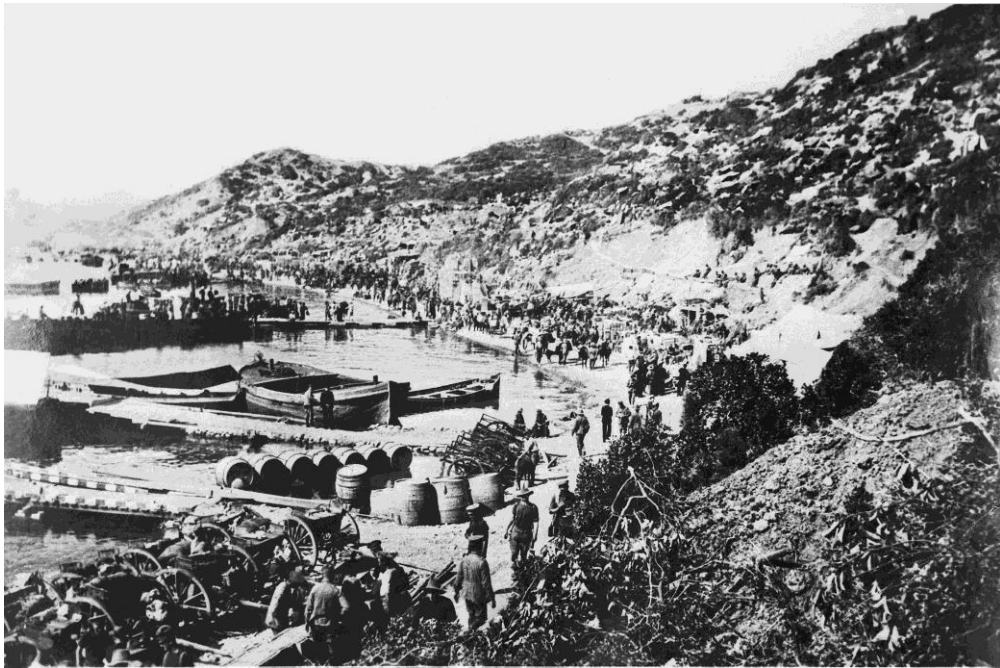
Obrázek číslo 8 Příprava vylodovacích člunů³⁶⁰

Obrázek číslo 9 Přeprava vojáků na vylodovacích člunech³⁶¹

³⁶⁰ <http://christchurchcitylibraries.com/Heritage/WarsAndConflicts/WorldWar1/Gallipoli> [30.3.2014].

³⁶¹ http://www.mikres-ekdoseis.gr/2011_04_01_archive.html [30.3.2014].

*Obrázek číslo 10 Gallipolské pobřeží 1*³⁶²

*Obrázek číslo 11 Gallipolské pobřeží 2*³⁶³

³⁶² <http://50essentialexperiences.com/2011/04/25/remembering-gallipoli> [30.3.2014].

³⁶³ http://en.wikipedia.org/wiki/Gallipoli_Campaign [30.3.2014].

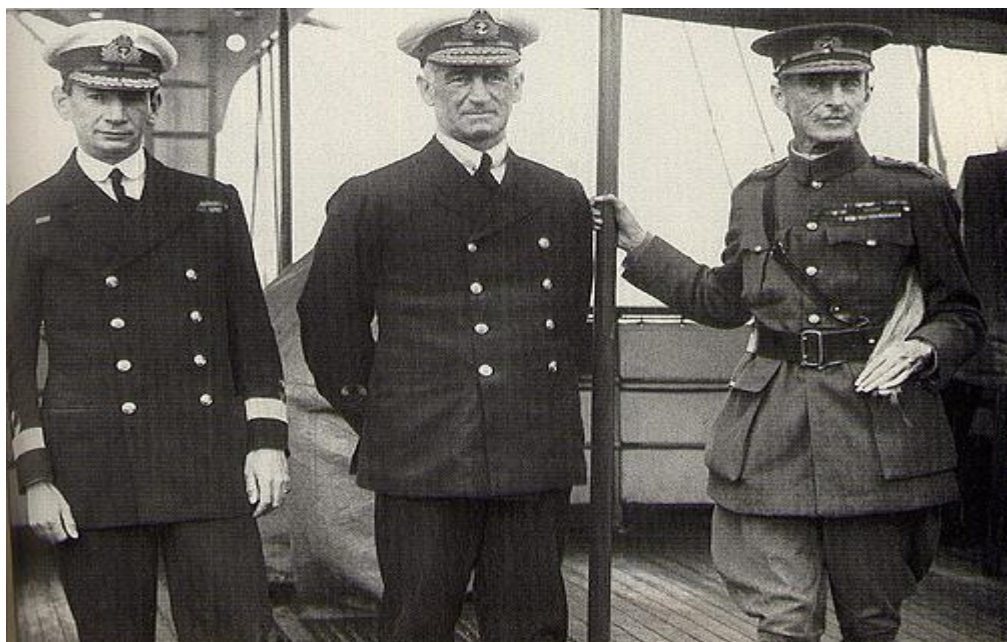
*Obrázek číslo 12 V zákopech*³⁶⁴

*Obrázek číslo 13 Vojáci si dopřávají odpočinek*³⁶⁵

³⁶⁴ <http://hucak.osu.cz/ww1/?p=902> [30.3.2014].

³⁶⁵ <http://www.davidgrant.org/holidays/2012-gallipol/gallipoli-ww1/?MA> [30.3.2014].

Obrázek číslo 14 Zleva admirál Roger Keyes, admirál John de Robeck, generál Ian Hamilton ³⁶⁶

Obrázek číslo 15 Zátoka Suvla ³⁶⁷

³⁶⁶ http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Keyes_Robeck_Hamilton.jpg [30.3.2014].

³⁶⁷ <http://www.iwmprints.org.uk/image/743609/brooks-ernest-1t-ocean-or-north-beach-north-of-ari-burnu-and-anzac-cove-looking-towards-suvla-during-the-gallipoli-campaign-1915-in-the-foreground-is-no-1-australian-stationary-hospital> [30.3.2014].

Obrázek číslo 16 Mustafa Kemal³⁶⁸

³⁶⁸ http://cs.wikipedia.org/wiki/D%C4%9Bjiny_Turecka [16.4.2014].